

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

ANJA BOŽIČ

Levstikov prevod Salustijeve Katilinove zarote

Diplomsko delo

Mentor: doc. dr. Aleksander Bjelčevič

Prvostopenjski univerzitetni študijski
program *Latinščina – dvodisciplinarni*;
Prvostopenjski univerzitetni študijski
program *Slovenistika – dvodisciplinarni*

Ljubljana, 2015

IZVLEČEK

Diplomsko delo se ukvarja s Salustijevim delom *Katilinova zarota* v nedokončanem prevodu Frana Levstika. Prevod ponuja v obliki prepisa Levstikovega rokopisa skupaj z avtorjevimi popravki in variantami. Dodan je tudi komentar iz prevodnega vidika. Kljub pomanjkanju podatkov v zvezi z ozadjem in nastankom besedila, skuša motive zanj povezati z zahtevami Levstikove družbene in literarne kritike ter njegovim delovanjem na sploh.

Ključne besede: Fran Levstik, Salustij, Katilinova zarota, prevod, latinščina, rokopis

ABSTRACT

This dissertation thesis considers Sallust's work *The Conspiracy of Catiline* in an unfinished translation by Fran Levstik. It introduces the translation in the form of a transcript of the author's manuscript along with Levstik's own corrections and variations and additional commentary from a translation viewpoint. Despite the lack of information about the background and origin of the text, the dissertation examines the possibility of connecting the motives for the translation with Levstik's criterion of literary and social critique as well as his work in general.

KAZALO VSEBINE

1. Uvod.....	1
2. Salustij: <i>Katilinova zarota</i>	3
2.1 <i>Katilinova zarota</i>	4
3. Prevajanje iz latinščine v 2. polovici 19. stoletja	5
4. Levstikovo prevajanje	9
4.1 Seznam Levstikovih prevodov	9
5. Ozadje in motivi za nastanek prevoda.....	13
6. Rokopis.....	22
7. Kratek komentar iz prevajalskega vidika	92
8. Zaključek.....	96
9. Povzetek	98
10. Literatura	99
11. Priloge	103

1. UVOD

Pričujoče diplomsko delo najverjetneje že po naslovu vzbuja začudenje. Vsaj v kolikor nekoliko poznamo Levstikov siceršnji opus, hkrati pa vemo, da je Salustij eden glavnih predstavnikov latinske književnosti. Fran Levstik sicer ni pogosto označen kot prevajalec, a znano je, da je prevajal iz nemščine in nekaterih drugih slovanskih jezikov. Toda zdi se, da podatek o obstoju prevoda tudi iz latinščine, preseneti tako slovenista s celo podrobnejšim poznavanjem Levstikovega delovanja kot tudi študenta latinskega jezika, ki se nekoliko zanima za prevode antičnih avtorjev v slovenščino.

Sama sem na informacijo naletela ob samostojnem prevajanju *Katilinove zarote* za del izpita iz rimske književnosti. Ob obravnavi izvirnega teksta sem med drugim uporabljala tudi edini¹ objavljeni slovenski prevod Jožeta Šmita. V predgovoru prevajalec navaja, da se je s prevajanjem Salustijevega teksta, ki se mu nadaljevanju posveča sam, ukvarjal že Levstik. (Šmit 1968: 123) Ta navedba me je popolnoma presenetila in sprva sem o tem povprašala nekatere svoje profesorje s klasične filologije, a tudi zanje je bila informacija nova. Med kolegi s slovenistike je najprej sledilo vprašanje, če sem prepričana, da ne gre za prevod Vladimirja Levstika. Zanimanje se je še povečalo ob pravzaprav naključnem branju članka prof. Mateja Hriberška *Prevajanje iz klasičnih jezikov v drugi polovici 19. stoletja*. V eni izmed opomb je navedeno, da se med drugimi pogosto že pozabljenimi neobjavljenimi prevodnimi deli slovenskih književnikov tudi Levstikov prevod Salustija v rokopisni obliki nahaja v NUK-u. Tako sem se na rokopisnem oddelku prvič seznanila s tekstom, ki je nato postal del moje diplomske naloge.

S tem sem v sicer slovenistično diplomsko delo lahko vključila tudi nekaj prevajalskih sposobnosti, hkrati pa vanj vnesla še latinsko tematiko. Ker niti kanon latinske književnosti danes žal ni več splošno poznan, ob začetku bralca najprej seznanjam z izvirnim tekstom in njegovim avtorjem. Z namenom ustvariti predstavo o Levstikovem siceršnjem prevajalskem delu sledi poglavje o njegovih prevodih, kolikor mi jih je uspelo zbrati ob pregledu vseh knjig

¹ Obstaja še en objavljeni prevod, ki je izšel skupaj s prevodom prvega Ciceronovega govora zoper Katilino pod skupnim naslovom *Katilina*. Avtor je slovenski odvetnik in politik dr. Josip Leskovar (1875–1965), prevod pa je zaradi množice napak skorajda neuporaben.

Zbranih del (ZD). Zaradi povezanosti s tematiko, s katero se ukvarjam v osrednjem poglavju, in svojega splošnega zanimanja v tej smeri, nato predvsem po informacijah iz zgoraj omenjenega članka prof. Hriberška ter njegove monografije² povzemam stanje na področju prevodne politike iz latinskih tekstov v času Levstikovega delovanja.

Nato se posvečam vprašanju, povezanemu z Levstikovim tekstom, ki se je med raziskovanjem pojavljalo najpogosteje. Kaj bi ga lahko vzpodbudilo k odločitvi za prevod latinskega teksta, zakaj je izbral Salustija ter čemu prav to njegovo delo? Predvsem zaradi pomanjkanja podatkov o nastanku, ozadju, pravzaprav čimerkoli v povezavi s prevodom pa je te odgovore najteže najti.

Ker sem hkrati tudi filologinja, me je pritegnila možnost, da se poleg samega teksta posvetim tudi rokopisu. Da si moremo tekst ogledati v od avtorja tako malo oddaljeni obliki, kot je rokopis, me je navdušilo in odločila sem se za transkripcijo rokopisa popolnoma v takšni obliki, kot se nahaja v NUK-u. Čeprav tekst sicer lahko beremo v ZD, ga tu podajam brez vsakršne korekture, hkrati pa dodajam nekakšen improviziran kritični aparat, ki označuje Levstikove lastne redakcije v rokopisu. Zaradi svojega sočasnega študija latinskega jezika se nisem mogla upreti tudi hkratni primerjavi z izvirnikom in sodobnim slovenskim prevodom. Sledi še kratek komentar teksta iz prevodnega vidika, kolikor ga morem ponuditi na trenutni stopnji. V prilogi se nahaja še sodobni prevod v slovenščino, katerega avtor je Jože Šmit, branje priporočam že zaradi zanimivosti besedila samega.

² Matej Hriberšek: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu: 1848–1945*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2005.

2. SALUSTIJ: *KATILINOVA ZAROTA*

Avtor obravnavanega dela Gaj Salustij Krisp se je rodil leta 86 pr. n. št. v Amiternu (blizu dandšnjega mesta L'Aquila) v bogati družini. Po študiju je ostal v Rimu in se kmalu začel zanimati za politiko. Kmalu je kot homo novus³ postal pretor. V začetku političnega delovanja se je povezal z ljudsko stranko (*populares*) in postal ljudski tribun. Takrat se je trmasto boril proti Ciceronu in njegovemu klientu – morilcu Milonu, za kar so se mu aristokrati maščevali. Leta 50 so ga »zaradi moralnih razlogov« izključili iz senata. V državljanski vojni se je boril na Cezarjevi strani, kar mu je prineslo ponovno sprejetje v senat in njegova kariera je hitro napredovala. Po zmagi nad Pompejem ga je Cezar imenoval za guvernerja province Africa nova (področje današnje Tunizije in Libije). Salustij se je izkazal kot slab in pohlepen upravitelj, zato so ga ob vrnitvi obtožili izžemanja. Cezar mu je, da bi ga rešil obsodbe in ponovne izključitve iz senata, svetoval, naj se dokončno umakne iz političnega življenja. Salustij se je takrat v svojem razkošnem bivališču posvetil zgodovinopisju. Umril je okrog leta 35.

Salustij je napisal dve zgodovinski monografiji: *Katilnova zarota* (*Bellum Catilinae* ali *De Catilinae coniuratione*, ok. 60. pr. n. št.) in *Jugurtinska vojna* (*Bellum Iugurthinum*, med 43 in 40 pr. n. št.). Začel je pisati tudi obsežnejše delo *Zgodovina*, ki pa je ostalo nedokončano.

Pri njegovih delih gre pravzaprav za izdelavo novega sloga v rimskem zgodovinopisju, saj je bila monografska zgradba novost. Takšno zastavljanje je bilo izredno primerno za omejitvev in opredelitev posameznega zgodovinskega problema ter njegovo natančno obravnavo. *Katilnova zarota* tako razčlenjuje najhujši trenutek krize, ko v Rimu so zaslutili nevarnost prevrata, kakršnega še ni bilo. Medtem *Jugurtinska vojna* neposredno in paradigmatično obravnava problem pokvarjenega plemstva, ki zaradi svojega pohlepa ni bilo sposobno braniti države.

³ *Homo novus* je izraz za nekoga, ki izhaja iz neplemiške družine in kot prvi izmed članov družine opravlja javno službo.

2. 1 KATILINOVA ZAROTA

Katilina je bil pokvarjen rimski plemič, ki je zaslutil možnost, da bi se lahko med seboj v neke vrste »socialno zvezo« zdužili vsi tisti, ki so nasprotovali senatorskemu režimu: mestni proletariat, revni sloji nekaterih italskih območij, zadolženi člani aristokracije, množice sužnjev. Odločil se je, da bo proti senatu organiziral zaroto ter z njo prevzel oblast v državi. Prevrat je leta 63 zatrl Ciceron.

Salustij pripoved začne s Katilinovim portretom. Njegovo osebnost strukturirano razloži s prikazom splošnega propadanja rimske morale, do katerega je prišlo zaradi rasti imperija in širjenja bogastva ter razkošja. Vse to je vplivalo na skvarjenje njegovega značaja. Vsesplošne razmere je Katilina izkoristil in zbral okrog sebe vse, ki so iz najrazličnejših vzrokov – da bi se rešili iz revščine ali da bi ubežali sodišču – upali na spremembo režima. Svoje priprave je kmalu razširil po vsej Italiji ter s pomočjo privržencev iz vrst raznih obupancev in revežev zbral vojsko. Sam se je proti Ciceronu potegoval za mesto konzula, a je bil poražen. Pogosto je tekmeca tudi skušal umoriti, a je bil vedno neuspešen. Ker je senat odkril zaroto, je bil Ciceron pooblaščen za zadušitev zarote in je javno obtožil Katilino pred senatom. Ta se za obtožbe ni zmenil, pač pa je zbežal iz Rima ter se pridružil zbrani vojski. Senat ga je skupaj s privržencem Manlijem razglasil za državnega sovražnika. Ciceron je med tem uspel zbrati zadostne dokaze o zaroti ter zaprl Katilinove pajdaše, ki so ostali v Rimu. Senat se je zbral, da bi zanje določili kazen. Sledi obnova razprave v senatu, med katero pa izstopata nasprotujoča si govora Cezarja in Katona Mlajšega. Cezar se zavzema za milejšo kazen, Katon pa zagovarja nujnost smrtne kazni. Hkrati z navedbo obeh govorov Salustij uvede primerjavo Cezarja in Katona kot dveh močnih osebnosti z nasprotujočimi si vrlinami in edinih dveh velikih mož tistega obdobja. Senat se izreče za smrtno kazen, Ciceron dobi potrebna pooblastila ter ukaže zarotnike usmrtiti. Katilina se skuša z vojsko zateči v Onostransko Galijo, a ga redna rimska vojska prestreže in prisili v boj. Vsa uporna vojska se nepričakovano izredno izkaže, a je kljub temu poražena, Katilina pa po neomajnem boju ubit.

Salustijeva druga znanstvena monografija *Jugurtinska vojna* govori o tem, kako se je kraljevič Jugurta nasilno polastil numibijskega kraljestva. Podkupil je vse predstavnike rimske aristokracije, ki so bili poslani v Afriko, da bi se borili z njim, in si tako zagotovil mir. Rimljani so v Afriko poslali vojsko, a dogodki so se ponovili. Šele ko je senat v Afriko poslal

Marija⁴ in je Jugurto izdal eden njegovih zaveznikov ter ga izročil Rimljanom, se je vojna končala.

Salustij že na začetku vojno označi za prvo priložnost upora objestnosti plemstva. Skozi delo teži k odkrivanju odgovornosti vodilnega aristokratskega razreda pri krizi rimske države in našteva njihove pregrehe: izdaja državnih koristi, tratenje javnih sredstev, monopolizacija bogastva in javnih funkcij. Tudi tu se ne odpove slikanju portreta glavne osebnosti: Jugurto opiše kot mladeniča neukrotljive energije, kar je nedvomno tudi znak kreposti. Ni pokvarjen od začetka, pač pa se njegov značaj izpridi s časom, slednje pa povzročijo rimski plemiči s svojim pohlepom in podkupljivostjo.

3. PREVAJANJE IZ LATINŠČINE V 2. POLOVICI 19. STOLETJA⁵

Pred letom 1850 je bilo prevajanja iz klasičnih jezikov v slovenščino izredno malo. Kljub močni povezavi z antičnim izročilom v šolah se nabor slovenskih prevodov s stanjem v drugih evropskih državah z izjemo prevodov *Svetega pisma* ne more primerjati. Večinoma so se s tem ukvarjali slovenski kulturniki, saj se je tudi filološka stroka takrat šele začinjala izoblikovati. Izobraženih filologov skorajda ni bilo, prevajalci pa so bili intelektualci, profesorji na višjih šolah in različni drugi izobraženci z znanjem s področja klasike ter zadostnimi, na gimnaziji pridobljenimi, jezikovnimi zmožnostmi. Mnogo izmed njih je bilo hkrati književnikov, zato je literarno ustvarjanje njihovo prevajalsko delo zasenčilo in je v literarnih zgodovinah omenjeno le mimogrede, če sploh. Sem sodijo Stanko Vraz, Fran Miklošič, Valentin Vodnik, Janez Nepomuk Primic, Franc Metelko idr.

Leta 1849 je bil na Dunaju pod vodstvom Hermanna Bonitza ustanovljen filološki seminar,⁶ katerega redni obiskovalci so bili tudi slovenski študentje. Nekateri izmed njih so kasneje postali klasični filologi in prvi univerzitetno izobraženi srednješolski učitelji klasičnih jezikov. Omeniti velja Janeza Trdino, Matijo Valjavca, Sebastjana Žepiča, Ivana Macuna,

⁴ Rimski konzul in sposoben vojaški poveljnik, ki je preuredil rimsko vojsko in novačil tudi vojake, ki niso plačevali davkov.

⁵ V tem poglavju večinoma povzemam podatke, ki jih je najdemo v dveh delih prof. Mateja Hriberška, njegovem članku *Prevajanje iz klasičnih jezikov v 2. polovici 19. stoletja* ter monografiji *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu: 1848–1945*.

⁶ Od 1849 profesor klasične filologije na dunajski univerzi in ideolog gimnazijske reforme. Ukvarjal se je predvsem s pedagogiko klasičnih jezikov.

Janka Pajka, Maksa Pleteršnika, Ladislava Hrovata in Mateja Voduška. Kljub vsemu možnosti za porast prevajanja iz klasičnih jezikov ni bilo. Kvalitetnih profesorjev še vedno ni bilo veliko, finančno stanje in nezanimanje tiskarn za tiskanje tovrstnih del pa je oteževalo izdajo. Hkrati je v tej dobi še vedno delovala avstrijska raznarodovalna politika, ki se je trudila zavreti uveljavljanje slovenskega jezika v javnem življenju, še zlasti šolah.

Ta dejavnik je bil močan tudi kasneje, saj je bila podpora v tem obdobju zaradi narodnobudilnih razlogov zagotovljena predvsem prevajanju iz slovanskih in pa »živih« evropskih jezikov.⁷

Prevodov poezije je bilo več kakor proznih prevodov, največ iz Homerja, Ezopovih basni, grške in rimske lirike ter odlomkov iz grške dramatike. Ogromno proznih prevodov je ostalo v rokopisu ali se je izgubilo. Izpostavimo lahko Mihaela Verneta, ki je 1860 pripravil prevod Evtropijevega *Kratkega prikaza zgodovine od ustanovitve Rima*⁸ in ga kot pomagalo namenil učencem ljubljanske gimnazije. Glede antične poezije v latinščini velja omeniti Matijo Valjavca, ki je 1852 v Slovenski bčeli objavil izbor iz II. knjige Vergilijeve *Eneide*.

Med letoma 1850 in 1860 se pojavijo prvi resnejši poskusi, da bi dobili prevod kakega antičnega proznega dela v knjižni izdaji.

Zanimivo je, da izbire prvih prevajanih avtorjev sicer niso bile posebej povezane s poukom klasičnih jezikov v šolah. Bonitz je na dunajskem filološkem seminarju namreč posebej poudarjal pomembnost lektire⁹ in prevajalci (večinoma tudi učitelji) so se želeli izogniti možnosti očitka, da s svojimi prevodi dijakom lajšajo delo in podpirajo njihovo lenobo. Nekaj let po šolski reformi se je namreč izkazalo, da so zahteve profesorjev previsoke ter si zato dijaki pri prevajanju in pripravah doma pomagajo z različnimi pripomočki, npr. slovarji, prevodi, interlinearnimi izdajami in podobnim. Bonitz je pri delu z izvornim besedilom v ospredje postavljaj predvsem samostojno delo dijaka, zato je bila vsakršna raba pomagal nezaželena in celo preganjana.

⁷ Po pogostosti objavljenega prevoda si jeziki sledijo v naslednjem zaporedju: ruščina, češčina, srbohrvaščina, francoščina, angleščina, bolgarščina, nemščina, poljščina, italijanščina, danščina. (Pogačnik 1970: 46)

⁸ Zelo pregledeno na kratko opisana rimska zgodovina od nastanka Rima do približno 364. leta.

⁹ Obvezno branje določenega antičnega klasika v izvorniku.

Prvi izdani knjižni prevod iz klasičnih jezikov najdemo leta 1862. Njegov avtor je Ladislav Hrovat,¹⁰ gre pa za prevod Ksenofontovega dela *Memorabilia*.¹¹ Je pa Hrovat seveda poleg grščine prevajal tudi iz latinščine. 1869 je prevedel celotno Cezarjevo *Galsko vojno*, a dela ni nikoli objavil. Morda ker ni mogel najti založnika ali pa iz že omenjenega strahu – s prevodom dijakom preveč olajšati branje izvornika.¹² Rokopis je v celoti ohranjen.

Hrovat je leta 1872 v *Zori* objavljajal Ciceronove govore proti Katilini. Gre za prvi in osnovni prevod katerega koli Ciceronovega dela z namenom objave.¹³ Izšli so I., II., in IV. govor proti Katalini, ohranjen pa je tudi rokopis III. govora.

Prve knjižne izdaje prevodov latinskih klasikov so izhajale v zbirki *Cvetje iz domačih in tujih logov*, ki jo je Anton Janežič zasnoval 1861 kot enomesečno prilogo *Slovenskemu Glasniku*. Prinašala naj bi »razne domače literarne izdelke pa tudi druga klasična dela v vrstnih predstavah« (Pogačnik 1970: 67). Leta 1862 je postala samostojna zbirka, ki je izhajala do 1868. Program je bil sestavljen z namenom zadovoljiti slovensko izobrazbo vsaj na stopnji srednje šole, prinašal pa naj bi predvsem največja dela svetovnega slovstva. Kakor navaja Pogačnik v *Zgodovini slovenskega slovstva*:

»*Cvetje* je bilo edini poskus za podajanje antičnih in sodobnih klasičnih del v slovenščini. Prinašalo je izvirno leposlovje, s prevodi slovanskih knjig pa zbujalo slovansko navdušenje in čutenje. Njegova programska črta je potekala iz del, namenjenih resni izobrazbi, med izhajanjem pa je morala priznati ob načelu prosvete tudi načelo zabave.« (Pogačnik: 1970, 68)

Od prevodov klasičnih avtorjev je bil v *Cvetju* objavljen le en prevod iz latinščine.¹⁴ 1862 je izšel prevod Vergilijevega dela *Georgike* Jožeta Šubica z naslovom *Publija Virgilija Marona Georgikon, to je: Poljedelstvo. Čtvare bukve*. Prevod naj bi bil glede na to, da v tistem času

¹⁰ Po zaključku študija klasične filologije in slavistike na Dunaju gimnazijski profesor v Novem mestu.

¹¹ Delo, nastalo 371 pr. n. št., v katerem se Ksenofont najprej posveti dejstvu, povezanim z obtožbami proti Sokratu, v drugem deli pa v obliki krajših epizod orisuje Sokrata v vsakdanjih pogovorih in debatah.

¹² Ta razlog kot izjavo svojega strica ponuja Hrovatov nečak v prispevku, posvečenem stricu, ki ga je objavil 1891 v *Dom in svetu*. *Galska vojna* je bila namreč eno izmed najosnovnejših latinskih besedil, ki so jih brali pri pouku, prirejeni stavki pa so služili vaji že pri slovniciškem pouku v 1. in 2. gimnazijskem razredu.

¹³ Vsi dotedanji prevodi so ostali namenjeni le potrebam rednega pouka ali pa kot produkt prevajanja za lastno veselje po odlomkih v zasebnih dokumentih. Tu velja omeniti, da je v celotnem poglavju govora o prevodih, namenjenih objavi. Verjetno je več izobražencev prevajalo iz latinščine zase ali za študijske potrebe, a o tem ne moremo imeti podatkov.

¹⁴ Objavljena sta bila tudi dva prevoda iz stare grščine: Janez Božič (*Platonov Kriton in Apologija*), Matija Valjavec (*Sofoklejev »Ajant«*). (Hriberšek 2007: 95)

prevajanje antičnih metričnih oblik nikakor še ni bilo dosti obravnavano, presenetljivo tekoč in berljiv.¹⁵ Pogosto je Šubic uporabljal naglase.

Precej kasneje (1889) je v Mariboru izšel prevod izbora iz Kvintilijanovega dela *Vzgoja govornika z naslovom Marka Fabijana Kvintilijana govorniški pouk*. Njegov avtor je Frančišek Breznik, ki se je tudi sicer dolga leta ukvarjal z antično pedagogiko, največ s Kvintilijanom. Slednji je bil pomemben del šolskega pouka, saj so se dijaki v višjih razredih poglobljeno ukvarjali z njegovimi retoriškimi nauki. Že dve leti pred izidom je Breznik začel objavljati prevode odlomkov iz izbranih poglavij iz Kvintilijana, nato pa jih je z dopolnili ter z opombami in uvodom zbral v knjižno izdajo, ki jo je založil sam.

Izvirnik naslednjega pomembnejšega prevoda iz latinščine ni delo antičnega avtorja. Gre za prevod Kopitarjevega letopisa o podonavskih Slovanih,¹⁶ za katerega se je odločil že prej omenjeni Ladislav Hrovat in ga polno naslovil *Podonavskih Slovanov kronološki pregled zgodovine do smrti sv. Metoda*. Pobuda za prevod je bila priprava zbornika ob stoletnici rojstva Jerneja Kopitarja.¹⁷

Našteti so le najpomembnejši izmed prevodov iz latinščine. Ogromno jih je ostalo neobjavljenih, morda kateri objavi sploh niso bili namenjeni, pač pa je do njih prišlo predvsem iz lastnega veselja ali za potrebe študija in raziskav. Prevajanje iz klasičnih jezikov se je bolj razmahnilo v prvi polovici naslednjega stoletja. Število prevodov je naraščalo in začeli so izhajati samostojno v knjižni obliki ali pa v večjih revijah in časopisih. V ospredju je bila še vedno poezija, še posebej dramatika.

Kot zanimivost lahko omenimo tudi prevode iz slovenščine v latinščino. Janko Pajk je namreč leta 1882 v celovškem časopisu *Kres* objavil tri Prešernove pesmi (*Sem dolgo upal in se bal, Kam, Pevcu*) v latinskem prevodu.

¹⁵ Hriberškova osebna ocena v članku *Prevajanje iz klasičnih jezikov v 2. polovici 19. stoletja*. (Hriberšek 2007: 98)

¹⁶ Kopitarjevo najbolj znano delo poleg starocerkvenoslovanskega glagolskega rokopisa grofa Cloza in Brižinskih spomenikov vsebuje tudi razlago in obravnavo v latinščini.

¹⁷ 1880 je minilo sto let od rojstva Jerneja Kopitarja in skupina slovenskih intelektualcev je v sodelovanju s Slovensko matico ob slovesnosti sklenila izdati tudi slavnostni zbornik pod uredništvom Josipa Marna. Zaradi kratkega časovnega roka je prispelo sorazmerno malo prispevkov – tudi Hrovatov prevod je zaradi pomanjkanja časa ostal nedokončan.

4. LEVSTIKOVO PREVAJANJE

Levstik večinoma ni omenjen kot prevajalec. Njegovo izvorno literarno ustvarjanje in kritika sta to dejavnost v zapisih o njem potisnili precej v ozadje. Kljub temu je ob natančnejšem pregledu njegovih del mogoče ugotoviti, da prevodov ni malo¹⁸ in se raztezajo skozi celotno obdobje njegovega ustvarjanja.

V nadaljevanju navajam vse prevode literarnih besedil (z izjemo prevoda Salustijeve *Katilinove zrote*, ki mu se posvečam kasneje), ki so bili kdajkoli objavljeni, naj bo to že v Levstikovem času, kasneje ali šele v *Zbranih spisih* ali *ZD*.

4.1 SEZNAM LEVSTIKOVIH PREVODOV

Goethe: *Vilni kralj*, 1849. Prevod Goethejeve balade *Erlkönig*, ki ga je Levstik zložil s še tremi pesmimi kot slovensko domačo nalogo za profesorja Franceta Metelka.

Goethe: *Bliža ljubega*. Prevod Goethejeve pesmi *Nähe des Geliebten* je Levstik najbrž prav tako skušal spesniti že v gimnaziji, saj je bil izvirnik del šolske čitanke. Kasneje ga je predelal in uvrstil med *Tonine pesmi*.

Goethe: *Pri vodi*. Prevod Goethejeve pesmi *Am Flusse*, ki je verjetno nastala iz podobnih motivov kot prejšnja.

Kraljedvorski rokopis, 1856. Gre za prevod dela v stari češčini, katerega vsebina so pesmi, ki naj bi bile pisane med letoma 1290 in 1390, v resnici pa je rokopis ponaredek z začetka 19. stoletja. Levstik pa se je s prevajanjem ukvarjal leta 1854 med študijem bogoslovja v Olomucu, brez da bi se zavedal, da gre za ponaredke.

Deržavin: *Bog*, 1855. To odo je iz ruščine prvič prevedel Koseski leta 1846. Ob prevodu je zapisal, da je jasno, da se njegov prevod z originalom zaradi vzvišenosti ruskega jezika ne more primerjati in pozval kogarkoli, da poskusi nasprotno. V svoji stalni tekmi s Koseskim je

¹⁸ Matej Rode v svojem članku *Fran Levstik kot prevajalec* zatrjuje, da obstaja okrog 60 naslovov Levstikovih prevodnih besedil, raztresenih po častnikih in revijah. (Rode 1982: 183)

Levstik ta dostavek prebral in se takoj podal na delo. Ni bil uspešen, kot je mislil, a Koseskega je vseeno daleč prekosil.¹⁹

Abimelek, verjetno med letoma 1855 in 1858. Gre za nedokončano biblično dramo, katere snov je Levstik verjetno spoznal že med študijem v Olomucu. Med rokopisnimi osnutki se nahaja prevod desetih poglavij Jobove knjige in deveto poglavje Knjige Sodnikov. Prevod je sicer najbližji Dalmatinovemu, a vendar izrazito kaže znake Levstikovega avtorstva.²⁰

Andersen: Svinjar, SG III, 1859. Odlomek s poskusom prevoda se nahaja v Levstikovem gradivu za kritiko Koseskega. Prevod je precej svoboden in vsebuje Levstikove vrinke, ki pričajo o tem, da ga je želel uporabiti v boju zoper Koseskega, Bleiweisa in Hicingerja. Verjetno je prevajal iz nemščine.

Goethe: Faust, 1864 ali 1865. Prevod obsega 133 verzov, ki pa so napisani v različnih variantah, v različno dolgih delih in v različnih časovnih obdobjih. Najprej se je Levstik prevajanja lotil, ko mu je Valentin Mandelc poslal v pregled svoj prevod prvega dela trilogije. Mandelčev prevod je nato vrnil in se z njim ponovno začel ukvarjati leta 1877, ko je pomagal Josipu Cimpermanu, ki je bil zadolžen za njegovo predelavo.

Constantin Wurzbach: Francoz na kurjih jajcih, SN, 1869. Svoboden prevod humoreske iz nemške knjige o poljskih pregovorih.²¹ Knjiga je sicer prevedena v nemščino, a tematika zagotavlja, da je Levstik zagotovo obvladal tudi nekaj poljščine.

Serežan, Slovenska Talija 1869. Gre za prevod hrvaške operete v enem dejanju. Glasbo in besedilo je napisal Ivan N. Köck v nemščini, za potrebe Narodnega kazališta v Zagrebu pa je bila prevedena v hrvaščino. Verjetno je Levstik prevajal iz hrvaškega rokopisnega prevoda.²²

Anon.: Perun, 1874: Gre za svoboden prevod odstavka o dogodkih v Kijevu po krstitvi kneza Vladimera iz staroruske Neestorjeve kronike *Povest vremennyh let*.

¹⁹ ZD II, 384.

²⁰ ZD IV, 388.

²¹ Constantin Wurzbach: *Die Sprichwörter der Polen, historisch erläutert und mit ähnlichen anderer Nationen verglichen*. Lemberg: Stockmann: 1846.

²² ZD V, 447.

Anon.: *Cesar Mavricij in Sloveni*, 1874: Prikaz dobe cesarja Mavricija (582–602), prevod iz knjige bizantinskega zgodovinarja Theophylakta Simokatta *Zgodovina*.

Anon.: *Atila*, 1874: Spis je sestavljen iz dveh delov, za katera je Levstik uporabil različna vira in ju nezgodovinsko povezal z Atilovo osebnostjo. Za prvi del je iz latinščine prevedel poročilo Pavla Diakona iz *Zgodovine Langobardov*, drugi del pa je svobodno sestavil iz knjige francoskega zgodovinarja Amedeeja Thierryja *Atila in njegovi nasledniki* v nemškem prevodu.

Anon.: *Smrt kralja Volkašina*, 1874. Prevod iz Miklošičeve knjige *Chrestomathia paleoslovenica cum speciminibus reliquarum linguarum slavicarum* v latinščini.

Nestorjeva kronika: 1875–1880. Odlomke je pod naslovom *Iz ruske zgodovine* Levstik prevajal iz Miklošičeve knjige *Chronica Nestoris* v stari ruščini. Pod naslovom *Črtice iz ruske zgodovine* je nekatere dele za Vrtec prevedel tudi Anton Koblar, a je kasneje odnehal. Njegovo delo je nadaljeval Levstik (ki je sam začel prevajati že 1875) ter v 1879 prirejal Koblarjeve *Črtice*, od 1880 pa je pod naslovom *Iz ruske zgodovine* prevajal sam.

Uhland: *Maščevanje*, 1892 (LZS I). Mojstrski prevod Uhlandove balade *Die Rache*.

Puškin: *Dva vrana*: LZ, 1883. Tudi to balado je Levstik morda prevedel napol v tekmi s Koseskim (prevodi vseh Puškinovih pripovedk), zanj pa naj bi se odločil v ljubosumju zaradi Franje in ji ga tudi poslal kot sestavni del njej namenjenega pesniškega venca.²³ Prijatelj ga označi za »najkrasnejši prevod iz Puškina, kar ga imamo Slovenci.« (1901: 199)

Prevode in priredbe je moč najti tudi med Levstikovimi mladinskimi spisi za Vrtec. Kot v ZD IV (1948: 482) navaja Slodnjak, je Levstik v tem obdobju (1874–1884) redko pisal izvirno prozo, pač pa v glavnem obnavljal, prevajal, popravljaj in prirejal slovanske in neslovanske pripovedne motive.²⁴ Izvirnikov za nekatera besedila ni bilo mogoče najti (k določeni temi ali podobi je priliko morda spisal tudi sam), ponekod pa gre za stare ali znane motive. Tako ni mogoče zbrati vseh jezikov, iz katerih je prevajal. Pogosta so poglavja iz zbirke *Gesta*

²³ ZD I 522, kjer pesem najdemo pod naslovom *Zvestoba na svetu*.

²⁴ Morda je to počel, da bi z jezikom, skladnjo in prastaro ljudsko vsebino odbijal krištofšmidovske povesti, ki so bile takrat zgled mladinske proze. Poleg tega je hotel opozoriti na pripovedne motive, ki bi jih naše pripovedništvo moralo obdelati do sedaj, če bi se hotelo organsko razvijati skozi vse faze evropske povesti. Ker pa je bila slovenska novelistika vseeno že preveč razvita, za te prevode ni bilo zanimanja.

Romanorum,²⁵ torej gre za prevode iz latinščine, Levstik pa jih je velikokrat nekoliko spremenil ali pridal lastne dostavke. Več je tudi prevodov *Srbskih narodnih pripovedk* Vuka Karadžiča, v katerih je pogosto ohranil leksikalne, sintaktične in frazeološke značilnosti srbsčine.²⁶ Veliko je tudi prevodov iz ruščine, večinoma gre za pravljice in basni iz prvega in tretjega dela zbirke A. N. Afanasjeva *Ruske ljudske pravljice*. Posamezne prilike so prevedene še iz hrvaščine, češčine in seveda nemščine.

Med v *Vrtcu* objavljenimi pesmimi najdemo tudi prevod svobodoljubne pesmi Gotfrieda Augusta Bürgerja *Vrabcu, ki se je ujel v sobi*.²⁷ Prevod je bil prvič natisnjen 1883, Slodnjak pa ga v ZD II označi za mojstrskega. (1952)

Velik Levstikov prevajalski delež je mogoče omeniti tudi v navezi s Franom Cegnarjem. Leta 1860 se je Cegnar namreč ukvarjal s pripravo prevoda Schillerjeve *Marie Stuart*, ki naj bi naslednje leto izšla v *Cvetju iz domačih in tujih logov*. Levstik je Cegnarjev prevod skrbno pregledoval in mu v pismih²⁸ pošiljal nasvete, pripombe ter si z njim izmenjeval jezikoslovna mnenja. Čas njunega najtesnejšega sodelovanja je nastopil spomladi 1861, ko sta oba zasedala mesta v odboru Slovanske čistalnice v Trstu. Cegnar je prevajal Schillerjevega *Viljema Tella*, ki je v *Cvetju* izhajal od februarja do maja 1862, in Levstik mu je pri tem obilno pomagal. Takoj zatem je začel izhajati tudi njegov prevod *Babice* Božene Nemcove, iz katerega je prav tako mogoče razbrati obilno Levstikovo jezikovno sodelovanje. (Berčič 1960: 129) Levstik se je nato ponovno odselil v Ljubljano, a že 1863 jeseni sta bila spet v tesnih stikih. Cegnar se je namreč posvetil prevajanju Schillerjevega *Valenštajnovnega ostroga*, a še pred tem si je zagotovil Levstikovo pomoč, ki je bila tokrat še bolj izdatna kot prej. Znano je, da je Levstik Cegnarjev prvotni prevod tako predelal, da bi ga mogli imenovati njegovo delo.²⁹ Dokončano in natisnjeno je bilo jeseni 1864, spomladi 1866 pa še naslednja dva dela trilogije. Prevod je bil sprejet precej pozitivno, pri slovenskem kulturnem občinstvu, ki ni vedelo za Levstikov obilni delež, pa je Cegnar dobil sloves najboljšega slovenskega prevajalca.

²⁵ Zbirka anekdot in pravljic, ki je verjetno nastala približno konec 13. stoletja. Iz njenih motivov so črpali najpomembnejši evropski pripovedniki, npr. Chaucer, Boccaccio, Shakespeare.

²⁶ Že v *Popotovanju od Litije do Čateža* navaja tezo, da bi moral slovenski pisatelj poznati med vsemi slovanskimi jeziki »najprvo ali vsaj tudi srbsčino«, kar pa je med bralci naletelo na precejšnje nezadovoljstvo.

²⁷ Zum Spatz, der sich auf dem Saale gefangen hatte, zbirka *Gedichte* iz leta 1789.

²⁸ Delno ohranjena korespondenca med leti 1859 in 1866.

²⁹ »Čistoča, zven, plastika in domačnost, v slovničnih oblikah pa večkrat močanstarocerkvenoslovanski vpliv.« (Berčič 1960: 132)

Poleg naštetih prevodov lahko v Levstikovi zapuščini v NUK-u najdemo še odlomek njegovega prevoda *Iliade*. Gre za tri liste s 66 verzi.

Kot prevajalec je bil Levstik izredno sposoben, četudi v njegovi sodobnosti to javno ni bilo poudarjeno. Zaradi takratnega programskega prevajanja svetovnih klasikov se je v tistem času pojavila večja potreba po umetniških prevodih, ki dejansko zahtevajo »prevajalca – umetnika«. (Rode 1982: 184) Dober prevajalec mora kolikor mogoče popolno v jezik prevoda prenesti vse, kar je avtor izvirnika želel tako z vsebino kot z obliko sporočiti bralcu. Levstik se je tega zavedal, to dolžnost prevajalca neprestano poudarjal v kritikah drugih prevodov ter jo sam precej vestno izpolnjeval.

5. OZADJE IN MOTIVI ZA NASTANEK PREVODA

Levstik je svoj nedokončani prevod Salustijeve *Katilinove zarote* oblikoval pod naslovom *Katilina Kaja Salustija Krispa*. Vsebuje 51 odstavkov sicer 62 odstavkov dolgega izvirnega besedila. Prej nikoli objavljeno delo je prvič izšlo v Levstikovih *ZD*.³⁰ Po potezah in obliki ter velikosti črk Slodnjak rokopis uvršča v začetek 60. let. Ta domneva je pravzaprav edini podatek, po katerem bi lahko sklepali na kakršne koli nadaljne okoliščine nastanka ali namembnosti teksta. Kajti kot v Opombah k besedilu v *ZD* zapiše Slodnjak: »Življenjepiso in bibliografsko gradivo nam ne daje poročila, ne migljaja, kdaj in zakaj se je lotil Levstik tega prevoda.« (1954: 553)

V kolikor je domnevni čas nastanka pravilen, se je Levstik s prevodom morda začel ukvarjati v upanju na objavo v *Cvetju iz domačih in tujih logov*, ki je začelo izhajati naslednje leto (1861). V skladu s svojim programom – z objavami zagotoviti slovenskemu bralstvu izobrazbo vsaj na stopnji srednje šole – naj bi bi zbirka objavljala »razne domače literarne izdelke pa tudi druga klasična dela v vrstnih predstavah«. (Pogačnik 1970: 68) Skupina objavljenih besedil naj bi bila torej posvečena tudi antiki.

Dvom v to domnevo lahko zbudajo navedbe, katera antična dela naj bi bila *Cvetju* objavljena, torej je mogoče najti napoved njihovega izida. Predvideni so bili:

³⁰ V četrti knjigi *ZD* pod poglavjem Prevodi. Med *Zbranimi spisi*, ki jih je uredil Fran Levec, besedila ni.

- Platonov *Kriton in Apologija* v prevodu Janeza Božiča,
- Virgilijevo *Kmetijstvo* v prevodu Jožeta Šubica,
- Sofoklejev *Ajant* v prevodu Matije Valjavca,
- Tacitov *Agrikola* v prevodu Janeza Božiča,
- Demostenovi in Ciceronovi govori v prevodu Janeza Božiča in Ladislava Hrovata.

Od naštetih avtorjev so izšli Platon, Vergilij in Sofokles. (Hriberšek 2007: 95) Med predvidenimi deli Salustija ni, prav tako ni mogoče najti nobene napovedne notice (npr. v *Slovenskem glasniku*), ki bi načrtovani izid napovedovala.

Na namero objave v *Cvetju* tako lahko sklepamo le na podlagi časovne umestitve, hkrati pa ni mogoče najti nikakršnih namigov na morebiten namen prevod objaviti v katerem koli drugem glasilu.

Obenem smo lahko zagotovo prepričani, da je nedokončani prevod bil zapisan z namenom objave. Jasno je, da se je Levstik z besedilom ukvarjal dlje časa. Rokopis je namreč poln popravkov, posamezni stavki ali besede so prečrtani, nad njimi pa je zapisana nova, po avtorjevem mnenju ustrežnejša verzija. Pri nekaterih stavkih lahko najdemo več različnih variant, k besedilu se je torej vedno znova vračal, ga popravljal in skušal izpiliti. Hkrati lahko poleg 72 strani z 51 odstavki najdemo še štiri strani, na katerih je začetek (prvi trije odstavki) prevoda. Ta tekst je zaradi števila prečrtanih in popravljenih delov skorajda neberljiv in Levstik se je očitno odločil začetek na novo prepisati. Zdi se mi, da je prav to eden izmed najočitnejših dokazov, da je res šlo za dolgotrajnejše in namensko piljenje teksta.³¹

Naslednje vprašanje, ki se nam porodi ob preučevanju okoliščin nastanka prevoda, je, zakaj se je Levstik odločil prav za pričujoči tekst.

Na podlagi informacij glede nastajanja ostalih prevodov iz klasičnih jezikov ne moremo izpeljati namigov. Na izbiro prevajanega dela so večinoma vplivale tedanje tendence pri pouku klasičnih jezikov.

³¹ Slodnjak v ZD te štiri strani označuje kot »koncept začetka prevoda,« a mislim, da je šlo v resnici za prepis zaradi omejene berljivosti. (1954: 553)

Pri pouku latinske slovnice so se dijaki že v prvih dveh razredih seznanili z najpomembnejšimi latinskimi avtorji, še posebej klasične dobe (kamor sodi tudi Salustij), saj so ob prirejenih stavkih iz njihovih tekstov v jezikovnih vadnicah utrjevali slovnično znanje. Latinščina klasične dobe namreč velja za najbolj pravilno in pri vajah slovničnega pouka so najpogosteje uporabljena izvorna besedila prav iz tega obdobja. Prav tako so bili avtorji, vključeni v latinsko lektiro, v jezikovnem pogledu z izjemo Tacita predstavniki klasične latinščine. (Hriberšek 2005: 105)

Levstik se je torej z besedilom verjetno že zgodaj v gimnaziji precej podrobno seznanil.

Upravičeno pa lahko domnevamo, da bi se prevajalec ob izbiri besedila morda bolj kot na podlagi kvalitete jezika, v katerem je napisano, odločal glede na vsebino. Na tem mestu si lahko dovolimo tudi vpogled v besedila, ki so bila najbolj obravnavana pri pouku grške in latinske književnosti. Ta predavanja, ki so jih bili dijaki deležni od 5. razreda dalje, je potrebno ločevati od obvezne lektire (že v 3. razredu), saj gre za bolj poglobljeno obravnavo z večjim poudarkom na vsebini in pomenu besedila. V 5. razredu so brali *Iliado* in *Eneido* ter ju primerjali med seboj. V naslednjem razredu so nadaljevali, pri grščini pa obravnavali tudi *Odisejo*. V 7. razredu so študij epike opustili ter nadaljevali z dramatiko (Sofokles: *Ajant*, *Elektra*), kasneje pa so spoznali pomembne avtorje grške in rimske retorike, literarnoteoretična vprašanja na osnovi tradicionalnih naukov Aristotelove, Horacove in Lessingove poetike. Če si ogledamo tekste, ki so bili v gimnaziji pri književnosti najbolj obravnavani, najdemo več grških kot latinskih avtorjev. Grška književnost je namreč veljala za osnovo.³² Zato ni čudno, da je v drugi polovici 19. stoletja nastalo več prevodov iz stare grščine kot iz latinščine (slednje kažejo že prevodi antičnih klasikov v *Cvetju*, naštetih zgoraj).

Pomemben vpliv na izbiro prevajanega besedila ima zagotovo tudi status, ki si ga slednje lasti v kanonu klasičnih avtorjev in njegova sodobna interpretacija.

Zelo jasna je npr. odločitev za omenjeni neizdani Hrovatov prevod *Galske vojne* (1869). Cezarjev lik mogočnega politika, vojskovodje, osvajalca in govornika se je zakoreninil v nemško miselnost in se prenesel v nemško šolstvo, katerega tradicija je bila seveda močno prisotna v Avstro-Ogrski. Za prevod bi torej obstajal popolnoma razumljiv povod in ni čudno,

³² »Ker po izobrazbeni moči, po prefinjenosti okusa in globini mišljenja daleč presega rimsko; ta se po grški književnosti zgleduje in igra predvsem vlogo njenega posrednika.« (Hriberšek 2005: 19)

da je pri nas eno izmed prvih besedil, prevedenih iz klasičnih jezikov. Res je, da sodi tudi v železni repertoar šolskih lektir, katerih prevodom so se v tistem času sicer izogibali. Toda kljub temu je eno izmed temeljnih besedil rimske antike in tako v skladu s programsko usmeritvijo takratne kulturne sfere – prevodi svetovnih klasikov.

Slednje je tudi razlog, da imamo že v tem času več poskusov prevodov Homerja, avtor enega izmed njih je tudi Levstik sam.³³

Nadalje je mogoče pojasniti tudi odločitev za prevod Vergilija.³⁴ V *Georgikah* namreč pesnik opeva poljedelstvo, sadjarstvo, čebelarstvo in živinorejo. Pesnitev je polna hvalnic kmetu in preprostemu življenju v skladu z naravo. Vse to se odlično povezuje s takrat izredno popularno folklorizirajočo tematiko v slovenski književnosti.

Nasprotno pa Levstikove odločitve ni mogoče pojasniti z motivacijo iz nobenega izmed naštetih razlogov. Besedilo je bilo po Hriberškovih navedbah (2005: str. 105–113) del vsaj izbirne gimnazijske lektire, a zagotovo ni eno prvih, za katere bi se prevajalec odločil v želji prispevati h kanonu antičnih klasikov v slovenščini. Folklorizirajoča tematika ni prisotna. Delo ni slavospev sposobnemu rimskemu generalu, pač pa je kritika degeneracije rimskega političnega življenja in pokvarjenosti vodilnih rimskih slojev skozi oris postopoma skvarjenega Katilinovega značaja. Sama želja dodati novega rimskega klasika v opus književnosti v slovenščini je morda dovoljšen razlog za prevajalsko dejavnost. Poleg tega je bilo zgodovinopisje zaradi hkratne poučne vloge priljubljeno za prevajanje. A zakaj ravno to besedilo?

Zdi se, da Levstikovi razlogi za izbiro prav tega teksta segajo globlje.

Pri Salustijevem delu namreč ne gre le za brezbrizen opis zgodovinskega dogajanja. Salustij skuša kot prvi latinski zgodovinar med opisovanjem najti tudi razloge za nastalo stanje ter jih bralcu strukturirano pojasniti.

Nekako v sredini dela uvede ekskurz, v katerem obsoja propadanje rimskega političnega življenja v dobi, ki sega od Sulove oblasti do državljanske vojne.³⁵ S kritiko ne prizanaša

³³ 4 listi prevoda *Iliade*, shranjeni na rokopisnem oddelku v NUK: Ms, 492..

³⁴ Jože Šubic: *Publija Virgilija Marona Georgikon, to je: Poljedelstvo. Čtvere bukve*. 1862.

³⁵ Rimski poveljnik Sula je leta 82. pr. n. št. nasilno prevzel oblast v Rimu in postal diktator. S preoblikovanjem zakonov je okrepil vlogo in moč senata. Sledilo je obdobje politične nestabilnosti in socialnih nemirov,

nobeni izmed nasprotujočih si strani. Ljudska stranka je z lažnimi obljubami in darili hujškala ljudstvo, da bi si zagotovila podporo za lastne ambicije, medtem ko so se aristokrati z navideznim senatorskim dostojanstvom v resnici potegovali le za utrditev in povečanje svojih privilegijev. Namesto do enotnosti med strankami je prihajalo do sektaštva, kar je šibilo oblast in s tem državo. Salustij v čedalje hujših razmerah opaža povečano nevarnost socialnega prevratništva in hkrati možnosti za propad imperija. Pojav zarote je v vodilnih razredih vzbudil strah, a največja nevarnost ni bil sam prevrat. V njem Salustij vidi veliko hujšo težavo rimske družbe. Po njegovem mnenju je do prelomnega trenutka prišlo z uničenjem Kartagine,³⁶ ko se je rimski imperij osvobodil strahu pred zunanjimi sovražniki, ki je državno skupnost dotlej ohranjal trdno in složno, in rimska morala je začela propadati.

Morda bi bilo mogoče potegniti določene vzporednice med dobo, v kateri se je Levstik ukvarjal s prevodom oz. njegovimi pogledi na takratno literarno-kulturno situacijo in v delu opisanem stanjem rimske politike. Gre namreč za čas Levstikovih največjih bojev s staroslovenci in njihovimi nazori. V tem obdobju je slovensko politiko namreč vodil Bleiweis s podporo ostalih »prvakov« (Lovro Toman, Etbin Costa). Program te t. i. »staroslovenske« skupine je Bleiweis formuliral v *Novicah* in z njim vzpodbujal Slovence k strpnosti, stanovitosti in slogi. (Pogačnik 1970: 19) Takšen program so med ljudstvo širili v čitalnicah. Sicer narodno prebujeno izobraženstvo se je pred marčno revolucijo še vedno čutilo nacionalno ogroženo in iz strahu pred razbitjem enotnosti je prevladoval načelni odpor do ostrih nasprotovanj ali strogih sodb o domačih kulturnih zadevah. Kot urednik edinega slovenskega časopisa je Bleiweis utrdil prepričanje, da vsakršna ostrejša kritika lahko prizadane slovensko literaturo in narodno slogo. Do sprememb je prišlo šele z marčno revolucijo (1848) in izidom Prešernovih poezij (1846). Revolucija je zagotovila več svoboščin, npr. možnost izhajanja več časopisov v domačem jeziku. Kljub splošnim težnjam po popolni slogi je postopoma začelo prihajati do razlik v političnih, kulturnih in literarnih nazorih. Mlajši in liberarnejši izobraženci (»mladoslovenci«) so okrog 1849 in 1850 začeli izražati kritiko zoper objave v *Novicah* klerikalni časopis je čedalje bolj napadal vse literarne pojave, ki niso bili v skladu s krščansko vzgojo. (Paternu 1962: 19–77)

predvsem stalnih bojev med privrženci optimatov (in senata) ter popularov (bolj z ljudstvom povezane stranke). Slednji so vrhunec dosegli s Cezarjevo državljansko vojno proti optimatom, katerih vojski je načeljeval Pompej.

³⁶ Po tretji punski vojni, 146 pr. n. št.

Levstik se je že zgodaj postavil v staroslovenec nasprotni položaj. Slovenski politiki je očital lenobnost, zaspanost, neodločnost in strah pred vlado. (Melik 1982: 30) Prav takšen opis stanja v rimskem senatu lahko najdemo v Salustijevem tekstu, ko opisuje posvetovanje senatorjev glede kazni za zarotnike. Senatorji so med seboj razdeljeni, debata poteka v nedogled in je namesto razprave o dejanski situaciji polna nepomembnih ekskurzov o čudoviti zgodovini in uspehih rimskega ljudstva v preteklosti. Šele po govoru Katona Starejšega v smislu *facta non verba* (dejstva, ne besede), se zasedanje začne pomikati v pravo smer.

Salustij v svojem delu rimski politiki očita tudi sektaško razcepljenost. Vsaka stranka se je borila za svoje ambicije in želje, prihajalo je do izkoriščanja položaja in državnih sredstev, stare rimske vrednote pa so bile pozabljene in v službi zakrinkanja dejanskega degradiranega stanja le še opevane v govorih. Vsakdo se je trudil le za lastno korist. Prav takšna je bila v Levstikovi dobi tudi slovenska politika. V vsaki deželi je imela svoje vodstvo in svojo podobo, četudi naj bi jo vsaj nekoliko uravnavali različni skupni posveti. Med vodilnimi krogi po posameznih deželah in v Ljubljani je vladala silna razbitost »na nazorske, simpatijske, osebne in še drugačne skupinice, ki so se med seboj mrzile, opravljale, bile ljubosumne in zavidne, čeprav so si krčevito prizadevale za zunanjo enotnost in slogo«. (Melik 1982: 30) Ko je Levstik 1870 odšel na Dunaj, je Ljubljano opisal kot »lužo, kjer si sebičnost, lakomnost in slavohlepje, kakor nesramne živali, odjedajo druga drugi glave«. (prav tam, 30)

Zdi se, da bi avtorja obravnavanega besedila – Salustija in njegovega prevajalca – Levstika med seboj brez težav povezali. Oba sta bila namreč ostra kritika, prvi razmer v politični oblasti države, drugi pa poleg tega še na literarnem področju.

Levstik je namreč že kot gimnazijec jasno kritičsko nastopal. Znane so njegove izjave zoper verzifikacijo Koseskega, njegovo bombastičnost in jezikovne napake. (Paternu 1962: 25) Hitro so se pokazala tudi nasprotja s klerikalno stranjo, saj se je s svojo zbirko *Pesmi* iz leta 1854 z ljubezensko motiviko postavil nasproti moralnim in literarnim nazorom duhovščine. V javnost je njegova kritika prodrla z objavo *Puščic* v *Slovenski Bčeli* 1852, kjer je Koseskemu očital neizvirnost in jezikovne napake, napadal pa tudi njegove epigone. V takratnem siceršnjem zatišju in nekritični hvali, ki sta večinoma vladala v časopisju, so njegove izjave povzročile vznemirjenje, pa tudi odpor. Slednje se je še stopnjevalo, ko je bila objavljena njegova satira *Ježa na Parnas*, s katero je karikiral slovensko literarno sceno in njene najbolj tipične pojave. S tem naj bi kljub nenamernosti in trudi za objektivnost prizadel množico

takratnih ustvarjalcev.³⁷ A vendar mu je šlo zgolj za boj za svobodo objektivne literarne kritike, ki je slovenski literarni svet prej skorajda ni poznal.

Morda bi lahko domnevali, da je prav na podlagi svojega stalnega kritičnega pogleda izmed vseh latinskih avtorjev začutil naklonjenost do Salustija in njegove kritike omejenosti rimskega vodilnega sloja ter splošnega stanja v državi. Lenoba in pomanjkanje enotnosti sta povzročala počasno slabljenje rimskega imperija, prav kakor je Levstik očital, da otežujeta napredek slovenskega kulturno-literarnega ustvarjanja.³⁸

S svojimi nazori in strukturirano kritiko je Levstik naletel na odpor,³⁹ ki je zaznamoval vse njegovo nadaljne literarno ustvarjanje. Kljub vsemu je v svojem kritičnem boju vztrajal, česar bi bil sposoben le izredno trmast in odločen značaj.

Tu je mogoče ponovno potegniti vzporednice s prevajanim besedilom. Njegova osrednja osebnost je zagotovo Katilina, čigar portret je eden izmed pomembnejših elementov Salustijevega dela.

Katilinova osebnost kljub svoji pogubnosti zbuja občutek izredne veličine. Salustij ga dramatično opisuje in oriše kot polnega kontrastov. Hkrati poudarja neukrotljivo energijo, s katero zasnuje vsako svojo namero in neomajno skuša doseči svoj cilj ter obenem omenja lahkoto, s katero je podlegel vsakovrstnim razvratnim navadam. A Salustij je pri opisovanju moralističen, ugotavlja namreč, da gre vzroke za pojav oseb, kot je Katilina, iskati v moralnem propadu, ki je že zajel mnoge pripadnike vodilnega razreda. S tem povzroči, da Katilino spoznamo bolj kot logično in nujno posledico krize, ki jo je bilo potrebno opaziti in se lotiti njenega reševanja. Hkrati pa se zdi, da avtor s stalnimi omembami trdnosti in neomajnosti Katilinove narave namesto obsojanja že skorajda izraža občudovanje.

Ta opis značajske trdnosti je določeno mero naklonjenosti zagotovo vzbudil tudi pri Levstiku. V zadnjem odstavku Katilinove zarote lahko beremo, kako je Katilina na obrazu še v smrti

³⁷ Paternu navaja naslednje pesnike: M. Valjavec, L. Svetec, A. Žakelj, F. Svetličič, F. Malavašič, F. Cegnar in J. Turnograjska. (Paternu 1962: 35)

³⁸ »Začel je s pesniško izpovedjo, a zadel ob nerazumevanje, ki je njegovo pozornost tako močno pritegnilo nase, da se je ves zagnal navzven v boj z zaostalim in mračnjaškim okoljem.« (Paternu 1962: 37)

³⁹ »Brezbrižnost, indolenca v javnih rečeh in kulturi in politiki, to je bil pojav, ki se je vanj zaganjal že s svojimi prvimi kritičnimi nastopi in na tej poti vztrajal še dolga leta, dokler ga niso zapustile moči. Eno izmed najbolj bolečih strani slovenskega značaja je čutil v upogljivem pasivizmu.« (prav tam: 247)

ohranil enak izraz odločnosti in trme.⁴⁰ Njegova usoda se je sicer končala pogubno, saj ga je z vseh strani obdala mnogo večja in bolj opremljena rimska vojska. A v svojem prepričanju je vztrajal do konca in navsezadnje s tem povzročil, da se je senat v Rimu začel zavedati krize. Prav te človeške lastnosti je Levstik cenil in iskal v literaturi ter pri svojih literarnih junakih. Ko beremo njegov citat:

»Brezznačajni človek in tako tudi brezznačajni narod si nikakor ne more prave veljavnosti pred svetom zadobiti; on ostane vedno [...] podnožje tujčevi peti, dokler mu ta tuja velikodušnost še dihati dovoli ...«⁴¹

lahko vidimo, da se njegov estetski in literarnokritični okus od življenjskega nista veliko razlikovala. Pojem značajske trdnosti je bil na Slovenskem po zlomu revolucije in ukinitvi demokratičnih svoboščin sicer precej v ospredju. Kritika značajev se ni pojavljala le v literaturi, pač pa v celotnem javnem življenju.⁴²

Kot »kreposti človeškega značaja« je Levstik najprej imenoval srčnost, ter za bistveno sestavino pesniške lepote postavil moč duha. (Paternu 1962: 246) Zavzemal se je za vztrajen, pogumen in aktiven človeški tip. Pri Ciglerju ga je motila pohlepnost Svetinov, pri Jurčiču pasivnost Lovra Kvasa, pri Stritarju sentimentalno svetobolje. Tako je izoblikoval posebno značajsko teorijo, ki je predstavljala jedro njegove večinoma nespreninjajoče se literarne estetike. Svoje sodbe je ubesedil v *Popotovanju*: »Junak naj dela in misli, njegovo dejanje ga naj znači. [...] Prvo je značaj in znanje človeškega srca in pa, kako se zgodba zaplete in zopet razdrasa.« (Levstik 1858: 28)

Vseh naštetih lastnosti, ki jih je Levstik postavljajal za pri literarnih junakih pomembne, pri Salustijevem portretu Katiline ni težko zgrešiti. V kolikor cilj, h kateremu je stremel, objektivno odmislimo kot posledico zunanjih okoliščin, se zdi, da je opis njegove narave same po sebi jasen oris aktivnosti in moči duha. K temu namigujejo tudi Katilinova dejanja, ki za Levstika niso nič drugega kot izraz značaja. Četudi so usmerjena v zlo, je iz njih mogoče zaznati le neomajno trdnost in vztrajnost. Menil je, naj literatura prikazuje usode junakov, katerih duhovna podoba je pomembna, saj kaže izrazito človeške in poleg tega stopnjevane lastnosti, silne bodisi moralno, intelektualno ali čustveno, lahko vse z vseh treh vidikov hkrati

⁴⁰ Glej Priloga I: str. 108 v Šmitovem prevodu, oz. str. 120 v diplomski nalogi.

⁴¹ Levstikov citat, ki ga je v govoru na Levstikovem taboru 27. 9. 1981 v Spodnjih Retjah navedel Josip Vidmar.

⁴² Paternu omenja članek Politiški karakteri (*Slovenija* 1849: 409, posneto po Slavenskem Jugu), kjer je nepodpisani avtor za Slovenijo odločno zahteval več dejavnih, poštenih, načelnih in doslednih političnih mož.

ali pa le po enem izmed njih. Po Levstikovem mnenju je idealen lep karakter, ki je poleg svoje dejavnosti tudi psihološko enoten in dosleden, poleg tega pa zvest sam sebi v vsaki življenjski situaciji. Ne glede na to, ali so lastnosti značaja dobre ali slabe, naj bodo druga drugi primerne, med seboj skladne in v svoji celoti enote. Posledično naj bi bila dolžnost kritika tudi to, da negativne in pozitivne lastnosti duha tehta in presoja značajske moči ter slabosti nastopajočih. (Paternu 1962: 289)

Vse to lahko zlahka najdemo v Salustijevem besedilu. Katilinova osebnost kot zgled trdnosti in značajnosti je osrednji element teksta, istočasno pa mu sledi Salustijevo presojanje njegovih dejanj, ki pa se v celoti gledano še vedno zlijejo v prikaz osebe izredno močnega duha. Hkrati pa še Salustijeva kritika takratnega stanja v Rimu: pohlep, nadvlada in pasivnost vodilnega sloja, ki vse supaj slabijo imperij.

Tako se zdi, da je Salustijevo delo v veliki meri skladno z Levstikovimi literarnokritičskimi zahtevami. Njegova odločitev za prevod torej lahko postane razumljiva, hkrati pa si ni težko predstavljati, da je imel z njim tudi namen prikrita kritike slovenskih prvakov. Kar namreč Salustij očita rimski aristokraciji, Levstik kritizira pri staroslovencih. Vemo, da je njegovo literarno ustvarjanje zelo pogosto vsebovalo kritično usmerjeno sporočilo, obenem pa to ne bi bil edini primer tudi pri prevedeni literaturi.

Ob primerjavi Levstikovega prevoda Andersenove pravljice *Svinjar* z nemškim besedilom, po katerem je prevajal, je namreč mogoče opaziti, da je Levstik prevajal precej svobodno. Najdemo vrinke, spremembe in dostavke, s katerimi je skušal preobraziti Andersenovo fino kritiko lažne, zunanje dvorske kulture v protest zoper Bleiweisovo in Hicingerjevo nepravilno hvalo Koseskega in njuno nasprotovanje objektivni kritiki. To pravljico je Levstik prevedel približno v istem časovnem obdobju⁴³ kot Katilinovo zaroto, zato bi bilo morda mogoče sklepati, da sta prevoda morebiti nastala iz podobne motivacije.

Toliko bi bilo mogoče sklepati iz bornih podatkov, ki jih o ozadju besedila lahko zberemo in povežemo s takratno kulturno-politično situacijo ter Levstikovimi siceršnjimi nagibi. Kljub temu pa ja zadeva vseeno vredna še nadaljne raziskave, morda začeni z iskanjem virov, ki jih je za svoje trditve uporabil Slodnjak.

⁴³ Objavljeno v *SG III*, 1859 (navedba iz *ZD IV*: 552).

6. ROKOPIS

V tem poglavju sledi Levstikov prevod. Besedilo je pretipkano točno tako, kakor ga lahko vidimo v rokopisni obliki, brez kakršnih koli popravkov in izboljšav. Sledi Levstikovemu rokopisu, kot ga lahko beremo po mnogih popravkih in prečrtanjih, torej nekako »zadnji verziji« po vseh prevajalčevih redakcijah.

Kar je v rokopisu prečrtano (v večini primerov le z eno ravno črto, torej še vedno berljivo), se nahaja za črto desno od teksta. Označeno je s prečrtano pisavo, lokacijo v tekstu pa zaznamujejo majhne vzdignjene številke. Kjer slednje mesta popravka ne označujejo dovolj natančno, je za črto prepisan daljši del stavka. Če je bil popravek ponovno prečrtan in nadomeščen, je to označeno z grškimi črkami, v skladu z njihovim časovnim zaporedjem, kolikor je to mogoče razbrati.

Takšen način prepisovanja rokopisa sem izbrala predvsem zato, ker se mi je zdela njegova dostopnost izredna priložnost za ukvarjanje s tekstem v točno takšni obliki, kot ga je zapustil avtor. Zdi se mi daleč bolj zanimivo kakor gola obravnava teksta iz ZD. Skozi prepisovanje rokopisa hkrati z vsemi prečrtanimi in popravljenimi deli ter trdom določiti časovno zaporedje vseh variant je moč natančno slediti pisateljevemu miselnemu toku. Mogoče je razbrati, kako je prevajal, včasih prehitro, včasih zbrano in počasi, na katerem mestu se je zavedel napake in kako je zanjo iskal rešitev – včasih že zapisal prvih nekaj črk besede – a si nato premislil in uporabil drugo. Del teh občutij se morda lahko razbere tudi iz branja pretipkane verzije v obliki, kot se nahaja v tem poglavju.

Obenem sem tekst vzporedno opremila še s primerjavo odlomkov latinskega izvirnika in sodobnega prevoda Jožeta Šmita. V tej smeri bi morala potekati obravnava teksta v prevodnem smislu. Ker pa bi bila slednja v tem trenutku daleč preobsežna, sem se odločila podati primerjavo tekstov in komentar (kjer je potreben) le na že oštevilčenih mestih, kjer je bil Levstik med svojim delom v zadregi. Tako desno od rokopisa lahko v tabelah sledimo omenjeni primerjavi, v prvem stolpcu se nahaja besedilo izvirnika, v drugem Šmitov sodobni prevod, v tretjem pa je včasih še razlaga.

I. Vsi ljudje, ki želijo preteči druge živali, morajo se truditi na kriplje,¹ da ne gredo molče skozi življenje kakor živina, katero je pripognjeno i trebuhu pokorno ustvarila narava. Ali vsa naša sila je položena v dušo i telo; duša nam bolj daje povelje, telo pokorščino;² prvo nas enáči bogovom, drugo zverinam. Toraj se mi bolj prav dozdevá,³ da slave iščemo duhovnoj, pa ne telesnoj pomočijoj, i ko je život, kteremu se radujemo kratek, da si naredímo s tém daljši spomin.⁴ Zakaj bogastvo i lepota ima minljivo i drobeče ime;⁵ kreposti se drží slava in nesmrťje.⁶ Med ljudmi pa je bil dolgo velik prepír, napreduje li vojevanje bolj telesnoj močjoj ali dušnoj krepostijoj, toda preden začneš, veljá premisliti,⁷ in kadar si premislil, berzo delati djanja.⁸ Tako oboje - potrebno vsako zá-se-hoče vzajemne pomoči.

¹ na vse kriplje

² duša nam bolj ~~ukazuje~~, telo daje pokorščino; prvo nas enáči

³ Toraj se mi bolje dozdevá

⁴ i ker je življenje, ~~ktero uživamo kratko~~, da si naredímo spomin, ~~kolikor najdalji mogoče~~

⁵ α: ~~nosi~~ minljivo i drobeče ime β: ~~nosi~~ drobečo i minljivo ~~imenitnost~~

⁶ kreposti se drží slava i nesmrťje

⁷ ~~treba~~ premišljevanja

⁸ berzega djanja

II. Iz početka so toraj vsaki po svoje úrili¹ kralji – zakaj na zemlji se je najprvo tako reklo gospodarjem² – nekteri um³, drugi telo. Takrat je život ljudém še tekell brez poželjivosti; vsacemu je bilo dvoje dovolj všéč. Ali odkár so bili⁴ začéli v Azii Pír, na Grškem pa Lacedemonci in Atenci svojiti mesta in narode, misléč,⁵ da je vojna zavoljo koprnénja po vladanji, i da je največja slava v največjem gospostvu; potem še le pokazale nevarnosti i težave, da razúm v ratu prevaguje.⁶ Ko bi dušno krepto imeli kralji i vladarji v miru tako trdno,⁷ kakor na vojski, ostale bi človeške reči enosmérneje i stanovítneje; ne videli bi, kako se vse izpodrívá, spreminja i mési. Zakaj lahko ohranijo gospostvanje tiste umetnosti, kterimi je bilo pridobljeno.⁸ Kadar⁹ pa vlezejo namesti delavnosti lenoba, namesti zmérnosti i pravice poželjivost in oholost, potlej se preobrne sreča i ž njo tudi nrávi. Tako se vedno gospostvo pomiče od slabje k boljé.¹⁰

¹ ~~vádili~~

² se je gospodarjem najprvo takisto reklo

³ ~~duhá~~

⁴ ali odkar so začeli

⁵ ~~ter~~ misliti

⁶ α: da v ratu prevaguje ~~duhovna moč~~ β: da v ratu razúm prevaguje

⁷ da bi dušna krepta ~~bila~~ kraljem i vladarjem tako trdna ~~v miru~~

⁸ α: lahko je ohraniti gospostvanje tistimi ~~umetnostimi~~ β: lahko je ohraniti gospostvanje tistimi ~~pletami~~

⁹ Ko

¹⁰ α: Tako vedno ~~prehaja~~ gospostvo ~~od~~ slabjega ~~do~~ boljega ~~moža~~ β: Tako se vedno umíče gospostvo slabjemu k boljém.

⁴⁴ izvirnik	prevod Jožeta Šmita	komentar
¹ summa ope	kolikor mogoče	
² animi imperio, corporis servitio magis utimur	duh nam je dan zato, da gospoduje, telo pa bolj zato, da mu služi	očitno je želel oba samostalnika povezati z glagolom dati, ker je tudi v izvirniku rabljen le en glagol
³ rectius	pravilneje	
⁴ quoniam vita ipsa, qui fruimur brevis est, memoriam nostri quam longam efficere	in pa, ker se nam je le kratko veseliti življenja, da si moramo zagotoviti kar najtrajnejši spomin nase	
⁵ nam divitiarum et formae gloria fluxa atque fragilis est	slava bogastva in lepote je namreč negotova in nestalna	
⁶ virtus clara aeternaque habetur	slava vrline pa je svetla in večna	raba besede nesmrtnost namesto nesmrtnost
⁷ consulto (opus est)	premisli	oba samostalnika
⁸ mature facto (opus est)	moraš ukrepati naglo	poveže z istim modalnim glagolom (<i>velja</i>), kakor je v izvirniku s participoma
¹ exercebant	urili	
² nam in terris nomen imperi id primum fuit	kajti v vseh deželah je bila to prva oblika vladavine	
³ ingenium	duha	
⁴ Poesta vero quam [...] coepere	Šele pozneje, ko so si [...] začeli	
⁵ lubidinem dominandi causam belli habere	so imeli slo po gospodovanju za vzrok vojna	
⁶ ingenium	duh	
⁷ Quod si regnum atque imperatorum animi virtus in pace ita ut in bello valeret	Ko bi torej duhovne vrline kraljev in voskovodij odločale tako v vojni kakor v miru	
⁸ Nam imperium facile iis artibus retinetur, quibus initio partum est	Sleherna oblast se namreč lahko ohrani s tistimi sredstvi, s katerimi je bila kdaj pridobljena	
⁹ ubi	kadar	
¹⁰ Ita imperium semper ad optimum quemque a minus bono transfertur.	Tako vedno preide oblast iz rok manj dobrega človeka v roke najboljšega.	

⁴⁴ Zaporedje podatkov v stolpcih je vedno enako. Kadar tretjega stolpca ni, komentar ni potreben.

Karkoli¹¹ svét orje, veslá, zida, vse je pokorno kreposti. Ali nekteri ljudjé, udarni trebuhu i snu,¹² prehodili so život nevedni,¹³ neizobraženi, potnikom enako; tém je bilo zarés telo čez naravo v slast,¹⁴ duša v težo. Pri tacih jaz enako čislam žizen i smrt, ker se molčí zastran obojega. Tako se mi dozdéva, da žije, da se raduje¹⁵ sapi še le tisti, kteri zamaknjen v kak posel išče slave sjajnega dela i vrle umétnosti. A zavoljo obilega števíla svetá je narava pokazala vsacemu svojo césto.

- ¹¹ Kar
¹² spanju
¹³ neučeni pa
¹⁴ tém je bilo zarés čez naravo telo v slast
¹⁵ žije i da se raduje

III. Lepo je vrlim djanjem služiti državi, napak ní tudi pretkano govorjenje,¹ človek naj ali ob miru ali na vojski zaslúje²; hvalijo obílo tacih, kteri so delali, i tacih, kteri so početje³ družih pisali. Ako tudi enaka slovéčnost za pisateljem i storiteljem ne hodi, vender se mi zdí⁴ posebno težko popisavati zvršena dela⁵, prvič ker morajo beséde biti primerjene činu,⁶ potem ker svét, ako grajaš napake, večidel sodí⁷, da si govoril iz zlovolja i zavísti, če pa v spomin jemlješ veliko slavo i krepoto dobrih mož, nihče v slast ne posluša, ker méni, kaj tacega je lahko, i še celó pravi, da je neresnično in izmišljeno. Mene pak je še mladenča ljubezen gnala, kakor veliko družih k državi, od kodar sem užil mnogo zoprnega. Zakaj namésti sramožljivosti, namésti kreposti je bila prederžnost, podkupljívnost, i srebroljubje.⁸ (Dasitudi je to) Akoravno je te reči zaničevalo moje serce, hudobnim zvičajcam nevedno,⁹ vender mi je to držalo najako stárost, slavaljubje v sponah,¹⁰ in dasitudi sem drugače mislil, kar se tíče ostalih nenrávitost,¹¹ vender me je mučilo, kakor druge, hrepenénje časti, ter¹² enaka slovečnost in zavist.¹³

- ¹ tudi ní pretkano govorjenje ~~napak~~
² ~~sme~~ ali ob miru ali na vojski zaslúti
³ ~~α: so dela β: so storítve~~
⁴ ~~vídi~~
⁵ zvršena ~~djanja~~
⁶ ~~djanjá~~
⁷ ~~misli~~
⁸ ~~v navadi~~
⁹ ~~Dasitudi~~ je ~~to~~ zaničevalo moje serce, ~~nevajeno~~ hudobnih ~~umetnosti~~
¹⁰ vender mi je to najako stárost, slavaljubje ~~oklenjeno držalo~~
¹¹ ~~družih slabih npravov~~
¹² ~~in~~
¹³ zavid

¹¹ Quae	Vse, kar
¹² somno	spanje
¹³ indocti	neuki
¹⁴ quibus profecto contra naturam corpus voluptati	takšnim v nasprotju z naravo seveda streže telo z užitki
¹⁵ vivere atque frui anima	resnično pa živi samo tisti

¹ etiam bene dicere haud absurdum est	tudi spreten govornik ni kar tako	
² vel pace vel bello clarum fieri licet	v miru ali vojni se lahko proslaviš	
³ facta	dela	
⁴ videtur	se mi zdi	
⁵ res gestas	zgodovino	
⁶ exaequanda	ustrezati	
⁷ putant	meni	
⁸ so vladale	vigebant	
⁹ Quae tametsi animus aspernabatur insolens malarum artium	Moj duh, nevajen slabih dejanj, se je seveda upiral	sprva prevod z <i>umetnost</i> (namesto dejanje), saj je to dejansko prvi pomen samostalnika <i>ars</i> , nato najde boljšo varianto.
¹⁰ tamen inter tanta vitia imbecilla aetas ambitione corrupta tenebatur	vendar se je moja mladost, ki jo je razvnelo častihlepje, kljub tolikšnim napakam upirala	
¹¹ reliquorum malis moribus	slabega	
¹² atque	In	
¹³ invidia	sovraštvo	

IV. Ko je¹ torej duša od velikih zév in nevarnosti počila in ko sem sklenil ostali život biti ločen domovinskih opravil,² ni bil moj namén v nemarnosti in lenobi trátiti blage brezposelnosti³ in tudi ne, da bi živel zamaknjen v hlapčevski posel v poljedlestvo ali pa v lov; ampak vernol sem se k početej⁴ učenosti, od ktere me je bilo zlo slavaljubje odgnalo,⁵ in zavzamem si déla rimskega naroda popisati⁶ pretergana, kjer bi se mi kaj spomína vrednega zdélo še posebno zavoljo tega, ker mi je bila duša prosta upanja, bolezní in deržavnih strank. Toraj ob kratkem,⁷ kar se dá najbolj po resnici, popišem Katilinino zakletje, ker menim, da vzlasti le to zločine bode vredno spomina ker je novo po hudodelstvu in po⁸ nevarnosti. Najprvo je treba nekaj povedati o njegovem nraavu, preden začnem povest.⁹

¹ Ko se je

² α: ko sem sklenil ostalo življenje od javnih opravil β: ko sem sklenil v ostalem življenji od javnih opravil γ: ko sem sklenil v ostalem životu od javnih opravil

³ povnosti

⁴ α: početju β: početem

⁵ me je zlo slavaljubje odvráčalo od

⁶ zavzamem si popisavati déla rimskega naroda

⁷ Toraj, popišem, kar se bo najkrajše dalo

⁸ zavolje hudodelstva in zavolje

⁹ preden začnem pripovest

V. Luci Katilina je bil čestitega rodú in velíke dušne¹ i telesne močí, ali hudobne i pokvarjene čudi. Bili so mu uže od otročjih lét všéc domači hrupí, morítve, razbijanje in deržavne zváde, in tam je uril svojo mladost. Teló mu je bilo v lakoti, bdenju, mrazu tako poterpežljivo, da bi skoraj malokdo verjél. Duša mu je bila prederzna, zvíta, preveržljiva, da je vsako stvar hlinil ali skrival, bil je lakom po ljudskem blagu, zapravljiv si svojim, razpaljen v strastih; imelj je dosti zgovornosti, malo modrostí. Njegov orjaški duh je zmirom hrepenel po neizmernem, neverjetnem, po previsocem. Po gospodovanji Lucija Sule se je lotíla prevelíka želja, dobiti državo v roke; in dokler si je vladánje nakopaval, ni premišljal čisto nič, kako bi ga osvojil. Dan na dan ga je² čedalje bolj naganjalo njegovo divje serce, ubožnost z³ blagom in vést hudobnih dél, in temu so se pridružile še lastnosti za ktere sem bil poprej opomnil. Izpodbadali so ga tudi razun tega pokvarjeni nraavi v deržavi, ktere so kazila najhuja in med saboj

¹ duhovne

² se ga

³ na

¹ Ubi	Ko
² mihi reliquam aetatem a re publica procul habendam decrevi	sem sklenil, da bom odslej živel daleč stran od politike
³ non fui consilium socordia atque desidia bonum otium contere	nisem nameraval podleči brezbržnosti ali brezdelju
⁴ quo incepto studioque	k opraviliu in zaposlitvi
⁵ me mala ambitio derinuerat	me je odtrgalo nepravo častihlepje
⁶ statui res gestas Romani carptim [...] perscribere	da bom v izvlečkih pisal rimsko zgodovino
⁷ Igitur [...] paucis absolvam	bom torej kratko poročal o Katilini zaroti
⁸ ego memorabile existumo sceleris atque periculi novitate	zaradi njegove neznane pokvarjenosti in nevarnosti
⁹ narrandi	pripovedovati

¹ animi	duševnih
² /	
³ /	

različna hudodelstva, obilica⁴ in srebroljubje. Ker je čas nanesel, da se je opomnilo o državnem nravi, kaže, kakor bi reč uže sama na sebi opominjala, da se povernemo in ob kratkem povémo, kake⁵ naredbe so imeli naši stari doma i na vojski, kako so vladali državo, koliko so zapustili, kako je bila počasi, sicer skoraj nespreminjena, iz prelepe najhuja⁶ in najzlobneja.

⁴ preobilica

⁵ kakrš

⁶ prelepe preg

VI. Kakor sem slišal, néki da so mesto Rim postavili in iz početka iméli Trojanci, ki so se pod vojvodom Enejem ubéžni klatili po ráznih selih, ž njimi pa staroselci¹, ki so bili kmečki, prosti, nestrahovani ljudjé, brezi kacih zakonov, brez povélja. Neverjétna povest je, kako so se lahko zedijnili,² pokar so bili prišli v ene zidove, ker so bili raznega zaroda, nepodobnega jezíka in vsak po svoje dvoje živéči. Ko si je pa njih vlast v meščanih, nravih, v polji opomogla³ ter se dosti močno kazala, potem se je iz bogastva porodila zavist, kakor je sploh pri ljudéh. Zato so sosednji kralji i narodi jeli⁴ vojevati; malo prijatlov je prišlo v pomoč, zakaj drugi so se umikali iz strahu pred nevarnostmi. Rimljani⁵ pak so bili v miru i na vojski na to pripravljeni, ter so se podvízali, orožili, drugi družega nagovarjali, naj gredó sovražnikom napoti, da svobodo, domovíno in rodítelje ohranijo z orožjemo. Kadar so pa hrabrostijoj prognali nevarnosti, nesli so zavéznikom in prijateljem pomoči, in delali so si prijateljstvo bolj dobrete delivši⁶ nego prejemašči. Iméli so zakonje gospodarstvo kraljévega imena, izbranci pa katerih⁷ telo je bilo zastran lét nemočno duša pa krepka v modrosti, so skerbéli za državni prid; tem se je reklo očetje, ali zavoljo starosti, ali ker je bila njih skerb taka. Kraljevo vladanje pa, ki je iz konca imélo varovati svobode in množiti držávo, ko se je v oholost i gospodovanje predrugačilo,⁸ potem so spreménili obíčaj in postavili so⁹ létna vladanja in po dva gospodarja; mislili so,

¹ pervoživei

² stopili

³ pomagala

⁴ začeli

⁵ Roman

⁶ delali so si prijateljstvo bolj s-tem, da so dobrete deliŕi

⁷ ŕigar

⁸ spremenilo

⁹ postavili so si

⁴ luxuria	razsipnost	
⁵ /		
⁶ pessuma	najslabša	verjetno je sprva hotel uporabiti drug pridevnik

¹ genus hominum agreste	kot praprebivalci
² in una moenia convenere	ko so se znašli za istim obzidjem
³ prospere [...] videbatur	utrnilo
⁴ Igitur reges populique finitimi bello temptare	Ko so jih napadli sosednji narodi in kralji
⁵ verjetno le napaka pri pisanju	
⁶ sociis et amicis auxilia potrabant magisque dandis quam accipiundis	si jih pridobili bolj z dobrotami, ki so jih izkazovali
⁷ quibus	katerih
⁸ se convortit	izrodilo
⁹ fecere	ustvarili

da takisto se človeška duša v nestrahu ne more oholosti navzétí.

VII. V le-tej dobi pak se je začél vsaki bolj čútiti in svoj um pripravljén iméti. Zakaj kralji se bolj bojé dobrih nego zlih in ljudska krepost jim¹ zmirom strah déla. Skorej ni verjeti, kako hitro je rastla dežéla, ko si je osvojila svobodo; tolika slavoželjnost se je je bila polotila. Berž ko je mladína bila zmožna za vojsko, pa se je v taboriji trudnimi déli² vadila vojevanja, in imela je véče veselje do³ krasnega orožja in bojnih konj, nego do kurb⁴ in do poedin. Zatoraj tacim junakom⁵ ni blo nobeno delo čez navado, noben kraj prehud ali presterm, ne⁶ orožen sovražnik strahonosén; krepost je⁷ vse zmogla. Najbolj so se med sabo vadjali zavoljo slave;⁸ in takisto je bilo vsacemu všéč, ako so ga taka dela počenjati videli, da je tako bil sovražnika in čez take zidove lezel; to so meníli, da je dobro ime in velika imenitnost; po hvali so hrepenéli za srebro malo marali; želéli so velike slave in poštenega blaga. Lahko bi opomnil, kje je rimski narod največe sovražne vojske⁹ z malo trumo razperhnoł, ktera mesta, ki so bila¹⁰ uže sama na sebi terdnjave,¹¹ je v¹² boji osvojil; ali to bi nas predaleč zapeljalo od naména.

¹ jim je

² s trudnimi déli

³ nad

⁴ ženskih

⁵ može

⁶ niť

⁷ je vz

⁸ Naj* vadjanje

⁹ trume

¹⁰ so bila pø

¹¹ uterjena

¹² z

VIII. Sreča je v resnici povsod gospodaríca; ona vse stvari slaví in zaméta bolj po¹ svoji glavi nego po vrednosti. Atenci imajo, kakor ménim,² dovolj krasna in veličastna dela³, pa vendar so nekoliko manja od njihove slave. Ker so se pa med njimi rodili pisatelji bistre glave, zató so se atenski⁴ čini za najslavnije razglasilí po vsemirnem svetu. Zato je slava tistih, ki so to storili tolika, kolikor so jo mogle z besédami povzdignoti bistre glave. Toda rimski narod nikoli ni imel tolike prilike, ker so najumnejši iméli vselej največ opravka; uma brez telésa nihče ni vadił; vsaki jako veljavni mož je raje delal ne

¹ ona vse stvari bolj sl

² ~~Kakor menim Atencem~~

³ djanja

⁴ atenska

¹ est	se je treba bati
² raba ablativa brez predloga (abl. načina: per laborem)	
³ /	
⁴ scortis	ljubimkanja
⁵ viris	možem
⁶ /	
⁷ /	
⁸ Sed gloriae maxumum certamen inter ipsos erat	Toda zaradi slave se je med njimi razvijalo tudi najbolj vneto tekmovanje.
⁹ copias	čete
¹⁰ , ¹¹ urbis natura munitas	utrjena že po naravi
¹² odločitev za drug predlog	

¹ sprememba besednega reda	
² Atheniensium res gestae, sicuti ego aestumo	Dejanja Atencev so bila po mojem mnenju
³ res gestae	dejanja
⁴ verjeto je sprva hotel napisati <i>atenska dela</i> (Atheniensium facta)	

govoril, in bolj všeč mu je bilo, da so drugi hvalili njegove slavne čine, nego da bi on pripovedoval djanje družih.

IX. Toraj so dama i na vojsci častili lepe nrave; sloga je bila največa, skopost kaj majhna; pravda in kar je dobrega, ni pri njih imelo več veljave po zakonih nego po naravi. Prepíre, nezložnosti, hinavstvo so počenjali si sovražnici; meščan z meščani se je vadjal v kreposti; pri božjih službah so bili veličastni, damá varčni, prijateljim zvesti. Z derznostijoj v boji in kader je bil mir, pravicoj tema umetnostima¹ so vladali sami sebi in deržavi. Teh reči imam največe dokaze v rokah, da so bili na vojski večkrat kaznovani tisti, ki so se čez povelje² bili z vražnikom, in tisti, ki so se obotavljali, da so bili domu poklicani in da so iz voja odstopili, nego tisti, ki so se prederznili stavnice zapustiti ali zmagam bežati, ob miru so pa storjeno krivico raje poterpeli, nego preganjali, ker so raji gospodarstvo opravljali dobrotoj ne strahom.³

¹ s pravicoj s tema ~~dve~~

² proti povelju

³ z dobroto nego si strahom

X. Ko je pa država zrasla trdom in pravicoj, ko so bili veliki kralji bojem ukroteni,¹ divji narodi in velika ljudstva siloj osvojeni, ko je bila do Kartagine² sladívka rimskega vladarstva: tedaj so se odperle vsa morja i zemlje; sreča je začila divjati i vse méstiti. Možje, ki so lahko prebivali trude, nevarnosti, negotove i težke zadéve, tem je bila povnost, bogastvo, sicer želje vredno, v težo in pogubo. Najpred je tedaj vzkipeła želja do srebra, potem do vladanja; ona je bila kakor néka³ snov vseh zlot. Zakaj prekucnolo je⁴ srebroljubje zvestobo poštenost, i druge lepe váde; namesti tega pa je naučilo oholost, krutost, pozabljivost do bogov, in vse v pródej iméti. Hrepenénje po visocih službah je veliko ljudí narédilo lukavih, da so nosili kaj družega v persih zaklenjenega i zopet kaj družega na jeziku v pripravo, da so prijateljstvo i sovraštvo ceníli dobičku ne po samem sebi, da so iméli obraz bolji od

¹ ukročeni

² ko je bila do ~~tal~~ porušena Kartagina

³ néka sv

⁴ Zakaj ~~srebroljubje~~ prekucnolo je

¹ raba ablativa sredstva brez predloga kot v izvorniku (*audacia in bello ubi pax
evenerat, aequitate*), pravilen prevod bi bil s predlogom (z drznostjo v boju in
pravičnostjo po premirju)

² contra imperium	proti povelju
------------------------------	---------------

³ glej ¹

¹ bello domiti	si z vojnami podredila
---------------------------	------------------------

² Carthago, aemula imperi Romani, ab stripe interiit	ko je bila Kartagina, tekmica rimskega imperija, razdejana z ognjem in mečem
---	---

³ /

⁴ sprememba besednega reda

serca. To je od začetka počasi rastlo, in sem ter tje se je kaznovalo, potlej pa, ko se je po družbi kakor kuga razprostrlo, bila je država spemenjena in vlada je bila iz najpravičnejše⁵ in najboljše kruta in neprenesna.

⁵ najbolje

XI. Ali od konca je človeška srca zanimalo¹ hrepenenje po visocih službah bolj od srebroljubja, in to zlodejstvo je bilo bližje kreposti. Kajti slavo, čast,² gospodovanje si želi doberc ravno kakor³ malopridnež; toda prvi se vpira po pravem potu, ta pa, ker nema dobrih lastnosti, bojuje zvijačami i prevarami. Srebroljublje hrepeni po bogastvu, po katerem še noben modrec ni hrepenel, ker hudobnih strupov kakor napasano moško telo in dušo mehkuži, ter je vedno⁴ neizmerno, nesito, ter se ne pomanjša ne množjem ne pomanjkanjem. Pokar je pa Luci Sula državo⁵ orožjem pograbil in iz dobrega začetka imel slab konec, tedaj so začeli vsi pléniti, razvlačevati, ta hrepeneti po hišah, uni⁶ po njivah, i zmagovavci niso iméli ne mére ne zmernosti, in grda⁷ ter kruta zlodejstva metati na meščane. K temu je tudi pristopilo še to, ker je L. Sula⁸ proti navadam starih prednjimcev na prebítek in preslobodno držal⁹ vojsko, ktero je imel v Azijo odvesti, da bi si jo uzvestobil. Prijetni, slastni kraji so v povnosti lahko¹⁰ trda srca vojakom umehkžili. Takrat se je prvič navadil voj rimskega naroda ljubiti, popívati, ¹¹ sékane podobe, živopisje, podobe napétega líva ogledovati, ter jih skrivaj in očitno otímati, božje veže pléniti, vse kar je svetega in posvetnega skruniti. Ti vojaci tedaj, ko so dotekli zmágo niso zmaganim pustili čisto nič. Zakaj sreča uže modrim¹² zmoti srca, nikako da bi se popačeni v zmagi obládali.

¹ bolj umilo

² Kajti čast, slavo

³ α: malopridnež ravno kakor ve β: dobri ravno kakor ve

⁴ zmerom

⁵ α: Pokar je pa Luci Sula zmogel državo
β: Pokar je pa Luci Sula pograbil državo

⁶ de

⁷ ger

⁸ ker je L. Sula vojsko

⁹ im

¹⁰ so lahko srea

¹¹ pit

¹² Zakaj sreča uže srca modrim

⁵ iustissumo | najpravičnejše

¹ exercebat	podžigalo	
² sprememba besednega reda		
³ bonus et ignavus aequi sibi exoptat	kajti dobri in slabi, vsi si enako	
⁴ semper	vedno	
⁵ Sed postquam L. Sulla armis recepta re publica	Ko pa se je Lucij Sula z orožjem polastil oblasti v državi	
⁶ verjetno je sprva hotel napisati <i>drugi</i> (alii)		
⁷ verjetno le napaka pri pisanju		
⁸ sprememba besednega reda		
⁹ luxoriose nimisque liberaliter habuerat	puščal [...] živeti skrajno razsipno in razpuščeno	sprva je hotel napisati <i>imel</i> , saj kot v izvorniku (<i>habere</i>), a je potem očitno iskal boljšo varianto
¹⁰ sprememba besednega reda		
¹¹ potare	pijančevati	
¹² sprememba besednega reda		

XII. Od kar je začelo bogastvo prinšati časti in odkar je šla za njim slava, gospodarstvo, mogočnost, jéla je krepost hírati, uboštvo štéti se v sramoto, nedolžnost čislati se za zlovolje. Iz bogastva se je tedaj mladine lotíla obilica i srebroljubje z oholestijoj; otémati, používati, svoje malo čislati, ljudskega želeti, sramožljivost, skromnost, božje i človeške reči mésiti, ni bilo nikomur mar ali v nezmernost. Vredno je, ko si pogledal hiše in baštine po méstno sozidane, tudi videti božje, ktere so postavili naši predniki, najpobožnejši ljudjé. Ali oni so pa tudi zalšali božje veži pobožnostijoj, i svoje hiše so krasíli slavo, i zmagancem niso odtrgavali družega razun kar jim je dajala njihova krivica. Ti pa daravno najmalopridnejši¹ ljudje, so v največjem zlodejstvu jemali zavéznikom vse, kar so prehrabri zmagovavni možjé puščali² celó sovražnikom, kakor da bi se vladarstvo³ uživati še le reklo krivice delati.

¹ daravno so ~~bili~~ malopridnejši

² kar so prehrabri zmagovavni možjé ~~eele~~ puščali

³ da bi se ~~z~~ vladarstvo

XIII. Čemú bi opominal, česar bi nihče ne verjél, ako ni videl sam, da je namreč mnogo¹ brezjavnih mož hribe zravvalo² i morje napeljavalo.³ Zdí se mi, da je le – tem rabilo⁴ v kratkočasje bogastvo; zakaj hitéli so ga sramotno zlorabiti, ker je bilo samo dopuščeno pošteno obračati. Nič manj se niso tudi širile⁵ poželjívost do kurbanja,⁶ pojedine i vse⁷ druge malopridnosti; moški so šli na moške, ženske so imele sramožljivost na videžu⁸ vsemu svetu; zavoľjo jedíl so vse preiskovali po suhem i po morji, spali so predno so bili zaspani; niso čakali gladi ali žeje, ne mraza ne trudnosti, ampak vse to umetnostijoj strojili. To⁹ je mladino užigalo do zlodejstva,¹⁰ ako ni bilo domače¹¹ zalóge, duša napolnjena hudih zvijač, ni bila lahko brez poželjívosti; zato je bila tem bolj razuzdana dobičku in zapravljivosti služabna.

¹ da je ~~m~~ namreč mnogo ~~mož~~

² ~~prekopalo i~~

³ ~~napeljale~~

⁴ da je le-tem ~~bilo~~ rabilo ~~bogastvo v~~

⁵ Nič manj se niso tudi širila

⁶ ~~kurbarije~~

⁷ ~~vsi~~

⁸ ~~pred pragom~~

⁹ ~~Ker~~

¹⁰ ~~hudobij~~

¹¹ ~~domačega bo~~

¹ At hi contra, ignavissimi homines, per summum scelus omnia ea sociis adimere	Tile velelumpje pa so celo zaveznikom zločinsko pokradli vse
² quae fortissimi viri victores reliquerant	kar so jim pustili najhrabrejši možje kot zmagovalci
³ quasi iniuriam facere id demum esset imperio uti	da vladati pomeni delati krivico

¹ sprememba besednega reda		
² subvorsos	odstranjevali	
³ constrata esse	zasipavali	
⁴ ludibrio fuisse	jim je služilo le za igračkanje	
⁵ Sed libido [...] non minor incesserat	Popadla pa jih je še druga, nič manjša strast	
⁶ stupri	nečistovanje	
⁷ /		
⁸ mulieres pudicitiam in propatulo habere	ženske so javno ponujale svoje čare	
⁹ /		
¹⁰ facinora	zločinom	
¹¹ familiares opes	dužinsko premoženje	sprva je verjetno želel napisati družinsko <i>bogastvo</i>

XIV. V toliki in tako oskrunjeni državi je imel Katilina, kar je bilo prav lahko storiti, krog sebe, kakor bi mu¹ bili sprembeni, drhali vseh zlodejstev in hudobij. Zakaj vsaki nesramnež,² prešestnik, požeruh, ki je bil rokoj, trebuhom, kurcem očetno last pognal, in kdor koli³ je bil do grla zadolžen, da bi si zlodejstvo ali zločinje kupil, verh tega od vseh krajev vsi rodomorci, bogoskrunci, v pravadah obdolženci,⁴ ali zavoljo svojih dél trepetavci, tudi vsi, kateri so se živéli krivimi prisegami⁵ svojega jezika ali meščanskoj krivijoj svoje roke, naposled vsi, ktere je lovilo zlodejstvo, siroččija⁶ i nepokojna⁷ vest: ti so bili Katilini prvi i najbližneji tovariši.⁸ Da je⁹ tudi kateri krivice čist zašel v njegovo prijateljstvo, bil je po vsakdanjem društvu i zapeljevanji lahko vsem unim enak i podoben. Najbolj pak je iskal znanja madih ljudi, ker njih mehkih i zavoljo maloletja slabih duš¹⁰ ni bilo težko ujeti zvijačami. Kakor je kateri po svoji starosti gorel nagibam,¹¹ tako je dajal nekterim kurbe, družim kupaval pse i konje; naposled mu ni bilo¹² mar ne stroškov, ne mére, dokler jih ni sperménil v krív i sebi zveste. Znam, da so bili nekteri, ki so trdili, da mladína h Katilini hodevajoča je imela¹³ sramozljivost malo v čislih; ali ta glas je imel bolj v družih okoliščinah podporo, za gotovo ni vedel nihče.

¹ ga

² Zakaj vsaki nesramnež, ~~ki je~~

³ kdor koli se

⁴ zmaganej

⁵ kateri so živéli ~~ob~~ krivih priseg

⁶ uboštvø

⁷ i sla

⁸ prijateljji

⁹ Ako je

¹⁰ duše

¹¹ v nagibø

¹² se ni ***

¹³ da mladina h Katilini hodevajoča ~~ni~~ ~~døsti~~ imela

XV. Prvič je bil Katilina uže mladič ukrivil se mnogih hudodelskih gonob, z splemenito devó¹, z Véstino sveščénico i² družih tacih čez zakon i pravdo. Naposled se je zemrežil³ v ljubezen Avrelije Orestile, nad ktero nikdar noben dober človek ni nič hvalil razun lepote, in ko⁴ ga ni precej hotela vzeti, ker se je bala uže odrastlega pastorka, mislijo za terdno, da je sina umoril in hudodelskoj⁵, kaj ženitvijoj hišo prazno naredil. Zdi se mi, da je bil vse to najprvi vzrok zlodéjstvo pospešiti; zakaj nečista, bogovom i ljudem

¹ devø

² in

³ ujeł

⁴ kař

⁵ in s hudodelskoj

¹ /

² Nam quicumque impudicus, adulter, ganeo, manu, ventre, pene bona patria laceraverat

Kajti vsi veseljaki, nečistniki in lahkoživci, ki so s svojim popivanjem, razsipnostjo, požrešnostjo in orgijami zapravili podedovano premoženje

³ /

⁴ convicti iudiciis

sodno kaznovani

⁵ v izvirniku rabljen ablativ načina (*lingua periurio*), ustrezen prevod bi bil s predložno zvezo (s krivoprisežništvom)

⁶ egestas

pomanjkanje denarja

⁷ conscius animus

zavest krivde

⁸ proxumi familiaresque

najožji zaupniki

⁹ Si

če

¹⁰ /

¹¹ ut quisque studium ec aetate flagrabat

natanko po njihovh nagnjenjih, ki so ustrezala njihovim letom

¹² verjetno je sprva hotel napisati *se ni zmenil*

¹³ parum honeste pudicitiam habebat

da so [...] prav sramotno in protinaravno nečistovali

¹ /

² /

³ captus amore

je imel razmerje

⁴ /

⁵ raba ablativa sredstva brez predloga kot v izvirniku (*scelestis*)

sovražna⁶ duša se ni dala utešiti, ne bdénju ne pokoju;⁷ tako je splašeno srce⁸ vestijoj pokoril. Bil je torej bledega obraza, groznega pogleda, zdaj nagle zdaj počasne hoje; kaj bi družega, v obličji in obrazu se mu je kazala besnota.⁹

⁶ vraz

⁷ α: se ni dala ne bdénjem ne pokojem utešiti β: se ni dala ne bdénju ne pokoju utešiti

⁸ tako prebujeno sree

⁹ besnost

XVI. Mladíno pa, ktero je bil privabil, kakor smo popred pokazali, raznovrstnimi pletami, je učil hudobnih del. Izmed njih je imel pripravljene krive priče in pisavce lažnjivih oporok; ukazoval jim je zvestobo, srečo, nevarnosti imeti na pródaj; in če morda časi ni¹ vedel zakaj grešiti, šel je i nedolžne i dolžne je zajémal i dávil; da bi namreč v brezposlenosti ne otopnole roke i duša, zato je bil raji brez potrebe hudoben i krut. Katilina, oprši se na le-te, prijatelje i zavéznike, ob enem tudi ker je imel po vseh zemljah veliko dolga, in ker so Sulini vojaki želéli domače krivi, kajti bili zadjáli v obilici svoj imetek in opominjali so se plenov i stare zmage,² Katilina sklene državo podreti. V Italii ni bilo nobene vojske; Knej Pompeji je vojeval v najdalnejih zemljah; on sam je imel mnogo upanja dobiti konzulovanje; starešinstvo ni dosti pazilo; vse reči so bile neskrbne i mírne; in to je bilo vse čisto Katilini sprétno.

¹ in če morda časi ni bil vzroka

² i stare zmage, sklene držav

XVII. Toraj okoli prvega junija meseca za konzulovanja Lucija Cezarja i Kaja Figula je najprvo posamezne prosil,¹ druge opominjal, nektere prosil, kazal jim je svojo moč, da je država nepripravljena i obétal velika plačila zakletju.² Kadar je dovolj opravil, kar je želel, pokliče vse skupaj, kateri je najbolj³ gnala potreba in kateri so imeli največ drznosti. Tam so se zbrali iz starešinskega reda Publi Lentul Sura, Publi Avtroni, Luci Kasi Longin, Kaji Ceteg, Publi i Servi Sula, Servova sinova, Luci Varguntej, Kvint Ani, Marko Porci Leka, Luci Bestija, Kvint Kuri; dalje⁴ iz viteškega reda Marko

¹ posamezne nag

² velika plačila za zakletju

³ kateri je imél naj

⁴ dalje vit

6 /

⁷ neque vvigiliis neque quietibus sedari poterat	ni namreč našel miru ne podnevi ne ponoči
⁸ mentem excitam	razvrana notranjost
⁹ facie [...] vecordia inerat	obraz in pogled sta izdajala blazneža

¹ Si causa peccandi in praesens minus suppetebat	Tudi če kdaj ni bilo prave priložnosti za kak večji zločin
---	--

² sprememba besednega reda

¹ primo singulos appellare	se je najprej sestel z nekaterimi posamezniki	
² magna praemia coniurationis docere	velike možnosti za uspešno zaroto	<i>praemium</i> v prvem pomenu pomeni <i>prednost, ugodnost</i> , šele nato plačilo (Šmitov prevod je tu ustreznejši)
³ quibus maxuma necessitudo et plurima audaciae inerat	ki so tičali v najhujši stiski in kazali največji pogum	verjetno je sprva hotel oba samostalnika (potreba, pogum) povezati z glagolom imeti, kakor je v izvirniku z glagolom <i>inerat</i>
⁴ ex equestri ordine	nato pa še iz viteškega stanu	verjetno je sprva hotel napisati <i>dalje vitezi</i>

Flavo Nobilijon, Luci Statili, Publi Gabini Kapiton, Kaji Korneli; k tem še mnogo družih iz séliščin⁵ samovladnih mest, iz plemenitih rodov. Verh teh je bilo tudi precej⁶ drugih malo bolj skrivaj tega naklepa deležnih, kateri bolj naganjalo upanje po gospodovanju nego⁷ revščina ali druga potreba. Sicer pa je Katilininemu početju udani bilo⁸ kaj veliko mladine, posebno iz plemenitih; imeli so, da so v brezposlenosti lahko gosposki mehko živéli, pa so volili negotovost za gotovost, rat za mir. Bili so v tistem času tudi nekteri misleči, da Marko Licini Kras tega naklepa ni bil čisto nevéšč, ker je njemu sovražni Knej Pompej velikej vojske ukazoval, in ker je želel da bi moč bodi-si čegar koli hoče rastla nad njegovo silo, in ker se je tudi zanašal, ako bi zakletje zmoglo, da bi jim on lahko bil glávar.⁹

⁵ iz séliščin ~~sam~~

⁶ ~~mno~~

⁷ nego ~~ktera druga~~

⁸ Sicer pa je ~~skorej kaj veliko~~ Katilininemu početju ~~kaj udaneh~~ bilo

⁹ da bi on lahko bil ~~jim~~ glávar

XVIII. Ali poprej se jih je bilo tudi nekaj malo zaklelo na državo, med katerimi je bil tudi Katilina. Kar bo najbolj mogoče po resnici hočem zastran njega govoriti. Pod konzulovanjem Lucija Fula¹ i Marka Lepida sta bila po zakonih zavoljo slugoslavja zatožena i kaznovana Publi Avtroni i Publi Sula, ki sta bila za konzulovanje namenjena. Kmalo potem je bil Katilina postavljen na srebročinstvo i ustavljen iskati konzulovanja, ker² ni mogel po zakonjih dneh povédati imena. V tistem času je živel Kneji Pizon, plemenit mladenič, prevelike drznosti, ubožen, prijatelj strankam; pomanjkanje i nenravitost ga je gnala, da bi prekucnil državo. S tem sta se Katilina in Avtroni domenila okoli petega decembra i pripravljala se, da bi na Kapitoliu³ pervega januraja⁴ umoril konzula Lucija Koto i Lucija Torkvata; ugrabila sta mestne butare i poslala Pizona z vojsko, naj ohrani obé španski pokrajini. Ko se je to razvédelo, zopet na peti dan februarja preložitá morítev. Uže takrat nista pogube kovala samo konzuloma, ampak⁵ tudi

¹ Lucija Full

² ker ~~po~~

³ na Kapitoliu

⁴ pervega januarja ~~k~~

⁵ ~~večemu~~

⁵ verjetno le napaka pri pisanju	
⁶ complures	številni
⁷ quam inopia aut alia necessitudo	kot pa pomanjkanje imetja ali kaka druga potreba
⁸ Ceterum iuventus pleraque [...] Catilinae inceptis favebat	Šicer pa je podpiral Katilinov naklep večji del mlajšega rodu
⁹ sprememba besednega reda	

¹ slovenjenje imena	
² sprememba besednega reda	
³ neznano, zakaj, rabi ime, kot bi bilo drugega spola (lat. <i>Capitolium</i> , n)	
⁴ sprememba besednega reda	
⁵ sed plerisque senatoribus	marveč tudi večino senatorjev

mnogim starešinam.⁶ Ko bi se ne bil Katilina pred županijo prenašlo dal znamenja tovarišem, bilo bi tisti dan storjeno največe hudodejstvo odkar je bil Rim postavljen. Ker se ni bilo še dovolj orožencev zbralo, zato se je ta neklep razprašil.

⁶ sentator

XIX. Potem je bil Pizon poslan v totransko Španijo za blagajnika namesti mirnega opravljavca po Krasovi pripomoči, ker ta je izpoznal, da je¹ Kneju Pompeju hud sovražnik. Vender starešinstvo te pokrajine mu ni dalo nerado, ker je hotlo, da je hudobni človek daleč od mesta; pa tudi ker je dosti poštenih v njem iskalo² hranizni; zakaj že tedaj je bila moč K. Pompeja strahonosna. Ali tega Pizona so na poti ubili španski konjiki, ktere je med vojsko sabo vodil. Nekteri pravijo, da ptujezemci niso mogli prebívati njegovih krivičnih, oholih i krutih ukazov; drugi pa, da ti konjiki, stari i zvesti branjenci Kneja Pompeja, in da so po volji tega zgrabili ga; da bi sicer Spanci tacega zlodejstva ne bili nikdar storili,³ ali poprej so mnogo⁴ grozovitih povelji preterpeli.⁵ Jaz pustím to reč v negotovosti. O pervej zaklestvi se je dovolj govorilo.

¹ da je h

² v njem iskalo pomo

³ da bi sicer Spanci kaj tacega ne bili nikdar storili

⁴ mnogo †

⁵ α: prest β: preterpeli

XX. Ko je Katilina videl, da so se zbrali, ktere sem ravno kar popisaval, daravno je si vsacim posebej uže često mnogo posla, vender je menil, da bo na korist, ako vse vkuopaj imenuje in nagovori, in zatoraj se umakne v skriti del poslopja, in tam je odločil vse svedoke i imel tak-le govor. Da mi ni znana vaša hrabrost i zvestoba, zastonj bi se bila namérila¹ ta prilika, zastonj bi bilo veliko upanje i gospodovanje vam v rokah i jaz ne bi po² bojazljivih i praznih ljudjeh po³ negotovosti z gotovostijo grabil. Ali ker sem vas v mnogih i velicih viharjih spoznal,⁴ da ste hrabri i meni zvesti; zato se⁵ je upala duša mi največega i

¹ p̄

² i jaz ne bi po nepremetenih

³ g

⁴ Ali ker sem vas v mnogih i velicih viharjih spoznal hrabre

⁵ si

⁶ senatoribus | senatorjev

¹ sprememba besednega reda

² praesidium in eo putabant	videli v njem protiutež	sprva <i>pomoč</i> , kar je eden izmed pomenov samostalnika <i>praesidium</i> , a v tem smislu gre precej bolj za <i>zaščito, obrambo</i>
³ numquam Hispanos praeterea tale facinus fecisse	Še nikoli prej niso Hispanci storili česa takega	
⁴ /		
⁵ perpressos	prenesli	

¹ dodajanje zaimka ta (v izvirniku ga ni)

² per ignavia	ob strahopetnosti	
³ incerta pro certis captarem	bi [...] ne zamenjal gotovosti za negotovost	
⁴ vos cognovi fortis fidosque mihi	sem spoznal v vas trdno odločene in predane može	
⁵ /		

najlepšega djanja lotiti se, še⁶ posebno, ker sem videl, da imate vi tisto dobro i zlo, katero jaz; zakaj eno hoteti i nehoteti; to je še le trdna prijaznost. Pa uže vsi ste popred po raznih potih slišali, čim sem se pečal v duhu. Sicer pa mi je serce vsak dan nemirneje, ako premišlujem, kak život⁷ nas čaka, aki si sami ne pridobímo svobode. Zakaj odkar je prišla država malo mogočnim⁸ v last in pokorščino, potem so jim bili zmirom kralji, četvernici plátni, ljudstva, narodi so davek dajali; vsi drugi, hrabri, dobri, plemeniti i neplemeniti možje bili smo drhal brez časti, brez veljavnosti, v kvaro tem, katerim bi bili grozonosni, ako bi država imela moč. Toraj imajo vso čast, moč, slavo, bogastvo uni v rokah, ali tisti, ktere hočejo uni, nam so pustili nevarnosti, nevoljne odgovore, tožbe, siromaštvo. Doklej bomo še to trpéli, prehrabri možje? Ali ni bolje hrabrostijoj umréti, nego v sramotoj⁹ izgubiti neslavni i nečastni život, potem ko si bil ljudski oholosti¹⁰ v zasmehovanje? Ali resnično, za božjo i človeško zvestobo! Zmaga nam je v rokah, leta cvetó, duša kipí; pri unih pa so leta i bogastvo uze ostarala. Samo začeti je treba, vse drugo pojde samo od sebe. Zakaj kateri človek, ako ima moško srce, more trpeti, da imajo uni na prebitek bogastva,¹² kterega¹³ posipljejo, da napeljavajo morje i gore zravnavaajo, nam pa blaga tudi za potrebo manjka? Da uni dve ali več hiš drugo¹⁴ k drugi prizidavajo, mi pa da nikjer né mamo podstreška? Živopisje, podobe, kipe napete dolbí kupavajo, nove podírajó, druge zidajo, naposled srebra¹⁵ vsakekajoko nagrablávajo, iztiskajo, i vender¹⁶ največoj ohotnostijoj ne morejo ugonobiti bogaštva. Mi pa imamo doma revščino, zunaj dolgove, nesrečo i še slabje upanje i kaj nam zadnje ostaje družega no revna duša? Zakaj se toraj ne prebudímo? Evo, vse, vse, kar ste večkrat želéli, svoboda, i tudi bogastvo, čast, slava je vam pred očmí. Vse to je odločila

⁶ lotiti se, þø

⁷ kakø življ

⁸ odkar je prišla država v—last malomogočnik

⁹ nego beraško i neslavno

¹⁰ ljudski oholosti ig

¹¹ Ali resnično, zmaga nam je v rokah

¹² da imajo uni bogastva na prebitek

¹³ þr

¹⁴ en

¹⁵ srebra sø

¹⁶ vender v

⁶ simul quia	tem bolj
⁷ život	namesto življenje
⁸ sprememba besednega reda	
⁹ quam vitam miseram atque inhonestam [...] per dedecus amittere	kakor po sramotno izgubiti življenje, potem ko si klavrno živel
¹⁰ ubi alienae superbiae ludibrio fueris	potem ko si [...] bil igrala v tujih rokah
¹¹ Vero enim vero, pro deum atque hominum fidem, victoria in manu nobis est	Toda resnično, pri zvestobi bogov in ljudi, zmaga je v naših rokah
¹² sprememba besednega reda	
¹³ /	
¹⁴ verjetno je hotel napisati <i>eno</i> k drugi	
¹⁵ /	
¹⁶ izpuščanje predloga, odloči se za prevod z ablativom načina kot v izvorniku (<i>summa lubidine</i>), namesto da bi uporabil predlog <i>v</i> (največji oholosti)	

sreča zmagovavcem v plačilo? Prilika, čas, nevarnosti, siroččija, veličastni plen na vojski naj vas opominja bolj od mojega govora. Vzemite me ali vojvodom ali vojakom, ne serce ne telo vas ne zapusti. Vse, to, kakor upam, bodem z vami konzul razsojeval, ako me srce ne vara, i če niste bolj pripravljeni služiti nego ukazovati.

XXI. Ko so to slišali ti ljudje, ki so imeli vsega hudega v obilici, dobre pa ne stvari ne upanja, daravno se jim je zdélo da bo¹ veliko plačilo, ako mir skalijo, vender so sploh želéli, naj razloži, kako bo prav za prav ta vojna, po kakošna darila pojdejo orožjem, koliko je² na vseh straneh pomoči, ali upanja. Zdajci jim Katilina obljubi nove zapisnike, prognanstvo bogatih, nove sodbe, sveščeniike, grabež in vse drugo, kar se ujema z vojno i zmagovsko poželjívostijoj. Verh tega bi bil njegovega namerjavanja deležen v³ tostranskej Španii Pizo, Mavretanskem Publi Sici Nucerin z vojsko; za konzulovanje bi se poganjal Kaji Antoni, za kterege bi upal, da mu bode sovrstnik, njegov prijatelj i človek zabredel v vse zadrge; ž njim bi on hotel konzul soč začeti vojščiti. K temu še prične vse dobre⁴ sramotno psovati, svoje pak vsacega po imenu hvaliti;⁵ opominjal je nektere svoje siroččije, druge strasti,⁶ njih največ nevarnosti ali sramote, mnogoktere Suline zmage, kterim je bilo to v plén. Ko je videl, da so duše vseh veséle, opomni, naj mu pomagajo v iskanju konzulovanja i razpusti zbor.

¹ da bo ~~dos~~

² koliko je ~~na tem~~

³ v tej

⁴ vse dobre z

⁵ hvaliti, ~~o~~

⁶ poželjívosti

¹ tametsi illis quieta movere magna merces videbatur	čeprav jih je zadovoljevala misel na prevrat
² quid ubique opis aut spei haberent	kaj bodo imeli v sedanjosti in prihodnosti
³ in Hispania citeriore	v Tostranski Hispaniji
⁴ /	
⁵ verjetno le napaka pri pisanju	
⁶ cupiditatis	posebne želje

XXII. V tem času so rekli nekteri, da je Katilina imevši govor kri človeškega télesa zmešano vinom v čašah obnašal, ko je pajdaše¹ priganjal k prisegi svojega zlodejstva; potem ko so v rosbah vsi poskusili; kakor je navada pri daritvah, bi bil² razodel svoj namen in tako je neki storil, da bi bili zvestejši med sabo drugi družeho, večji tolicege zločinstva. Nekteri so terdili, da je so se izmislili to i veliko drugcgá³ tisti, ki so hoteli potolažiti čert do Cicerona grozovitostijoj⁴ zlodejstva tistih, ki so bili kaznovani. Nam je ta reč, kolikoršna je, malo znana.

¹ ko je svoje pajdaše

² pri daritvah, je ~~to~~

³ da je izmišljeno to i veliko drugcgá

⁴ z grozovitostijoj

XXIII. V tej zakletvi pak je bil Kvinti Kuri¹ iz imenitnega rodu pokrit hudobijami i zlodejstvom; bili so ga čislodateljji iz starešinstva vergli radi² sramočenja. Ta človek je imel toliko nečimernost, kolikoršno držnost; ni mu bilo čisto nič mar, da bi zamolčal, kar je kdaj slišal, ne da bi svoja zlodejstva zakrival, i čisto nič ne govoriti ne storiti. Živel je s Fulvijo, blagorodno žensko v starem nezakonstvu; ko ga pa ni več tako rada iméla, ker ni mogel³ siroččije rádi več toliko dajati, začne naenkrat bahajoč hribe; dolíne obétati, i časi tudi groziti orožjem, ako mu ne bode pokorna, in naposled se obnašati preširneje nego je bil navajen. Fulvija pa, ko je zavedela, zakaj je Kuri toliko ošaben, ni tolike državne nevarnosti zakrivala, zamolčala je samo, kdo je povedal, sicer pa je pripovedovala za Katilinino zakletje, kaj in kako je slišala mogoterim. To je najprvo ljudi začelo podžígati, da bi zročili konculat Marku Tuliju Ciceronu. Zakaj popred je veči del blagorojstva zavistijoj gorel, i meníli so, da bi konzulat bil oskrunjen, ko bi ga dotekel nov človek, daravno izvrsten mož. Ko pa je prišla nevarnost, je zaostala zavist in ohlost.

¹ Kvinti Kuri ~~v sve~~

² zavolje

³ ker ni mogel ~~zaf~~

¹ popularis (brez svojilnega zaimka)	svoje pristaše	
² aperuisse	naj bi jim bil razkril	
³ nonnulli ficta et haec et multa praeterea existumabant	nekateri pa menijo, da so si vse to in še marsikaj drugega izmislili tisti	pravilna razvezava aboslutnega ablativa
⁴ raba ablativa načina namesto predložne besedne zveze kakor v izvorniku		

¹ natus obscuro loco	mož plemenitega rodu	verjetno je sprva hotel prevesti dobesedno: v določenem kraju
² probri gratia	zaradi njegovega nečednega življenja	
³ sprememba besednega reda		

XXIV. V nadodnem zboru sta bila toraj Marko Tuli Ciceron i Kaji Antoni izbrana konzuloma, i to je prvo pretreslo zaklétju pajdaše. Katilini pak se besnost ni zmanjšala, ampak dan na dan je več počenjal, orožje zbiral v Italii na pripravna mesta srebno na svojo ali svojih prijateljev véro na posodo vzéto je spravil v Fezule k necemu Manliju, ki je potem glava pričetemu vojevanju. V tej dobi neki da je bil zbral veliko množico ljudi vsake vrste, in tudi neki ženskih, ktere so poprej ogromne stroške nesramnostijoj svojega telésa navdoljávale, ko so jim pa leta ustavila dobéček utroškov pa ne, so¹ bile mnogo dolga nabrale. Katilina je mislil, da ž njihino pomočjo lahko² vhrupi mestne sužnje, da mesto zapali, njihine možove ali sabo zduži, ali pomori.

¹ so ~~bile~~

² ~~bo~~ lahko

XXV. Ali med njimi je bila Sempronija, ki je bila uže često storila veliko hudobij moške predrznosti. Ta žena je bila rodóm i lepotoj, verh tega možem i otróci dosti srečna; učena je bila grške i latinske¹ lepoznanstvo, peti i plesati izborneje, nego je poštenej treba, i mnozih reči, ki orodje preobilici. Draže pak ji je bilo zmirom vse od poštenja i sramožljivosti; težko bi razsodil, ali se ji je menj škoda zdelo dobrega imena ali novcev; poželjivosti je bila tako unéta, da je večkrat šla za moškimi, nego moški za njo. Pa uže poprej je bila često izdala zvestobo, zročeno blago prisegoj utajila, bila je védeča² ubójev i je preobilicoj in potrebščinoj vrtoglavila. Čud njena pa ni bila neumétalna; znala je pesmi skladati, šale delati, govoriti ali pošteno ali priliznjeno ali predrzno; imela i k temu še mnoge šegavosti i dovtipa.

¹ učena je bila grški i latinski

² bila je sovédoča

¹ / ² se credebat posse	tako je upal, bo	odloči se za prevod s sedanjikom namesto prihodnjika
¹ litterus Graecis et Latinis docta	dobro je poznala grško in rimsko književnost	dobeseden prevod bi se bil: poznala je grške in latinske črke (littera, -ae), a ta samostalnik v množini pomeni tudi književnost
² caedis conscia erat	je vedela za neki umor	

XXVI. Ko je bilo to pripravljeno, Katilina je vendar skrbel si za konzulat prihodnjega leta upáje, da bo lahko sukal Antonija po svoji godi, ako bo odločen. Pa tudi za zdaj ni bil miren, ampak napravljaj je¹ Ciceronu vsakovrstne zadrge. Temu pa v svojo brambo ni manjkalo zvijače ali premetenosti; zakaj uže od začetka svojega konzulovanja je bil obljubami veliko storil po Fulvii, da mu je Katilinine naklepe izdajal Kvinti Kuri, za ktereга smo malo prej menili se; razun tega je bil tudi svojega sovrstnika Antonija v pokrájino primoral, da ni bil državi sovražnih misli; okrog sebe je skrivaj imel stražo sovojih prijateljev i branjencev. Ko je prišel dan narodnega zborá in ko se ni Katilini posrečilo ne poganjba za konzulat, ne zadrge, ktere je bil konzulu nastavil na polji,² zato je sklenil vojevati i najzadnjo pomoč poskusiti, zato se je vse nesrečno i neugodno zveršilo, kar je bil skrivši osnoval.

¹ napravljaj je konzul~~u~~

² na polji, ~~lor~~

XXVII. Razpustil je torej Kaja Manlija v Fezul i tisti del Etrutrije, necega Septimija Kamerta v picensko zemljo, Kaja Julija v Aprilijo; vrh tega pa še tega sem, unega tje, kjer za ktereга menil, da mu bode potreben. Ob enem pa je tudi v Rimu veliko namerjaval, konzulni zadrge¹ staval, zažigati hotel, pripravne kraje oroženimi ljudmi oblégal,² sam je bil v orožji, tudi družim je velíval,³ opominjáje, naj bodo zmirom na pazki i pripravljene; hitel je noč i dan, bdíl je i ní ga utrudilo ne brezspanje ne delo. Naposled, ko je bil mnogo poskusil, pa mu ni nič posrečilo, zopet v⁴ viharnej noči zaklévti glavarje⁵ skliče po Marku Porciju Lekí, i tam je njih nemarnost jako tožil i povedal, da je poslal Manlija s tistej množici, ktero je bil pripravil za pod orožje, i tudi druge zopet v druge pripravne kraje, da bi začeli ratovanje,⁶ in da sam želi odrinoti, ko bi le poprej zaterl Cicerona; ta da njegovim⁷ nameram jako škoduje.

¹ konzulni zadrge z

² zastavljal

³ ~~omp~~

⁴ zopet ~~sk~~

⁵ zopet v viharnej noči skliče zaklévti glavarje

⁶ vojno

⁷ njegovim ~~nem~~

¹ morda je sprva namesto imena želel navesti Ciceronovo funkcijo

² /

¹ consulibus insidias tendere	organiziral je napad na konzule
² opportuna loca armatis hominibus obsidere	z oboroženci zasedel pripravna mesta
³ verjetno se je le zmotil pri pisanju	
^{4, 5} sprememba besednega reda	
⁶ qui initium belli facere	da bi začeli z vojno
⁷ suis consiliis	njegove načrte

XXVIII. Ko so toraj drugi prestrašeni meškali, skleneta Kaji Korneli, rimski vitez, obljubivši svojo pomoč, i ž njim¹ starešina Luci Varguntej kmalo potem še v tej noči ž oroženimi² iti k Ciceronu, kakor da bi pozdravljala, i nepripravljenega na naglem v svoji hiši zabosti. Ko je videl Kuri, kolika nevarnost žuga konzulu, hitroma³ sporoči po Fulvii Ciceronu pasti, ki se je pripravljala. Tako sta bila pri vratih ustavljena zastonj vzdignola toliko hudodejstvo. Ravno tedaj pa je Manili po Etrurii šuntal narodom drhal,⁴ ki je prekucij želéla nekaj⁵ iz siromaštva, nekaj ker so jo boléle krivíce, v Sulinem gospodovanju⁶ izgubivši zemljišča i ves imetek; verh tega tudi vsake vrste razbojnike, kakoršnih je bila v tem kraji velika množica; tudi nekte Sulinih naseljencev kterim od velicega pléna ni bila ohotost i preobilica nič na prebítek ostavila.

¹ ž njim ~~Luci~~

² ž oroženim ~~ljudstvom~~

³ ~~na~~ hitroma

⁴ drhal, ~~su~~

⁵ ki je prekucij želéla nekaj ~~za~~

⁶ ~~kajti~~ v Sulinem gospodovanju

XXIX. Ko je bilo to poročeno Ciceronu, bil je v dvojnem zlu, ker ni mogel dalje mesta z domačimi naklepi varovati zanj, in tudi ni dovolj zvedel, kolika ali iz kacih neménov je zbrana Manlijeva vojska; vrgel je torej starešinstvu¹ to reč, ki je jo bilo uže poprej razglasilo ljudstvo. Tedaj, kakor je v nevarni zadevi nasploh navada, starešinstvo skléne, naj pázita konzula, da ne bo državi kvare. Poleg rimskega običaja se gosposki po starešinstvu daje ta največja oblast: vojsko nabírati, vojščiti, vsako jako v strahu držati zaveznike i meščane, domá i na vojski³ prvo povelje i najvišo sodbo iméti, sicer brez narodovega ukaza nima noben konzul te pravice.

¹ vrgel je torej ~~to reč~~ starešinstvu

² Poleg rimskega običaja se ~~ta največja oblast~~

³ na vojski ~~na~~

¹ sprva očitno izpustil Lucijevo funkcijo	
² cum armatis hominibus	z oboroženim kardelom
³ propere	brž
⁴ /	
⁵ verjetno je sprva hotel napisati <i>zaradi</i> siromaštva (egestate – ablativ vzroka)	
⁶ quod Sullae dominatione	pod Sulovo strahovlado je namreč

¹ sprememba besednega reda	
² Ea potestas per senatum more Romano magistratui maxima permittitur	To, po rimskih običajih podeljeno polnomočje daje oblastniku kot največjo pravico in dolžnost
³ imperium atque iudicium summum habere	odločati [...] o vojaških in upravnih zadevah

XXX. Čez malo dni potem je starešina Luci Seni v starešinstvu bral pismo, za katero je djal, da mu je prineseno iz Gezul, ki je bilo v njem pisano, da je Kaji Manli prijel za orožje veliko mnžico 26 dan oktobra meseca. Ob enem, kakor je v¹ tacih prilikah navada, pridovali² so nekteri za prikazni in znamenja, drugi, da se godijo zbori, da se znaša orožje, v Kapui in Apulii da se vzdiguje robsko vojevanje. V starešinstvu je bilo toraj odločeno, da se pošlje Kvint Marci Reks v Fezule, Kvint Metél Kretanski v Aplulijo in obližje; téma vojevodoma,³ je pred mestom bivajočma⁴ je ubranilo⁵ slovésni vhod natolcevanje malo ljudi, kterim je navadno vse pródati, posteno i nepošteno; pretorja Kvint Pomponi Ruf v Kapuo, Kvint Metel Celer v Pirensko zemljišče, i dovoljeno je bilo njima, naj tam zbereta vojsko, kakoršne želi čas i nevarnost. Poleg tega,⁶ ko bi kdo kaj ovadil zastran zaklétnve, na državo, odločijo v plačilo sužnju svobodo i sto sester, svobodnemu brezkažnije v tej reči i 200 sestercev; tudi so skleníli, naj se⁷ družine mečnikov razdelé v Kapuo i druga samovladna mésta, kolikor jih katero more vzeti; v Rimu naj bodo po vsem mestu straže, ktere naj vodijo manje gosposke.

¹ ~~pri~~
² ~~oznan~~

³ téma ~~dvema~~
⁴ je ~~bila~~ pred mestom ~~bivšim~~
⁵ je ubranila, ~~da nista~~

⁶ ~~zra~~

⁷ naj se ~~me~~

XXXI. Te reči so mesto presunile i njeno obličje spremeníle: iz največjega veselja i največje objesti, ktere je bil¹ dolg pokoj obrodil, naglo postane velika žalost; vse je hitélo, trepetalo; nobenemu kraju, nobenemu človeku se ni dosti vérjelo; niso hoteli ne vojevati ne mirovati, vsaki je nevarnosti méril po svojej bojazni. Vrh tega pa ženske, kterih se je bil zaradi države velikosti lotil čeznavaden strah pred ratovanjem, jamó žalovati, razpéte roke dvigavati k nebu, milovati male otročiče, prostiti, plašítí se vsega, v nemar puščati oholost i svoje veselje i obupávati same na sebi i na državi. Katilinina kruta duša pak je vse to naklépala, daravno je bilo varstvo

¹ bila

¹ in tali re	v takšnem položaju
² nuntiabat	pripovedujejo
³ hi utrique imperatores	oba poveljnika
⁴ ad urbem [...] erant	sta stala pred mestom
⁵ impediti ne triumpharet	da bi proslavila triumf, a jima je to preprečila
⁶ /	
⁷ uti gladiatoriae familiae	naj se gladiatorske družine

¹ /

pripravljeno, in daravno je njega samega L. Pavel zatožil po Plavtijevega zakonu. Naposled je prišel v starešinstvo, da bi vse zakril i sebe opral, češ da ga je primoral kak prepir. Takrat je konzul Marko Tuli imel slaven i državi koristen govor, ki ga je potlej dal pisanega na svitlo, ali ker se je bal njegove pričujočnosti ali ker ga je zgrabila jeza. Ko séde, jame Katilina kakor je bil pripravljen vse tajiti, mirnim obrazom, ponižnim glasom prositi, naj podpisani očetje nič drznega ne mislijo o njem, rojen bi bil iz take rodovine, in tako bi bil živel iz mladosti, da se smé vsega dobrega nadjáti; naj bi ne mislili, da bi bilo treba njemu, blagrodnemu človeku, ki je sam i dédje njegovi skazal veliko dobrot rimskemu narodu, državne propasti, ko je jo otél Marko Tuli zunanji meščan rimskega mesta. Ko je k temu rovanju še drugo pridenil, jamo vsi ropotati in sovražnikom ter rodojcem imenovati ga. Potem reče besen: ker me zamrženega neprijatelji v vrtoglavo strmino podíjo,² ugasím svoje pogorišče mestnoj poguboj.

² pldijo

XXXII. Potem je iz sodnice domu pobegnil. Tam je mnogo sam sabo v svéte šel, ker je videl, da zanjke, konzulu nastavljene nemajo uspéha, in da straže mesto varvajo ognja; toraj je mislil, da bode najbolje, ako pomnoži vojsko in da prehíta v jemanji vsega, kar je vojevanju v korist, in toraj je z majhnim številom šel v viharnej noči v Manlijev tabor. Cetegu pa i Lentulu ter družim, katerih pripravljeno drznost je spoznal, naročí, naj njegovo stranko podpirajo, kakor morejo, nastave konzulu pospešijo, pripravijo uboje, zažiganje in druga hudodejstva vojskina; on pak da pride brž, ko brž z veliko vojsko k mestu. Ko se je to godilo v Rimu, odpravi Kaji¹ Manli izmed svojih poslance Marciju Regu s² tem-li naročili.

¹ v Rimu, pošlje €

² z

² verjetno le napaka pri pisanju

¹ C. Manilius ex sui numero legatos ad Marcium Regem mittit | je Gaj Manlij poslal nekaj svojih ljudi k Marciju Reksu

² verjetno le napaka pri pisanju

XXXIII. Bogove i ljudi kličemo pričo,¹ vojvoda! da nismo zgrabili orožja ne na očetovino, ne da bi družum naklonili kovo nevarnost, ampak da bi nam bila naša telésa varovana krivíce, ki smo sirotni, potrebni, i po hudobii i krutosti odrtnikov večidel brez domovine, vsi pak brez dobrega imena i sreče; nobenemu izmed nas ni bilo dano po navadi naših starih prijeti se zakona, in po zgubi očetovskega imetka² imeti telo svobodno; tako grozoviti so bili odrtnici i pretor. Vaši predniki so se mnogo potov usmilili rimskega ljudja i pomagali svojimi sklepi siročii, i še nedavno za našo pamet se je plačalo srebro z bronom zavoljo preobilega dolga, i to je bilo vsem dobrim po godi. Često se je ločil sam ljud orožen od očetov, ali nagnjen hrepenjenjem po vladanji, ali oholestijoj sodnih mož. Mi pa ne iščemo ne vlade ne bogastva, zavoljo česar so vsi rati i boji med ljudmi, ampak svobode, ktere noben dober človek ne pusti razun z dušo v sed. Rotimo tebe: ³ starešinstvo, skrbíte za uboge meščane, povrnite zakonovo brambo, ktero je ukrala pretorjeva nepravica, i ne nakladajte nam te nevolje, da bi morali gledati, kako nam je umreti, da bode naša kri najdražje prodana.

¹ ~~na~~ pričo

² po izgubi očetovskega imetka ~~sv~~

³ Rotimo tebe, ~~seno~~

XXXIV. Temu je odgovoril Kvint Marci: ako bi kaj od starešinstva radi, naj puste orožje i naj gredó proséči v Rim; starešinstvo i rimski narod je bil vedno tako pohleven in usmiljen, da nikdar nihče ni zastonj prosil pomòči. Ali Katilina je poslal popotovaje večemu delu bivših konzulov i vsem bodi si komur hoče, pisma, da je prevarjen z lažnjivimi novicami, i kjer se ni mogel ustavljati stranki svojih neprijateljev,¹ torej se umiče sreči, in da ide v Marsilijo na progon; ne da bi si bil v svésti tolike hudobije, ne da bi imela država mir, i da ne bi iz njegovega prepira vstala buna. Kvint Katul pa je v senatu bral mnogo različno pismo od tega, za kterega je djal, da mu je bilo v Katilininem imenu dano;

¹ i kjer se ni mogel ustavljati ~~sreči~~ svojih neprijateljev

¹ deos hominesque testamur	pri bogu in ljudeh prisegamo
² sprememba besednega reda	
³ te atque senatum obtestamur	Rotimo tako tebe, kakor senat

¹ quoniam factioni inimicorum resistere
nequiverint | ker ni v stanju, da bi se postavil proti
stranki svojih sovražnikov

to je spodaj prepisano.

XXXV. Luci Katilina Kvintu Katulu.

Tvoja izvrstna zvestoba spoznana v djanji daje¹ mojim ukazom prijetno zanašanje v mojih velicah nevarnostih. Zatoraj sem v novem preišljevanji sklenil, da ne bom pripravljaj zagovorjavne brambe, odločil sem maščevanje, ker si nisem véšč nikakersne krivice, i boga to je treba da zvěš. Krivicami i sramotami izpodbadan, ker téšč sadu svojega² truda i prida nisem dotékel stopinje častine službe; toraj sem se lotil po svoji navadi javne pravde ubozih; ne da bi mogel dolga, kar ga je na moje ime iz svojega imetka plačati; ker bi Orestilina radodalnost svojim i svoje hčere imetkom tudi pred družim imenom plačala, ampak ker sem videl nevredne ljudi častijoj odéte, i ker sem čutil, da je mene napčen sum odrinol. V teh okolinah sem se lotil dovolj postenega upanja v svojih zadévah, da réšim ostalo čast. Hotel sem več pisati, ali poroča se mi, da se mi sila pripravlja. Zdaj ti priporočam Orestilo i podajam jo torej zvestobi; vari je krivice, zaklínjam te za tvoje lastne otroke. Zdrav!

¹ ~~mi~~ daje

² ker ~~sem~~ téšč sadu svojega ~~deła~~

XXXVI. Sam pak se je mudil malo dni pri Kaju Flamininiju na Aretinskem zemljišču, da bi narožil¹ obližje, uže prej vznurpljeno, in je hitel v tabor k Manliju s toporicami i družimi vladarskimi znamenji. Ko se je to zvedelo v Rim, imenuje starešinstvo Katilino i Manlija sovražnikoma; drugoj množici se je odločil dan, do ktere smé bez² prevare pustiti orožje, razun tistih, ki so bili zavoljo glavnih krivobij sojeni na smrt. Na to skléne, da konzula zbírata vojake, naj Antoni z vojem hití v potíro za Katilino, Ciceron da bode mestu v brambo. V tej dobi se mi je zdelo gospodovanje rimskega naroda za mnogo najrévneje; zakaj od solnčnega zapada do vshoda je bilo vse orožjem pokorjeno i pokorno, doma je kipela³ povnost i

¹ zorožil

² brez

³ doma je kipela ~~bez~~

¹ grata mihi magnis in meis periculis, fiduciam commendationi meae tribuit	in mi je spričo velike nevarnosti, ki mi preti, še posebej mila, mi daje zaupanje v mojo veljavo
² quod fructu laboris industriaeque meae privatus	ker sem bil oropan plodov svojega dela in znoja

¹ dum vicinitatem antea sollicitatam armis exornat	da bi razdelil prebivalstvu, ki je bilo že prej nahujskano, orožje
² verjetno le napaka pri pisanju	
³ domi otium atque divitiae	v domovini pa je ljudstvo obilno uživalo plodove miru in bogastva

bogastvo, kar se ljudem prvo zdi, pa vendar ni bilo brez taci, ki so šli sovraznim orožjem sebe i državo končavat. Zakaj po dveh starešinskih odločbah ni iz tolike množice nihče ne mezdoj privabljen ovadil zakletve, ne iz Katilininega taborja le eden ko bi bil pobegnot. Tolika boležen pa je bila otrovala, kakor kuga duše malo da ne vseh meščanov.⁴

⁴ kakor kuga duše skoraj vseh meščanov

XXXVII. Pa niso imeli sovražnih misli samo tisti, ki so bili zapleteni v zakletvo, ampak do dobrega vsa drhal je iz koprénja po prekucijah odobraval Katilinsko početje. Zdelo se je, da to počenja celó po svoji navadi. Zakaj v državi vselej taki kateri nemajo začimnosti, zavidajo dobre, povzdigujejo hudobne, črté starinstvo, želé novíno in bi radi sovražtvom do svojih zadev vse predrugačili, v hrupu i prekucijah lahko živé brezi skrbi, ker uboštvu ne škodi nobena reč. Ali posebno mestna drhal je iz mnogo vzrokov strmoglavila. Najprvo so se v Rim stekli¹ kakor v smetivnico vsi, kateri so v hudobijah i v preširnosti družim svetíli, tudi taki, kateri so sramotno izgubili očetvino i naposled vsi, ktere je ali hudobija ali² zlodejstvo z domu prognalo. Še jih je bilo tudi mnogo, ki so pomnili Sulinske zmage, i ker so videli, da so se izmed³ prostih vojakov nekteri postarešinili, drugi takó obogatéli, da so po kraljévo v obilici živéli, in vsaki se je kaj tacega nadjal, ako bi prijel za orožje. Vrh tega mladína, ki je na polji z delom kruh služéča uživala pomanjkanje, je⁴ nejavnimi ali javnimi miti vzdramljena viče čislala mestno povnost od nehvaležnega dela; te in vse druge take je redílo občínsko zlo. Ni čudo, da so ubožni ljudje slabih nraov največim upanjem skerbéli prej za se nego za državo. Poleg tega niso tudi nič drugačnim srcem konca vojske pričakovali tudi tisti, katerim je bila Sulina zmaga roditelje zapisala v pogubo, katerim je bila imovina ujéta, pravica svobode

¹ zbrali

² ali h

³ i ker so videli, da so nekteri izmed

⁴ je bila

⁴ plerosque

| večino

¹ ii Romam [...] confluxerant

| so se stekli v Rim

² flagitium

| zločinov

³ sprememba besednega reda

⁴ privatis atque publicis largitionibus
excita

| zapeljana z zasebno ali celo državno
podporo

okrajšana. Tudi vsi tisti, kateri so bili drugačnih misli nego starešinstvo, voléli so, da se država zméde, nego da bi sami oslabéli. To toliko zlo se je bilo čez mnogo let vrnolo v meščanstvo.

XXXVIII. Zakaj pokár je bila za konzulovanja Kneja Pompeja i Marka Krasa povrnjena tribunska oblast, dobivali so mladi ljudjé največo oblast v roke, ki so iméli starost i dušo ratoborno, pa so jeli starešinstvo obdolževáje vznemirjati ljudstvo, potem ga pa darovanjem i obétanjem še bolj podkurjavati; i tako so samí zaslovéli i dobili moč. Tem se je na vse kriplje po starešinskem izgledu upiral¹ večidel plemstva: kajti da ob² kratkem povém, kako je bilo, v teh časih jih je veliko nepokojílo³ državo in vsaki na dober videz, nekteri kakor da bi branili narodovih pravic, drugi da bi množili starešinsko veljavnost, vsi so hlinili občni blagor, pa vsaki se je boril za svojo moč; pa niso iméli ne mére ne zmernosti v boljjevanji; obé strani so kruto⁴ rabili zmago.

¹ upirala

² da naglo ob k

³ vznepokojilo

⁴ so zle

XXXIX. Pokár pak je bil odšel Knej Pompej na morsko vojsko i Mitridatovo vojsko, manjšale so se močí drhali, i rastla je moč nekterih. Ti so imeli više državne službe, pokrájine i vse; sami so živéli brez nevarnosti,¹ v cvetji, brezi strahu, druge pak so strašili sodbami, kateri so z narodom v svojih državnih službah premehko ravnali. Brž ko se je torej ponudilo upanje v jugavnih državnih zadevah, da bo kova predružačba, brž jim dušo povzdigne stari boj. Da Katilina² v prvem boji zmore ali enakoméno bojujé, bila bi gotovo državo zatrla velíka séča in uíma; tudi bi se ne bili sméli dolgo radovati zmagi tisti, kateri bi jo bili dobili, ampak utrujenim in oslabljenim bi³ bil izpulil gospodovanje i svobodo, kdor bi bil močnejši. Bilo jih je tudi prav⁴ mnogo, kateri so iz početka šli h Katilini; med njimi je bil Avli Fulvi, starešinov⁵ sin,

¹ strahu

² Da je Katilina

³ oslabljenim bim

⁴ prav de

⁵ starešini

¹ verjetno je imel sprva namen stavek nadaljevati z <i>večina</i> plemstva (<i>pleraque nobilis</i>)	
² uti paucis verum absolvam	Kajti da na kratko povem, kako je bilo v resnici
³ post illa tempora quicumque rem publicam agitavere	kdor je v tistih časih povzročal nemir
⁴ crudeliter exercebant	grdo zlorabljali

¹ sine metu aetatem agere	uredili so si [...] brezskrbno življenje
^{2, 3} verjetno le napaka pri pisanju	
⁴ complures	precej
⁵ pravilno je popravil skladnjatev samostalnika <i>starešina</i> (<i>senator</i>)	

kterega so uže s pota nazaj privlekli in oče ga je dal umoriti. V teh časih je v Rimu Lentul, kakor je bil ukazal Katilina, ta je šuntal ali sam družih vse tiste, za ktere je ménil, da so ali po svojih nraivih ali po svoji sreči pripravni za prekucíjo, pa ne le meščane, temuč tudi drugovrstne ljudi, če je le mislil, da bodo za vojsko.

XL. Nekemu Publiju Umbrenu je toraj dal naročilo, naj poišče alobroških poslancev ter jih prinudi v vojno društvo, če more, misleč, ker so javno i nejavno v dolgéh zakopani, i vrh tega ker je Galski narod ratoboren, da jih bode lahko nakrenuti k temu naklepu. Ker je Umbren po Galii srebro posojeval, zato je bil znan večemu delu¹ knezom teh držav, in imel je ž njimi znanje; ta je tedaj brez odlašanja, brž ko je na sodnem trgu ugledal poslance, nekoliko povprašal, kako je kaj z državo, in kakor bi miloval njeni padec, jame povpraševati, kaj upajo radi konca tolikoh zadreg. Ko je videl, da tožijo srebroljubje višjih državnih oseb, da tožijo starešinstvo, ker ne daje nič pomoči; da pričakovajo smrt, zdravilom svoje nesreče, pravi: Jaz pak vam pokažem, da le hočete biti možje, pot, po katerem ubežite tolicim nadlogam. Ko je to rekel, posije Alobroženom največje upanje ter zaprosijo Umbrena, naj se jih usmili; nič bi ne bilo tako neprijetnega i težavnega, kar bi ne bili storili preželjni, ko bi le državo otéli dolgovom. Popelje jih tedaj v hišo Decima Bruta, ki je bila prav blizo trga i zapletena v naklep Sempronije radi; zakaj tačas Bruta ni bilo v Rimu; k temu je prizval Gabinija, da bi njegove beséde imele več veljavnosti. Pričo tega razodene zarotbo, imenuje prijatelje i še mnogo nedolžnih vsake vrste, da bi poslanci iméli več srčnosti; nato so obljubili svojo pomoč in razpustil jih je domú.

¹ večemu delu ~~deželnih~~

¹ principibus civitatum

| znan med galskimi poglavarji

XLI. Alobroženje pak so bili dolgo negotovi, kaj bi i kako bo. Na tej strani je bil dolg, ljubezen do vojevanja, veliko plačilo z upanjem zmage, na drugoj večja moč, neskrbnost, gotova korist, a upanje negotovo. Ko so to premišljevali, je zmogla države sreča. Odkrijo toraj vse, kakor so bili zvedeli, Kvintu Fabiju Sangi, na čigar¹ brambo se je država najbolj oslanjala. Ko je Ciceron po Sangi zvedel, da za naklep, ukaže poslancem, naj se delajo, kakor bi bili prav vnéti za zarotbo, naj obiskavajo druge, naj mnogo obetajo in pázijo, da bi imeli trdne dokaze v roci.

¹ na čigar ~~zmag~~

XLII. Skoraj ravno v teh časih je bil hrup v tostranskej¹ in onostranskej Galii, tako tudi v Pirenskem polji, v Brucii in Apulii. Tisti namreč, ktere je bil popred razpustil Katilina, so nepremišljeno i djal bi glavo² vse ob enem potresavali; ponočnimi zbori, orožje i strelivo prenášavši, hitéči i vse mešajoči so napravili več strahu nego je bilo nevarnosti. Veliko iz tega števila jih je obsodil; v spone vrgel pretor Kvint Metel Celer po starešinskem sklepu; u unostranskej Galii pa Kaj Murena, kteri je tej pokrájini malim vojvodom upravljal.

¹ tejstranjski

² ~~v vrto~~glavi

XLIII. V Rimu pa je sklenil Lentul z družimi, ki so bili glavarji zarotbi, ko so bili zbrali velike trume, kakor je kazalo, da, brž ko pride Katilina v Fezulansko zemljo z vojsko, naj bo ljudski tribun Luci Bestia govoril, i tožil Ciceronovo obnašanje, i obložil zavistjoj prevelicega rata najboljšega konzula; po tem znamenji naj se¹ v prvi noči potem druga zarotena drhal loti vsaki svojéga posla. To je bilo neki tako razdaljéno, da bi Statili i Gabini z volikoj trumoj ob enem zapalila dvanajst pripravnih² krajev mésta, da bi se tem laže prišlo do konzula i družih, kterim so nastavljali zanjke; Ceteg naj bi oblegel Ciceronova vrata i zgrabil ga siloma; drugi pa druge; sinovi³ pak, ki jih je bilo prav obilo iz plemstva, naj bi

¹ ~~be~~

² najpripravnejih

³ sinovi ~~rimskih rodovin~~

¹ cuius patrocinio civitas plurimum
utebatur

čigar pokroviteljstvo je bilo za pleme
najpomembnejše

¹ Galia citeriore

Tostranska Galija

² inconsulte ac velutri per dementia

nepremišljeno in noro

¹ eo signo procuma nocte cetera
multitudo coniurationis suum quisque
negotium exequeretur

To naj bi bilo znamenje, na katero bi v
naslednji noči vsak izmed zarotnikov
izpolnil nalogo, ki mu je bila zaupana

² sprva presežnik pridevnika (za razliko od izvirnika (*opportuna*) v Šmitovem
prevodu pridevnik sploh ni uporabljen)

³ filii familiarum, quorum ex nobilitate
maxima pars erat

sinovi pa, ki so večinoma pripadali
plemstvu

pobíli⁴ roditelje in potem skupaj vsi proderli h Katilini, ko bi vse bilo⁵ ognjem i moríjo splášeno. Med tem pripravljanjem i sklepanjem je Ceteg vedno tožil lenobo svojih tovarišev, da obotavljanjem⁶ i odlašanjem pridijo lepe prilike; v takej nevarnosti bi bilo treba djanja ne preišljevanja, in da hoče, ako jih ga bode le nekoliko podpiralo, sam zgrabiti sodišče, drugi pa naj omagujejo. Bil je divje, razne⁷ čudi i gotove roke; menil je, da v naglosti je največe dobro.

⁴ ~~pomer~~

⁵ ko bi vsi bili

⁶ z obotavljanjem

⁷ nagle

XLIV. Alobroženje pak so vsled Ciceronovega ukaza po Gabiniju obiskavali tudi še druge; od Lentula, Cetega, Statilija i tako tudi od Kasija hočejo iméti prisego, da bodo nesli pisano meščanom, drugače bi jih ne bilo lahko prisiliti k tacemu poslu. Drugi se niso nič sumili in jo dadé, Kasi pak je obljubil, da kmalo tjaki pride, i¹ odíde malo pred poslanci iz mesta. S² le temi je Lentul poslal necega Krotonca Tita Volturcija, da bi Alobroženje s Katilinoj zavezo potrdili, vérodavši i prejemši, preden bi odšli domu. Volturciju pak je dal³ do Katiline pismo, ktero je tale: Kdo sem, spoznaš po le teh, ki sem jih poslal k tebi. Premisli, v kakej stiski si, in opomni se, da si mož: preudari, kaj hoče iméti tvoja zadeva, pomoči išči pri vseh, tudi pri najnižih. Vrh tega je še besedo naročil: Ker bi ga bil senat imenoval sovražnika, zakaj bi zaničeval robstvo? V mestu bi bilo pripravljeno, kar je ukazal; naj se ne obotavlá, ampak naj se bliža.

¹ i g

² ž

³ je dal ~~pismo~~

XLV. Ko se je le to tako zgodilo, zvé po poslancih Ciceron vse tisto noč, v kterej so se menili napotiti, in ukaže pretorjema Luciju Valeriju Flaku i Kneju Pomptinu, naj Alobroženom zgrabita na Mulvijevim mostu spremljevalce, odkrije vse, za kaj so poslani, in doli, naj sicer tako ravnajo, kakor se bode potrebno zdelo. Pak so bili vojaški možje in brez ropota postavijo, kakor je bilo rečeno, in skrivaj zgradij

⁴ interficerent	naj bi pomorili
⁵ simul caede et incendio percussus omnibus	ko bi tako z umori in požari postavili vse na glavo
⁶ raba ablativa sredstva brez predloga (kakor v izvirniku: <i>dubitando</i>)	
⁷ vehemens	nagel

¹ proficiscitur	zapustil prestolnico	verjetno je hotel nadaljevati z <i>gre</i>
² verjetno le napaka pri pisanju		
³ sprememba besednega reda		

most. K so poslanci z Volturcijem do ondi prišli, ostane na obéh stranéh krik, in Galci, urno spoznavši kako i kaj, zredadé se brez odlaška pretorjema. Volturcij je najprvo druge nagovarjal i množici branil se mečem; potlej pa, ko so ga pustili poslanci, je Promptina mnogo zaklinjal s svoji otétbi, ker mu je bil znan, naposled pak se je udal pretorjema, kakor sovražnikoma, boječi i življenja ne upajoč.

XLVI. Ko je bilo to storjeno, berž po slih vse oznanijo konzulu. Lotila se ga je velika skrb i radost¹ ob enem; zakaj veselil se je, ker je videl, da je meščanstvo otéto nevarnostim, ko se je odkrila zarota; dalje pak je bil v zadregi, ker je dvomil, kaj bi bilo storiti, ko je v tako velikem hudodejstvu ujel tolike meščane; ménil je, da bi bila njihova kazen njemu na težo, brez kaznije državi na pogubo. Ko je srce ustromil, ukaže k sebi poklicati Lentula, Cetega, Skatilija, Gabinija, tako tudi necega Teracinca Ceparija, ki se je odpravljal na pot v Apulijo, da bi vzdignil sužnje. Drugi so prišli brez odlašanja; Cepar i pa je bil ravno popred šel iz hiše, i zpoznavši znamenja pobegnil iz mesta. Lentula, ker je bil pretor je konzul sam za roko pripeljal v starešinstvo,² drugim je rekel naj gredó si stražarji v cerkev boginje Konkordije. Tjekaj skliče starešinstvo, in ko se jih je dosti mož te vrste nasnovalo, pripelje Volturcija s poslanci; ondukaj je rekel tudi³ pretoriju Flaku prinesiti skrinjico s pismi, ki je jo bil prejel od poslancev.

¹ ve

² senat

³ tadiš

XLVII. Ko so uprašali Volturcija za pot, za pisma, kaj i zakaj je imel sklep, je iz početka same izmišljene odgovore koval, i zarotbo tajil; potlej pa, ko je dobil državno zagotovilo, odkril je vse, kakor se je vršilo, in rekel, da sta ga pred malo dnevi v družbo vzéla Gabini i Cepar i, da toraj ne vé nič več nego poslanci; samo to

¹ laetitia	veselje	verjetno je bila tudi njegova prva izbira <i>veselje</i>
² drug izraz za senatorje (<i>senatores</i>)		
³ eodem adferre iubet	je moral prinesti	

je slišéal od Gabinia, da je v tej zarotbi Publi Avtroni,¹ Servi Sula, Luci Varguntej i še veliko. Tako so se udali, tudi Galci i Lentula na laži postavili razun pismi tudi govori, ktére je iméval: da bi Sibilske² knjige rimsko kraljestvo prorokovale trijém Kornelijem; Cina i Sula bi uže bila poprej, on pak tretji, kteremu bi bila usoda, da se polastí mesta, razun tega bi ravno zdaj bilo dvajseto leto od ognja na Kapitoli, za katerega so droboglédci po znamenjih govorili, da bode v meščanskih bojih krvavo. Prebrali so toraj pisma, poprej pa je vsaki potrdil, da je znamenje njegovo, i starešinstvo je sklenílo, da se Lentulu vzame državna služba in tako tudi vsem unim, i da jih je zapreti v prosto jéčo. Toraj je bil izročén Lentul Publiju Lentulu Spinterju, kteri je bil tačas oznídnik, Ceteg Kvintu Kornificiju, Statili Kaju Cezarju, Gabini Marku Krasu, Ceparí (zakaj malo poprej so ga bili iz bega vrnili) strašinu Kneju Terenciju.

¹ da je v to zarotbo pristopil Publi Avtroni

² Sibilske

XLVIII. Drhal pa, ko je bila zarotba odkrita, ki je poprej željna prekucije jako vnéta bila za rat, spremeni svoje misli, pa jame Katilino preklinjati ter Cicerona povzdigovati do neba i obhajati radost i veselje, kakor bi bila otéta hlapčevanju. Mislila je namreč, da bi bila druga ratovavna hudodejstva bolj v korist nego v kvaro, požíganje pa da je neusmiljeno, neizmerno i njim najbolj pogubljivo, ter vse njihovo bogastvo je bilo vsakdanji kruh i vsakdanja odétal. Jutro dan je bil privlěčen k starešinstvu neki Luci Tarkvini, za katerega so djali, da je bil Katilini napoten i vrnjen. Ko je obétal, da hoče o zaroti vse povédati, ako mu dadé državno zagotovílo, ukaže konzul (svetovavec) naj pové, kar mu je znano, i pripoveduje starešinstvom skoraj ravno to, kar Volturci, kako so pripravljali za ogenj, in da bi pomorili vse dobre može i kam so potegnili sovražniki; tudi kako¹

¹ tudi da

¹ P. Autronium [...] in ea coniuratione
esse
² ex libris Sibyllinis

da sodelujejo v zaroti Publij Avtronij
Sibilinske knjige

¹ praeterea se missum a M. Crasso

| Razen tega, da ga je Mark Kras poslal

ga je bil poslal Marko Krás h Katilini, da mu poročí, naj ga ne plaši Lintul i Ceteg z družimi vred, kateri izmed zarotencev so bili ujeti, ampak naj še hitreje pritéče do mésta, da ostalim ustromi srca, i da bi² jih laže otel nevarnosti. Ko je pa imenoval Tarkvini Krasa, blagorodnega, prebogatega i premogočnega moža, so nekteri meníli, da tega ne gré verjéti, drugi pak so djali, da bi utegnilo biti res; ali ker je kazalo, da je v tako nevarnem³ času bolje, da se tolika moč tega meščana omeché pa ne razhudi, zažene glas⁴ njih veliko, ker so bili domačih zadevah Krasa v strahu, da je ovaditelj laznjiv, in hočejo, naj se to déne pred starešinstvo. Toraj po Ciceronovem svétu mnogobrojno starešinstvo loči, da kaže, kolikor bi Tarkvini krivo pričal, toraj naj se obdrži v sponah, pa naj se mu več ne dá govoriti,⁵ razun ako hoče ovaditi onega, po čigar nasvétu se je toliko laž izlagal. V tistem času so bili nekteri, ki so meníli, da se⁶ to ovadbo Publi Avtroni skoval, ako bi Kras bil imenovan, da bi njegova mogočnost zaradi tovaršije v nevarnosti druge zakríla. Drugi so govorjévali, da je bil Tarkvinija Ciceron podučil,⁷ da ne bi Kras države zmédel, po svoji navadi zagovarjájé hudobneže. Pozneje sem slišal jaz Krasa samega praviti, da mu je bil tačas toliko sramoto Ciceron naklonil.

² i da bi ~~dra~~

³ da je v tako nevarnem ~~ke~~

⁴ zavpije

⁵ naj se mu več ne ~~odloči dovolj~~

⁶ da se je

⁷ pošlal

XLIX. V teh časih pak nista mogla Kvint Katul i Knej Pizon Cicerona pregovoriti ne¹ prošnjami, ne po prijateljstvu, ne podkupilom, da bi bil² Kaji Cezar po Alobroženih ali po kaki drugi krivi priči krivično imenovan. Zakaj obá sta mu bila glavna sovražnika, ker je Pizonu zaradi³ nekega⁴ človeka iz une strani Pada po krivem obstojenega na smrt jako⁵ nagajal na sodbi, Katul pa ga je vražil, odkár je iskal velikega sveščeništva,⁶

¹ ne s

² da bi bil bil €

³ Pizona zavolje

⁴ krivič

⁵ h

⁶ svesto

² et illi facilius e periculo eriperentur	in jih tem laže otel nevarnosti
³ in tali tempore	v danih razmerah
⁴ conclamat	začeli kričati
⁵ neque amplius potestatem faciundam	in mu preprečiti vsakršno nadaljne pričevanje
⁶ iudicium illud [...] machinatum	da si je bil to ovadbo izmislil
⁷ Trquinium a Cicerone inmissum	da je Tarkvinija za to pridobil Ciceron

¹ brezpredložna raba ablativa sredstva	
² nominaretur	da bi navedla
³ propter cuiusdam Transpadani	ker je bil nad nekim Transpadancem
⁴ sprememba besednega reda	
⁵ /	
⁶ /	

kjer se je moral po velicah častnih službah na koncu svojih let umaknoti mladenču Cezarju. Prilika pa se je kazala ugodnja, ker je imel ta velik dolg,⁷ ker je bil domá izborno radodaven,⁸ javno pa jako darežljiv. Ker pa svetovavca v toliko hudobijonista mogla primorati, jameta hoditi sama okrog posameznih i lagati, kaj sta slišala od Volturcija ali Alobroženov i napravita mu veliko sovraštvo, i sicer tolike mére, da so Cezarju gredočemu iz starešinstva mečem žugali nekteri rimski vitezi, ki so bili v brambo si strelivom pri veži boginje Konkordije; v to jih je pregovorila ali velika nevarnost, ali pa mehkodešje, da bi njihova ljubezen državi bila slavnejša.

⁷ velikø dolga
⁸ darežljiv

L. Ko se je to godilo v starešinstvu i ko so se odločevale nagrade Alobroškim poslancem i Titu Volturciju, odobriviš¹ njih ovadbo, tedaj osvobojeanci i nekteri izmed Lentulovih branjencev po raznih potih po vaséh šuntali rokodelce i robe, da bi ga oteli; tudi so poiskali drhalne glavarje, ki so za plačo vznemirjali državo. Ko je pa Ceteg zvedel, da je njegova družina z branjenci zbrana i k predrznosti pripravljena, je prosil, naj se stisnejo v čredo i naj prodero si strelivom. Ko je zvedel konzul, da se to ravná, razpostavi straže, kolikor je velel čas i okólina, skliče starešinstvo i déne, kaj naj se zgodi s témi, ki so v ječo dani. Ali malo pred jim je bilo mnogobrojno² starešinstvo obsodilo, da so državi sovražno delali. Takrat je bil Deci Juni Silan prvi vprašan, kako misli, ker je bil v tem času konzulom določen, zastran tistih, ki so bili po ječah, dalje zastran Lucija Kasija, Publija Furiija, Publija Umbrena, Kvinta Anija, ako bi se ujeli, in odgovoril je, da se jim vzame glava; ali potem ga je promogel govor Kaja Cezarja, da rekel, da pojde peš k misli Tiberija Nerona, ker je sodil, da je treba to reč déti pred starešinstvo, ko bo več brambe zbrane. Ko je pa prišla vrsta, da je svetovalec vprašal Cezarja, kaj méní,

¹ odobraviš

² mnogobrojno

^{7, 8} is privatim egregia liberalitate,
publice maxumis muneribus grandem
pecuniam debebat

je bil [...] zaradi pretirane radodarnosti z
zasebnim in državnim imetjem zabredel v
hude dolgove

¹ verjetno gre le za napako pri pisanju zaradi podobnosti med glagoloma odobriti in odobravati

² napaka pri pisanju

začne tako-le govoriti:

LI. Očetjé i prisédniki! Vsi ljudje, ki se posvetávajo v negotovih stvareh, morajo biti prosti sovraštva, prijateljstva, jeze in milosrdja.¹ Ako te reči delajo napotje, duša ne more lahko videti resnice, i še nikoli nihče ni vse kmalo služil strasti i koristi. Ako imaš dušo v strahu, potem je močna, ako jo pa strast² ima pod sabo, ona³ gospoduje, duša je slaba. Očetje ii prisedniki! Lahko bi naštel mnogo izgledov, kateri kralji i narodi so slabo sodili, ker jih je obladala ali jeza ali milosrdje; pa raje hočem povedati to, kar so naši stáři prav i pametno storili čez strast svoje duše. U macedonskem ratu, ko smo vojevali⁴ s kraljem Perzejem, je bila⁵ nam nezvesta i nasprotna Rodanska⁶ velika i veličastna država, ki je bila zrastla pomočijoj rimskega naroda; ko je pa bilo po končanem vojevanji vprašanje o Rodancih, naši pradedje so jih pustili brez kazni, da bi kdo ne rekel, da je bil rat počet bolj zaradi bogastva nego krivice. Tako tudi v vseh punskih ratih, ko so Kartadžane često in miru i premirju⁷ počenjali mnogo mrskih zlodejanj, oni v prilikah nikdar niso kaj tacega delali; vprašali so raje, kaj je pristojno, pa ne, kaj so uni zaslužili. Tako tudi vi skrbte, očetje i prisédniki! Da ne bi⁸ vam bila težja hudobija Publija Lentula i drugih, nego vaša čast, da bi gledali bolj na svojo jezo nego slávo. Ako se najde njihovim delom vredna kazen, odobravam novo sodbo,⁹ ako pa velikost zlodejstva preséga vsaki um, menim, da je tréba vzeti, kar nam ponuja zakon. Sploh vsi, kateri so pred mano povedali svoje menitve,¹⁰ so premišljeno i velikoréčno milovali državno propast, naštevali so: divjoto tega rata¹¹ i kaj bi se bilo godilo premaganim; da bi bile device ugrabljene, i mladenči, otroci roditeljem iz naročja trgani, matere

¹ ~~us~~milosrdja

² ~~α:~~ ako jo ~~ima~~ pa ~~β:~~ ako jo pa ~~ima~~

³ ~~ta~~

⁴ ko smo ~~ga~~ ~~imeli~~

⁵ ~~bila~~

⁶ i nasprotna ~~država~~ Rodanska

⁷ i premirju ~~pe~~

⁸ da ne bi ~~pri~~

⁹ ~~kazen~~

¹⁰ ~~misli~~

¹¹ ~~kaka~~ divjota je ~~v~~ tem ratu

¹ misericordia	sočutnja
² sprememba besednega reda	
³ ea	le-ta
⁴ Bello Macedonico, quod cum rege Perse gessimus	V makedonski vojni, ki smo jo bojevali s kraljem Perzejem
⁵ napaka pri pisanju	
⁶ Rhodiorum civitas magna atque magnifica	velika in sijajna država Rodošanov
⁷ napaka pri pisanju	
⁸ verjetno je sprva želel napisati <i>pri</i> vas	
⁹ novum consilium	ustrezne kazni
¹⁰ sententias	svoje mnenje
¹¹ quae belli saevitia est	kako besnijo vojne strasti

trpéle, kar¹² bi zmagovavcem bilo po godi, okradene božje veže i hiše, da bilo ubijanje i požiganje, i naposled da bi vse bilo polno orožja, mrličev, krvi i žalovanja. Ali za bogove nesmrtni! kam je méril ta govor? Vam je-li hotel obuditi sovraštvo do zarotbe? Češ, kogar ni ganila tolika i tako grozovíta reč, naj ga vzname beséda. To ni tako! ni ga človeka, da bi se mu svoja krivica majhna zdéla, mnogo jih je bilo, ki so jo više cenili, nego je bilo v resnici. Ali vsaki nema enake izvolje, očetje i prisedniki. Kteri ponižni skrivaj živijo, za té jih malo zvé, ako v jezi kaj napak naredijo, njih sreča i slava ste enake; kdor pa gospodovanjem darovani na visocem preživljajo svoja leta, njihova dela so znana vsemu svetu. V največej sreči je torej najmenj svobode, ne spodobuje ne stranstvo, ne vrastvo, najmenj pa jeza; kar se pri družih imenuje jeza, temu se pravi pri glavarjih oholost i grozovitost. Kar se méne tiče, očetje i prisedniki! menim, da vse muke so premajhne hudodelstvu letih; pa ljudje veči del pomnijo to, kar ni dolgo, kar se je godílo, i pri hudobnih ljudéh pozabljívši njih zločinstva prosejevajo le kazni, ako je bila malo ostréja. Vém za gotovo, kar je rekel Deci Silan, hrabri in ostri mož, da je rekel iz ljubezni do države, i a v tolikej zadévi ni ravnal po prijateljstvu ali sovraštvu; taki nravi, taka zmérnost,¹³ mi je znana pri tem možu; ali njegov izrek se mi ne zdí krut (kaj namreč more biti pri tacih ljudéh kturo?) ampak da¹⁴ se ne ujéma z državo. Zakaj Silane! gotovo¹⁵ te je premagal ali strah ali krivica, da si za svetovavca odločen postavil novo kazni. Za strah se je zastonj meníti, ker je v orožji toliko varstva¹⁶ posebno trdom preslavnega moža svetovavca.

¹² matere trpele, ~~kako~~

¹³ taka zmérnost, ~~þ~~

¹⁴ ampak da ~~de~~

¹⁵ ~~za resnicu~~

¹⁶ ~~brambe~~

¹² quae victoribus conlubuissent	kar bi si izmislili zmagovalci
¹³ /	
¹⁴ verjetno le napaka pri pisanju	
¹⁵ Nam profecto aut metus aut iniuria te subegit, Silane	Kajti, Silan, gotovo te je nagnil ali strah ali pa maščevalnost
¹⁶ cum praesertim diligentia clarissimi viri consulis tanta praesidia sint in armis	saj je vendar naš dični konzul pokazal svojo čuječnost, ko je dvignil k orožju tako pomembne sile

Prve štiri strani, nato prepisane in spremenjene:

Vsi ljudjé,¹ ki želíjo preteči² druge živali, morajo se na vso moč truditi,³ da ne gredó molčé skozi življenje, kakor živina, ktero je pripognjeno in trebuhu pokorno ustvarila narava.⁴ Ali vsa naša sila⁵ je položena v dušo in teló; duša nam bolj ukazuje, teló daje pokorščino;⁶ prvo nas enači bogovom, drugo zverínam. Toraj se mi bolje dozdevá,⁷ da slave iščemo duhovno pa ne telésnoj pomočjoj,⁸ in ker je življenje, ktero uživamo kratko, da si naredimo spomin naredímo, kar najdaljši mogoče.⁹ Zakaj bogastvo in lepota nosi minljivo in dobéce imé,¹⁰ krepósti se derži slava in nesmertnost.¹¹ Med¹² ljudmi pa je bil dolgo velik prepír, ali vojevanje bolj napreduje¹³ telesnoj močjój ali dušnoj krepóstijoj;¹⁴ toda preden začneš, treba¹⁵ ti je premišljanja, in kadar si premislil, berzega djanja.¹⁶ Tako oboje, potrebno vsako zá-se hoče vzajemne¹⁷ pomoči.

¹ vsi ~~tisti~~ ljudje
² ~~keri~~ želíjo ~~prekositi~~
³ ~~prizadevati si na vso moč~~
⁴ ~~narava ustvarila pripognjeno in trebuhu služabno~~
⁵ moč
⁶ iz duše rabimo bolj ukazovanje, iz telesa pokorščino
⁷ ~~tem bolj prav~~ se mi dozdeva
⁸ duhovnoj ~~nege~~ s telesnoj
⁹ da si ~~svoj~~ spomin naredímo kar najdaljši ~~se da~~
¹⁰ je minljiva in drobéca ~~slava~~
¹¹ krepósti ~~čislajo za slavno in večnost~~
¹² ~~Toda~~ med
¹³ ali se vojevanje bolj ~~pospešuje z~~
~~duhovnimi~~
¹⁴ s telesnoj močjój ali z dušnoj
¹⁵ ~~ali~~ preden začneš, ~~ti je~~ treba
¹⁶ ~~djanja v pravem~~
¹⁷ nasprotne

II. Iz početka so toraj vsaki po svoje vádili kralji, zakaj na zemlji se je gospodarjem najpervo tako reklo, nekteri duhá,¹ drugi teló; i takrat je človeški² život še tekél brez poželjivosti,³ vsacemu je bilo svoje dovolj všeč. Pokár⁴ so začeli v Azii Pir, na⁵ Grškem pa Lacedemonci in Atenci svojiti⁶ mesta i⁷ narode ter misliti, da je vojna zavoljo koprnenja po vladanji,⁸ pa da je največja slava v največem gospostvu; potem šele so pokazale nevarnosti i težave, da v ratu prevaguje duhovna moč.⁹ Da bi¹⁰ dušna krepóst bila kraljem i¹¹ vladarjem tako terdna v miru, kakor na vojski, ostale¹² bi človeške reči enoméneje i¹³ stnovítneje; ne¹⁴ videli bi, kako se vse izpodriva, preménjava¹⁵ in mési. Zakaj lahko je ohraniti gospodovanje¹⁶ tistimi umetnostmi, kterimi¹⁷ je bilo dobljeno. Ko pa vlézejo namesti delavnosti lenoba, namesti zmérnosti in pravíce poželjívost in oholost, potlej se spremeni¹⁸ sreča i ž

¹ Iz početka so toraj kralji, ~~ker~~ na zemlji je ~~bilo~~ gospodovanju najpervo tako imé, vsaki po svoje so nekteri vádili duha
² takrat je še človeški
³ poželenja
⁴ ~~Ali~~
⁵ ter na
⁶ ~~pokoriti~~
⁷ ~~in~~
⁸ ~~in~~ misliti, da je ~~strast~~ po gospodovanji ~~vzrok vojni~~
⁹ potem šele ~~se je zvedelo~~ v nevarnostih ~~in težavah~~, da v ratu največ ~~more~~ duhovna moč.
¹⁰ je ¹¹ ~~in~~
¹² ~~bile~~ ¹³ ~~in~~
¹⁴ α: ~~in~~ ne β: ~~i~~ ne
¹⁵ ~~izpremenjava~~
¹⁶ Zakaj gospodovanje se lahko ohraniti
¹⁷ katerimi
¹⁸ α: ~~spremenja~~ β: menja

njo tudi nravi.¹⁹ Tako se vedno sprehája²⁰ gospodarstvo od slabjega do boljega²¹ moža. Kar ljudjé orjó, jadrajo, zidajo, vse je pokorno kreposti. Ali nekteri ljudjé, udáni²² trebuhu in spanju, prehodili so živót neučeni²³ pa neizobraženi, kakor potniki; tem je bilo zarés čez naravo²⁴ teló v slast, duša v težo. Pri tazih jaz enako čislam život in smrt,²⁵ ker se molči zastran²⁶ obojega. Ali dozdéva²⁶ mi, da žije, i da sapa vdobrí še le tistému,²⁸ kteri zamaknjen²⁹ v kak posel išče slave sijajnega³⁰ déla in verle umenosti. A zavoljo velicega števila svetá³¹ je narava pokazala vsacemu svojo³² cesto.

¹⁹ z nravi vřed
²⁰ preide zmirom
²¹ najboljega
²² mnogo ljudi, udánih
²³ α: in ~~smu~~ preidejo neučeni β: se prehodili živót
²⁴ proti naravi
²⁵ α: Tacih život in smrt jaz enako čislam β: Život in smrt jaz tacim enako čislam
²⁶ ob
²⁷ Ali meni se dozdéva
²⁸ α: da še le tisti žije in uživa dušo
β: da žije i dušo uživa šele tisti
²⁹ zamišljen ³⁰ krasneg
³¹ reči ³² drugo

III. Lepó je vrlami djanjem slaviti državo,¹ tudi ni pretkano govorjenje² napak, človek smé ali v miru ali navojški zasloveti,³ hvalijo jih obilo tacih, kteri so delali,⁴ in tacih, kteri so déla družih pisali. Ako tudi enaka slavečnost⁵ za pisateljem in za tistim, kteri je veršíl⁶ dela ne hodi, vender⁷ se mi zdí posebno težko storjeno djanje popisovati,⁸ prvič ker morajo besede⁹ biti primerjene djanju, potem, ker ljudje, ako grajaš napake,¹⁰ mislijo večidel, da si govoril iz zlovolja¹¹ in zavída, ako vspomin vzameš veliko krepost i¹² slavo dobrih mož, nihče v slast ne posluša,¹³ ker méni, da kaj tacega je lahko storiti in pa še celó pravi, da je neresnično in izmišljeno. Mene pak je še mladenča gnala v začetku ljubezen, kakor obilo družih k državi, od kodar sem užil mnogo zopernega.¹⁵ Zakaj namesti sramožljivosti, namésti zmernosti, namesti kreposti je bila v navadu prederžnost, podkupljivost i srebroljubje.

¹ α: Lepó je državo vrlami déli razsvetliti
β: Lepó je vrla dela γ: Lepó je vrlim djanjem delati državi
² tudi ni napak dobro govoriti
³ se sme ali na miru ali na vojski proslaviti in
⁴ in hvalijo jih obilo in kteri so delali
⁵ Ali meni pa, daravno enaka slava ne hodi ⁶ doveršil
⁷ α: se β: ali vender
⁸ početa dela pisati
⁹ ker je treba besedam biti primernem
¹⁰ zločinstvo
¹¹ zavída
¹² ako pak opomniš veliko krepost in
¹³ vsaki tihó posluša
¹⁴ Mene pak je mladeniča v začetku gnala ljubezen
¹⁵ in ondi mi je bilo mnogo zoprnega

7. KRATEK KOMENTAR IZ PREVAJALSKEGA VIDIKA

Na tem mestu želim na kratko komentirati Levstikov prevod s prevajalskega vidika. Natančna obdelava prevoda v tem pogledu je izredno zanimivo delo, zahteva podrobno primerjavo z izvirnim besedilom in hkrati seveda primerjavo z edinim preostalim obstoječim prevodom *Katilinove zarote* v slovenščino.

Tega sem se sama v obrisih lotila že ob pretipkavanju rokopisa in kasneje ob prevajanju latinskega izvirnika. Takšno delo seveda zahteva predvsem znanje latinskega jezika in se tako precej oddaljuje z območja slovenistike (katerega del je pričujoče diplomsko delo), zato se mu zaenkrat tu nisem podrobneje posvetila. Vsekakor pa z njim nameravam nadaljevati, saj k temu natančnejšo vzpodbuja že Hriberšek v svojem članku: »Veliko prevodov še čaka na obravnavo in ovrednotenje, npr. prevodna ostalina Matije Čopa, Luke Pintarja, [...] Levstika (Homer, Salustij) in številnih drugih.« (2007: 111)

Vsekakor lahko trdimo, da sam prevod nikakor ni slab, začetniški ali amaterski. Latinskemu besedilu sledi izredno zvesto, skoraj besedo za besedo, izgubi se redko kateri pomen ali fraza iz izvirnika. Hkrati pa Levstik najde dovolj izvirne prevodne rešitve, da teksa niti slučajno ni mogoče označiti za dobesedno prevajanje.

Slodnjak v ZD besedilo komentira takole:

»Lepota in pravilnost jezika in sloga prevedenih poglavij budita kljub nekaterim pomotam bridko razočaranje in žalost, da je tudi to delo ostalo nedokončano [...].« (1954: 554)

Takšnih pomot ni veliko, hujših napak pa ne najdemo. Večinoma gre za manjše zmote, ko je dejanski prevod pravzaprav pravilen, a odlomek ne poudarja natanko tistega, kar je z njim želel sporočiti avtor kakor bistvo. Kot primer navajam četrto poved iz drugega odstavka besedila:

»Ko bi dušno krepoto imeli kralji i vladarji v miru tako trdno, kakor na vojski, ostale bi človeške reči enosmérneje i stanovítneje; ne videli bi, kako se vse izpodriva, spreminja i mési.« (II)

Če slednje primerjamo z izvirnikom,⁴⁵ ugotovimo, da so besede sicer prevedene pravilno, a iz prevoda vseeno ne razberemo tistega poudarjenega sporočila. Salustij namreč razpravlja o

⁴⁵ »Quod si regnum atque imperatorum animi virtus in pace ita ut in bello valeret, aequalibus atque constantius sese res humanae haberent ...« (Salustij, ok. 40 pr. n. št.: II)

tem, ali v vojni odločajo bolj duhovne ali telesne vrline, in pride do zaključka, da so odločilne duhovne. Ne gre za njihovo trdnost ali ne, govora je le o tem, katera vrsta vrlin je pomembna. To je jasneje strnjeno v Šmitovem prevodu:

»Ko bi torej duhovne vrline kraljev in voskovodij odločale **tako v vojni kakor v miru**, bi človeške zadeve na zemji potekale enakomerneje in stalneje in ne bi nam bilo treba gledati, kako ena izpodriva drugo, niti kako se vse spreminja in meša.« (1968: 75)

Sledi del, pri katerem bi lahko trdili, da Levstik skuša s prevodom dodati natančnejši pomen, ki ga avtor sicer ne navaja. Opisane so pokvarjene navade rimskih vojakov v sodobnosti v primerjavi z navadami njihovih prednikov. Zdaj vojaki ob zmagi zaradi tolikšnega pohlepa po plenu prizorišče popolnoma opustošijo in premagancem poberejo vse do zadnjega, četudi razlog za vojno v začetku ni obsegal tudi sicer nevrednih in le za golo preživetje potrebnih stvari. Poleg tega popolnoma enako počno tudi z zavezniki. Ti so realno seveda v podrejenem položaju,⁴⁶ a predniki so z njimi ravnali s spoštovanjem in kot z enakovrednimi. Zdaj pa prihaja do plenjenja tudi po zavezniških ozemljih, vojaki brezvestno kradejo vsepovprek.

Levstik piše:

»Ti pa daravno najmalopridnejši ljudje, so v največjem zlodejstvu jemali zaveznikom vse, kar so prehrabri zmagovavni možjé puščali celó sovražnikom ...« (XII)

V primerjavi s Šmitovim prevodom:

»Tile velelumpje pa so celo zaveznikom zločinsko pokradli vse, kar so jim pustili najhrabrejši možje kot zmagovalci.« (1968: 80)

Pri Levstiku torej natančno razberemo neko globjo primerjavo: v preteklosti so vojaki celo sovražnikom prizanegli s popolnim opustošenjem, zdaj pa pokvarjeni vojaki kradejo tudi lastnim zaveznikom. Doda samostalnik *sovražnikom*, ki ga v izvorniku⁴⁷ sicer ni. V tej povedi namreč ni govora o ravnanju Rimljanov v preteklosti (saj od zaveznikov sploh niso kradli), pač pa gre za katerekoli vojake v zmagovalnem položaju nasploh.

⁴⁶ Slednje je golo dejstvo, povezano z rimsko politiko, Rim je pač velesila in vsak narod je lahko srečen, če je njihov zaveznik, vedno pa je jasno, da zaseda podrejeni položaj – Rimljani mu s tem delajo uslugo.

⁴⁷ »At hi contra, ignavissimi homines, per summum scelus omnia ea sociis adimere, que fortissimi viri victores reliquerant.« (Salustij ok. 60. pr n. št.: XII)

Zanimivo je omeniti še Levstikovo rabo orodnika brez predloga.⁴⁸ Do takšne rabe pride predvsem, kadar samostalnik označuje sredstvo ali način in seveda le pri stvareh (neživo). Primer: »[...] slave iščemo duhovnoj, pa ne telesnoj pomočijoj [...]«

V rokopisu najdemo celo primere, kjer je predlog s ali z sprva zapisal, pa ga je nato prečrtal, najdemo pa tudi primere, kjer v isti povedi predlog enkrat uporabi, drugič pa ne, npr.: »Z derznostijoj v boji in kader je bil mir, pravicoj [...]«

Morda je s tem skušal tudi ohraniti arhaični patos originala, hkrati pa ga je zapeljalo tudi to, da je v latinščini takšna raba sicer pravilna.

Občasno je opazna tudi tendenca k delnemu sledenju Salustijevi stavčni strukturi. S tem se morda želi izogniti dodajanju glagolov, ki bi lahko pridali pomen, ki ga v izvorniku sicer ni (pa naj potreba za to obstaja ali ne). Slednje najlažje pokažemo s primerom že iz prvega odstavka.

Najprej izvornik: »Animi imperio, corporis servitio magis utimur.« (Salustij ok. 60 pr. n. št.: I)

Uporabljen je le en glagol: *utimur*, s katerim se vežeta dva samostalnika v dativu (dativ namena) *imperio* in *servitio*.

Če med seboj primerjamo oba prevoda:

»Duša nam bolj daje povelje, telo pokorščino [...]« (Levstik ok. 1860: I) in:

»Duh nam je dan zato, da gospoduje, telo pa bolj zato, da mu služi [...]« (Šmit 1968: 75)

opazimo, da Šmit uvede namerno podredje, v nadrednem stavku uporabi glagol *dati*, v obeh odvisnih stavkih pa dva druga glagola, ki nosita enak pomen kakor samostalnika v besedilu. Levstik medtem sledi strukturi izvornika in uporabi en sam glagol, od katerega sta odvisna samostalniška objekta.

⁴⁸ Slednje je v *ZD* korigirano.

Prav tako tudi v naslednjem stavku: »Nam et, prius, quam incipias, consulto, et, ubi consulueris, mature facto opus est.« (Salustij ok. 60 pr. n. št.: I)

Spet gre za dva samostalnika, *consultum* (premislek) in *factum* (dejanje), ki se navezujeta na glagolsko zvezo *opus est*.

Oba prevoda:

»Toda preden začneš, veljá premisliti, in kadar si premislil, berzo delati djanja.« (Levstik ok. 1860: I)

»Zakaj, še preden se česa lotiš, premisli, ko pa si premislil, moraš ukrepati naglo.« (Šmit 1968: 75)

Če primerjamo oba prevoda, ugotovimo, da Šmit uporabi drugačno strukturo, Levstik pa popolnoma sledi strukturi izvirnika. Namesto samostalnikov sicer uporabi dva nedoločnika, ki ju naveže na osebno glagolsko obliko (veljá). Nasprotno je Šmitova struktura popolnoma nova, saj izvirno uporabi velelnik.

Z nekoliko prevajalskih izkušenj lahko ob branju rokopisa precej natančno sledimo Levstikovemu miselnemu toku. Po popravkih, ki jih je delal, lahko razberemo, kako je včasih besede nizal prehitro, morda še preden si je poved v mislih prevedel do konca, kako se je nato vrnil na začetek in napake popravil skladno z nadaljevanjem povedi. Očitno je torej prevajal energično in z velikim zagonom, saj je pisanje včasih kar prehitevalo misli.

Kljub omenjenim napakam⁴⁹ prevod teče izredno gladko. Je lahko berljiv in ohranja lepoto ter pravilnost sloga izvirnika. Posamezne besede ne bijejo iz besedila kakor iz slovarja prepisane variante, pač pa se med seboj vse zлива v celoto. Med primerjanjem s Šmitovim prevodom se mi je včasih zazdelo, da je Levstik občasno našel skoraj bolj inovativne rešitve, nekateri deli se zdijo bliže prevodu, hkrati je dodanega manj, besedilo pa vseeno gladko teče.

⁴⁹ Ki naj služijo predvsem ponazoritvi, da resnično ne gre za velike pomenske zmote in besedilo kljub vsemu ostaja popolnoma razumljivo.

8. ZAKLJUČEK

To zadnje poglavje z mojega vidika pravzaprav deluje skorajda vsiljeno. Obravnava teme, s katero se ukvarjam v diplomskem delu oz. njegovega osrednjega člena – prevoda samega – je na tej stopnji namreč lahko prekinjena, vsekakor pa še ne more biti zaključena in bo zahtevala še mnogo dodatne pozornosti. Z njim nameravam na naslednji stopnji študija nadaljevati. Zdi se mi, da sta se, morda celo sama od sebe, pravzaprav izoblikovala dva dela diplomske naloge, bolj slovenistični in bolj latinistični del. Oba ponujata še ogromno možnosti za raziskovanje.

Morda bi se lahko zadovoljili z razlago, kako se je Levstik za prevod *Katilinove zarote* odločil na podlagi tedanjih političnih in kulturnih razmer ter v želji z njim prikrito izraziti poglede svojega trmastega in kritičnega značaja. A vseeno bi skušala zbrati še več stvarnih podatkov v zvezi s samim nastankom teksta – zdi se mi namreč, da uganjevanje, ki ga ponuja Slodnjak v ZD, enostavno ne zadostuje. Glede na npr. omenjeno korespondenco o prevajanju Schillerja, ki ji lahko sledimo med Levstikom in Franom Cegnarjem, sklepam, da je svoje ukvarjanje s prevajanjem Salustija zagotovo moral nekomu omeniti. Tako bi bilo treba pregledati njegovo celotno korespondenco časovnega obdobja, v katerega sodi rokopis glede na pisavo, časopisje in druge publikacije, v katerih bi bilo mogoče zaslediti pozive k podobnemu delu; skratka vsakršno gradivo, iz katerega bi bilo mogoče izluščiti kakršenkoli namig glede ozadja ali pobud za nastanek prevoda. Še eno smer raziskovanja bi ponujal sam Levstikov jezik in stil pisanja v besedilu.

Drugi del, ki mu vsekakor dolgujem še nekaj pozornosti, je zagotovo podrobnejša analiza Levstikovega teksta s prevodnega vidika. Želela bi si natančno slediti vsakemu njegovemu koraku med prevajanjem, kar sem v zametkih storila že sedaj, a še bolj podrobno – ne le z osredotočanjem na popravke in variante, ki jih je zaznamoval, pač pa na celotno besedilo. Tako bi se morda dalo ugotoviti, kakšne so bile njegove ali nasploh tedanje prevodne tendence: čim bolj dobesedno prevajanje, iskanje čim podobnejših nadomestitev, sobodnejše in bolj literarno prevajanje itd. Zanimiva so npr. že samo latinska imena, ki so v tem besedilu slovenjena drugače, kot jih slovenimo danes.

Bralec bi morda lahko zastavil vprašanje, čemu toliko ukvarjanja z enim samim, pravzaprav pozabljenim in celo nedokončanim prevodom. Z mojega stališča je odgovor preprost. Njegov obstoj zame na nek način predstavlja kritiko stanja glede v slovenščino prevedene latinske

literature. To namreč ni edini prevod iz tistega časa, ki je ostal nedokončan ali neobjavljen, na novega pa so Slovenci nato morali čakati dolgo vrsto let. Levstik se je prevajanja Katilinove zarote na precej visokem nivoju lotil že v šestdesetih letih 19. stoletja, prvi slovenski prevod pa je bil nato izdan šele leta 1968. Slednji dandanes ostaja edini objavljeni prevod tega dela, treba pa bi ga bilo ponovno pregledati. Najdemo mnoga besedila, ki so jih nekateri naši književniki prevedli do dve stoletji nazaj, sedaj pa premoremo le en novejši prevod v slovenščino, ki pa je po možnosti celo označen za nujno potrebnega popravkov.⁵⁰ Zakaj takšno stanje, kako lahko manj kot leto po izidu dobimo vse mogoče prevode del iz sodobnih tujih književnosti, še vedno pa nam manjka kvalitetnih prevodov klasikov? Kako lahko marsikateri od tistih, ki jih vendarle imamo, obstajajo le v zastareli obliki in sodobnemu bralstvu, še posebej mladim, težko berljivem jeziku?

Vse to so misli, ki so se porajale ob posvečanju Levstikovemu tekstu. Zame kot latinistko ima posebno dodatno vrednost, saj ponuja povezovanje obeh mojih študijskih smeri. Hkrati zbuja občutek sodelovanja v nečem trajnem in večnem – s prevajanjem Salustija se je ukvarjal že Fran Levstik in še dandanes ga ob študiju prevajamo mi. Poleg tega je besedilo zanimivo, ob obravnavi se ga je težko naveličati in z boljšim prevodom ter manj predsodkov pred klasiki, bi se marsikateremu bralcu tematika zazdela še kako aktualna. Morda nam tako na njegov naslednji prevod vseeno ne bi bilo treba čakati nadaljne stoletje.

⁵⁰ Hriberšek npr. omenja prvi in zadnji po Hrovatovem prevodu iz leta 1862 izdan prevod Ksenofonta avtorja Janeza Faleška iz leta 1963 in na navaja, da: »bi [ga] bilo treba nujno temeljito prevetrili ali – še bolje – prevesti na novo.« (2007: 87)

9. POVZETEK

Diplomska naloga se osredotoča na prevod Salustijevega dela *Katilinova zarota*, katerega avtor je Fran Levstik. Prevod je nedokončan in obsega 51 prevedenih od 61 izvirnih odstavkov. Splošno ni poznan, obstaja pa tudi v rokopisni obliki. Kot takšnega ga izpostavlja tudi pričujoče diplomsko delo, ponuja namreč nekorigirano besedilo, ki se skuša približati obliki, kot ga lahko beremo v rokopisu. Tako je opremljeno z opombami, v katerih je moč najti vse avtorjeve variante in popravke ter s tem njegovemu delu lažje slediti. Hkrati je tekstu vzporejena primerjava med njim, izvornikom ter sodobnim prevodom Jožeta Šmita.

Ker gre za prevodno delo iz kanona latinske književnosti, se na začetku nahaja nekaj podatkov o avtorju ter delu samem. Sledi kratek opis stanja glede prevajanja iz latinščine v okvirnem času nastanka prevoda. Ker to ni edino Levstikovo prevodno delo, diplomska naloga podaja tudi nekaj splošnih informacij o njegovem prevajanju ter nabor prevedov, zbranih po pregledu *ZD*.

Zaradi pomanjkanja podatkov je o ozadju prevoda težko podati več informacij od namigov, ki jih najdemo v *ZD*. V osrednjem poglavju se tako nahaja poskus čim boljše obrazložitve vzrokov in motivacij, ki bi Levstika napeljali k odločitvi za prevod ravno tega dela. Razlaga se opira na podatke o takratnih kulturno-političnih razmerah in Levstikovem mnenju o le-teh, hkrati pa tudi na njegove literarno-kritiške zahteve, ki bi jim izvorno besedilo lahko ustrezalo. Za lažje razumevanje obravnavane tematike v dodatku najdemo sodoben prevod Salustijevega teksta.

10. LITERATURA

Branko Berčič. Iz sodelovanja med Cegnarjem in Levstikom (Ob stoletnici izida Cegnarjevih Pesmi). *Loški razgledi* 7 (1960). 119–150.

Karel Glaser: *Zgodovina slovenskega slovstva*, Zvezek 3. Ljubljana: Slovenska matica, 1896.

Matej Hriberšek: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu: 1848-1945*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2005.

Matej Hriberšek: Klasični jeziki v avstrijskem šolstvu 1849-1870. *Šolska kronika, zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje: glasilo Slovenskega šolskega muzeja* XIII/1 (2004). 7–29.

Matej Hriberšek: Prvi slovenski priročniki in učbeniki za klasične jezike (1864-1886). *Šolska kronika, zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje: glasilo Slovenskega šolskega muzeja* XIII/2 (2004.). 242–271.

Matej Hriberšek: O nekaterih pomembnejših prevodih iz klasičnih jezikov v 19. stoletju. *Odprta okna: komparativistika in prevajalstvo: Majdi Stanovnik ob 75. rojstnem dnevu*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, 2009. 35–50.

Matej Hriberšek: Prevajanje iz klasičnih jezikov v 2. polovici 19. stoletja. *Keria: studia Latina et Graeca*. IX/1 (2007). 73–117.

Matjaž Kmecl: Levstikovo literarno programiranje. *Levstikov zbornik 1831–1887*. Ur. Bogo Grafenauer. Ljubljana: Slovenska matica, 1982. 119–126.

Bratko Kreft: Uvodna beseda. *Levstikov zbornik 1831–1887*. Ur. Bogo Grafenauer. Ljubljana: Slovenska matica, 1982. 11–18.

Fran Levstik: *Zbrano delo I*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1948 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo II*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1952 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo III*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1953 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo IV*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1954 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo V*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1955 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo VI*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1956 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo VII*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1958 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo VIII*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1959 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo IX*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1961 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo X*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1978 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Zbrano delo XI*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1998 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

Fran Levstik: *Levstikovi zbrani spisi. Zv. 1, Poezije I*. Ur. Frančišek Levstik. Ljubljana: I. Kleinmayr & F. Bamberg, 1891.

Fran Levstik: *Levstikovi zbrani spisi. Zv. 2, Poezije II*. Ur. Frančišek Levstik. Ljubljana : I. Kleinmayr & F. Bamberg, 1891.

Fran Levstik: *Levstikovi zbrani spisi. Zv. 3, Proza I*. Ur. Frančišek Levstik. Ljubljana : I. Kleinmayr & F. Bamberg, 1892.

Fran Levstik: *Levstikovi zbrani spisi. Zv. 4, Proza II*. Ur. Frančišek Levstik. Ljubljana : I. Kleinmayr & F. Bamberg, 1892.

Fran Levstik: *Levstikovi zbrani spisi. Zv. 4, Proza III*. Ur. Frančišek Levstik. Ljubljana : I. Kleinmayr & F. Bamberg, 1895.

Josip Marn (ur): *Slavorum cisdanubianorum historiae conspectus chronologicus usque ad obitum S. Methodii*. Glag. Cloz. LXXVI (iz latinščine prevedel Ladislav Hrovat. *Kopitarjeva spomenica*). Ljubljana: Slovenska matica, 1880. 146–171.

Vasilij Melik: Levstikovo mesto v slovenskem političnem življenju. *Levstikov zbornik 1831–1887* (ur. Bogo Grafenauer). Ljubljana: Slovenska matica, 1982. 27–38.

Anton Ocvirk: *Levstikov duševni obraz*. Ljubljana: J. Blasnika nasl. 1933.

Boris Paternu: *Estetske osnove Levstikove literarne kritike*. Ljubljana: Slovenska matica, 1962.

Ivan Prijatelj: Puškin v slovenskih prevodih. *Zbornik znanstvenih in poučnih spisov III*. Ljubljana: Slovenska matica, 1901. 52–89.

Ivan Prijatelj: 1900–1930 Umetniška vez naroda s človeštvom. *Prevajalci o prevodu: Od Trubarja do Župančiča*, antologija. Ur. Majda Stanovnik. Ljubljana: ZRC SAZU, 2013.

Jože Pogačnik: *Slovenska književnost I*. Ljubljana: DZS, 1998. 295–375.

Jože Pogačnik: *Zgodovina slovenskega slovstva 4*. Ljubljana: Obzorja, 1970.

Dimitrij Rupel: Politika Frana Levstika. *Levstikov zbornik 1831–1887*. Ur. Bogo Grafenauer. Ljubljana: Slovenska matica, 1982. 39–54.

Matej Rode: Fran Levstik kot prevajalec. *Levstikov zbornik 1831–1887*. Ur. Bogo Grafenauer. Ljubljana: Slovenska matica, 1982. 181–184.

Salustij: *Katilinova* [De Catilinae coniuratione] (iz latinščine prevedel Fran Levstik) NUK, Ms 492.

Salustij: *Katilina* [De Catilinae coniuratione] (iz latinščine prevedel Josip Leskovar). Ljubljana: Ignis, 2011.

Salustij: *Vojna in Prevrat* [Bellum Iugurthinum, De Catilinae coniuratione, Epistulae ad Caesarem] (iz latinščine prevedel Jože Šmit). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968. 75–108.

Salustij: *Catilinae Coniuratio* [De Catilinae coniuratione]. Ur. Axel W. Ahlberg. *Perseus Digital Library*. Splet.

[<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2008.01.0002>]. 22. 8. 2015

Salustij: Conspiracy of Catiline [De Catilinae coniuratione] (iz latinščine prevedel John Selby 1867). *Forum Romanum*. Splet.

[<http://www.forumromanum.org/literature/sallust/catilinae.html>]. 22. 8. 2015

Anton Slodnjak: O Levstikovem značaju in delu. *Levstikov zbornik 1831–1887*. Ur. Bogo Grafenauer. Ljubljana: Slovenska matica, 1982. 19–26.

Anton Slodnjak: Levstik, Fran (1831–1887). *Slovenska biografija*. Splet. [<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi327676/>]. 24. 8. 2015. (Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*: 4. zv. Kocen - Lužar. Franc Ksaver Lukman in dr. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1932).

Majda Stanovnik: *Slovenski literarni prevod 1550–2000*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2005. (Studia litteraria).

Josip Vidmar: Govor na Levstikovem taboru. *Levstikov zbornik 1831–1887* (ur. Bogo Grafenauer). Ljubljana: Slovenska matica, 1982. 5–10.

11. PRILOGE

Priloga 1: Prevod Salustijeve *Katilinove zarote*, katerega avtor je Jože Šmit, iz 1968

K A T I L I N O V A Z A R O T A

1-25 / 50-61

1. Vsak človek, ki meni, da se je povzpел nad druga živa bitja, si mora kolikor mogoče prizadevati, da bi ne živel neopazno kakor žival, kateri je narava upognula glavo in jo ustvarila samo za tlako trebuhu.

Ne, vse naše bistvo je v telesu in duhu.

Duh nam je dan zato, da gospoduje, telo pa bolj zato, da mu služi, kajti po prvem smo podobni bogovom, drugo pa nas družijo z živalmi. Zato se mi tudi zdi pravilneje, da si moramo za slavo bolj prizadevati z duhovno kakor pa s telesno močjo in pa, ker se nam je le kratko veseliti življenja, da si moramo zagotoviti kar najtrajnejši spomin nase. Slava bogastva in lepote je namreč negotova in nestalna, slava vrline pa svetla in večna.

Seveda so se ljudje dolgo in vneto pričkali, ali o izidu vojna bolj odločajo telesne ali duhovne vrline. Zakaj, še preden se česa lotiš, premisli, ko pa si premisliš, moraš ukrepati naglo. Tako je torej vsako zase nepopolno, eno potrebuje podpore drugega.

2. Zato so v začetku kraji — kajti v vseh deželah je bila to prva oblika vladavine — popolnoma nasprotno drug drugemu urli eni duha, drugi telo. Toda tedaj je tudi življenje ljudi potekalo brez lakomnosti, vsakdo je bil zadovoljen s tem, kar je premogel sam. Šele pozneje, ko so si v Aziji Kir, v Grčiji pa Atenci in Lakemonci začeli podrežati mesta in ljudstva, ko so imeli slo po gospodovanju za vzrok vojna in ko so videli vrhunec slave v skrajni vladarski moči, šele tedaj so zaradi nevarnosti in težav spoznali, da odloča o izidu vojne duh. Ko bi torej duhovne vrline kraljev in vojskovođij odločale tako v vojni kakor v miru, bi človeške zadeve na zemlji potekale enakomerneje in stalneje in ne bi nam bilo treba gledati, kako ena izpodriva drugo, niti kako se vse spreminja in meša. Sleherna oblast se namreč lahko ohrani s tistimi sredstvi, s katerimi je bila kdaj pridobljena. Kadar pa lenoba prežene pridnost, zavist in ošabnost pa samopremaganje in prvič-

75

nost, se hkrati z dobrimi navadami spremenijo tudi mravi. Tako vedno preide oblast iz rok manj dobrega človeka v roke najboljšega.

Vse, kar ustvarjajo ljudje v poljedelstvu, pomorstvu in stvarstvu, prav vse je odvisno od duha. Toda mnogi ljudje, ki mislijo samo na jed in spanje, se potikajo skozi življenje neuki in neolikkani kakor klatreži po tuji deželi. Takšnim v nasprotju z naravo seveda streže telo z užiti, duh pa jim je v breme. Toda njihovo življenje se mi zdi podobno smrti, ker se o obojem molči, resnično pa živi samo tisti, ki si, zaposlen s kakršnokoli nalogo, želi ustvariti ime, bodisi s svetlimi dejanji bodisi s plemenitim značajem. Ob veliki množici stvari pa kaže narava enemu to, drugemu drugo pot.

3. Lepo je biti dober državnik, a tudi spreten govornik ni kar tako. V miru ali vojni se lahko proslaviš. V velikem številu se časte tako tisti, ki so velika dejanja storili, kakor tisti, ki so dela drugih opisali. In četudi ni dana enaka slava opisovalcu kakor tvorcu zgodovine, se mi vendar zdi pisati zgodovino zelo težko: prvič, ker morajo besede ustrezati veličini dejanj; drugič, ker večina meni, da se tisto, kar se graja zaradi napake, govori iz hudobije ali nevoščljivosti. Kadar pa opisuješ junštvo in slavo zaslužnih mož, bralce to spjelena ravnodušno, kot nekaj, kar je po njegovem mnenju vsakomur lahko doseči, vse drugo pa ina za izmišljene laži.

Jaz sem se kot zelo mlad mož prav kakor večina strahno lotil politike, toda pri tem se mi je marsikaj zametilo. Namesto skromnosti, nesebičnosti in poštenja so vladale predrznost, podkupovanj, in skoposti. Moj duh, nevažen slabih dejanj, se je seveda upiral, vendar se je moja mladost, ki jo je razvremalo častihlepe, kljub tolikšnim napakam upirala. In čeprav sem se varoval slabega, sta me v želji po slavi prav tako zasledovala obrekovanje in sovrašтво kakor druge.

4. Ko pa sem se spet izmotal iz mnogih napak in nevarnosti, sem sklenil, da bom odslej živel daleč od politike. Toda nisem nameraval podležih nebriznosti in brezdelju, ali pa si preganjati čas s poljedelstvom in lovom, ki sta opravili za sužnje. Pač pa sem sklenil, da se povrnem k opravi in zaposlitvi, od katere me je odtrgalo nepravo častihlepe, da bom nanmeč v izveličkih pisal rimsko zgodovino, kakor se mi bo to ali ono zdelo vredno, da se omeni. To sem sklenil tem rajši, ker sem se otreseel lažnega upanja, strahu in političnega strankarstva.

Kar najbolj zvest resnici bom torej na kratko poročal o Katilinovi zaroti. Ta zločinec se mi nanmeč zdi še posebno vreden, da se omeni, in sicer zaradi njegove neznane pokvarjenosti in nevarnosti. Preden

pa začnem pripovedovati, moram vsaj nekaj povedati o značaju tega človeka.

5. Lucij Katilina, sicer odličnega rodu, je bil človek izrednih duševnih in telesnih zmognosti, toda tudi zelo slabega značaja. Od mladih nog so mu bile dobrodošle nočnanje vojne, umori, ropi in meščanske razprtje. In v tem se je izživljal v mladosti. Njegovo telo je neverjetno lahko prenašalo lakoto, mraz in pomanjkanje spanja. Njegov duh je bil drzen, zahrbiten, nestalen, zmožen sleherne hinavščine in pretvarjanja. Takomen, kar se tiče tujе lastnine, zapravljiv z lastnim imetjem, poln nebrzdanege poželenja, dovolj nadarjen govornik, a premalo premišljen. Njegovo nenasitno srce je kar hlasičalo po brezmejnem, neverjetnem, nedosegljivem. Po Sulovi strahovladi ga je zgrabila vroča želja, da bi se polastil države. Ni si belil glave, s kakšnimi sredstvi bi to dosegel, da bi se le dokopal do oblasti. Vsak dan bolj je zapadal svoji strasti zaradi pomanjkanja denarja in zaradi slabe vesti. To dvoje se je nanmeč zaradi omenjenih lastnosti še poslabšalo. Razen tega ga je podžigala tudi splošna mravna pokvarjenost, zakaj družba je trpela za obema najslabšima in nasprotujočima si, nestječama, za razpisnostjo in lakomnostjo.

Ker sem ob tej priložnosti omenil splošne mravstvene razmere, se mi zdi, da me že snov sama spodbuja, naj posežem v preteklost in z nekaj besedami razložim navade naših prednikov v miru in v vojni, kako so vodili državo, v kakšni veličini so nam jo zapustili, kako spretno so jo krmarili, kako se je polagoma spreminjala in nato iz najlepše in najboljše postala najslabša in najstranotnejša.

6. Mesto Rim, tako sem vsaj slišal, so zgradili in v začetku imeli v posesti Trojanci, ki so se pod Enejevim vodstvom klatili okrog brez stalnega bivališča, hkrati z njimi pa Aborigini kot praprebivalci, kmečka raja brez zakonov in vlade, svobodni in razpuščeni. Ko so se znašli za istim obzidjem, so ti ljudje različnega rodu, neenake govorice in raznoterih načinov življenja vendarle tako lahko živeli skupaj, da se zdi poročilo o tem skoraj neverjetno. Tako naglo je razkropljena in omahljiva množica postala zaradi sloge državljanska skupnost.

Ko pa se je njihovo občestvo utrdilo z meščani, trdnimi zakoni in zemljo ter se pokazalo dovolj uspešno in bogato, tedaj se je, kakor se rado zgodi pri ljudih, poročila iz bogastva zavist. Ko so jih napadli sosednji narodi in kraji, so jim prišli na pomoč le redki prijatelji, zakaj druge je odvrčal strah in so se izogibali nevarnosti. Toda Rimljani, v miru in v vojni vedno pripravljene na boj, so brž pohiteli s protiukrepi. Oboroževali so se in si vlivali poguma, naskakovali sovražnika

in z orožjem varovali svobodo, domovino in svoje družine. Ko so tako večkrat odvrnili vojno nevarnost, so pomagali svojim zaveznikom in prijateljem in si jih pridobili bolj z dobrotami, ki so jih izkazovali, kakor pa da bi jih bili prejemali.

Imeli so ustavno ureditev države, in sicer je bila oblika njihove vladavine monarhija. Izbrani močje, katerih telesa so z leti oslabela, duh pa jim je bil jasen in močan, so bili svetovalci državne uprave. Zaradi njihove starosti, ali pa ker je njihova skrb bila podobna očetovi, so jih imenovali »očete«. Ko se je pozneje monarhija, ki je najprej služila obrambi svobode in povečanju države, izrodila v strahovlado, so ustavo spremenili in ustvarili vladavino s po dveh oblastnikoma, ki so ju vsako leto zamenjali. Pri takšni ureditvi, so menili, je težko mogoče, da bi se človek ošabno prevzel.

7. Odsihod se je začel vsak posameznik bolj izpostavljati in uveljavljati svoje zmožnosti. Kajti kralji imajo poštene ljudi za nevarnejše od nepoštenih, hkrati pa vedno vidijo v tujih zaslugah nekaj, česar se je treba bati. Neverjetno, kako naglo je ljudstvo dozorelo, potem ko je doseglo svobodo. Tako veliko slavoheleje ga je prevzelo. Predvsem so se mladeniči, brž ko so bili sposobni za vojaško službo, v vojaških taborih pod trdo disciplino seznanjali z vojnimi spretostmi in se bolj veselili blestečega orožja in bojnih konj kakor ljubinkanja in pijančevanja. Ko so tako dozoreli v može, jim ni bil noben napor tuj, nobeno ozemlje prestrmo ali predivje, noben oborožen sovražnik tak, da bi se ga bili bali. Moški pogum je premagoval vse. Toda zaradi slave se je med njimi razvijalo tudi najbolj vneto tekmovanje. Vsak se je gnal, da bi pobil kakega sovražnika ali preplezal sovražno obzidje in da bi ga drugi videli pri tako junaškem dejanju. To je pri njih veljalo za bogastvo, za dobro ime in za visoko plemstvo. Bili so nenasični, kar se tiče hvale, do denarja pa jim ni bilo toliko. Želeli so si kar največjo slavo, premoženja pa le zmernega. Navedel bi lahko kraje, kjer je rimski narod premagal z maloštevilnimi četami najmočnejše sovražne vojske, in mesta, ki jih je v boju zavzel, četudi so bila utrjena že po naravi, če nas ne bi to preveč oddaljilo od naše namere.

8. Seveda je treba pri vsaki stvari imeti srečo. Le-ta namreč, bolj po svojih muhah kakor zaradi resnice, postavlja vse, kar se dogaja, v dobro ali slabo luč. Dejavanja Atencev so bila po mojem mnenju zares plemenita in veličastna, vendar pa tudi veliko manj pomembna, kakor se o njih poroča. Ker pa so bili njihovi pisatelji veliki duhovi, se vsepovsod po svetu povzdigujejo dela Atencev kot največja. Tako je torej veljaja ustvarjalcev odvisna od tega, kako visoko jo povzdignejo nadarjeni

pisatelji v svojih delih. Toda rimski narod ni nikoli premogel veliko takšnih, ker so prav najbistroumnejši bili vedno zaposleni pri javnem delu: nihče si ni brusil duha, ne da bi bil uril tudi telo. Prav najboljši pa so vedno rajši delali kakor govorili, prav tako pa so rajši videli, da so drugi hvalili njihova dela, kakor pa sami poveljevali tuja.

9. Tako so se torej doma in na bojnem polju skrbno gojile dobre navade. Kolikor večja je bila zavest skupnosti, toliko manjša je bila pohlepnost. Pravičnost in nrvnost se nista držali toliko zaradi zakonov, kolikor zaradi njihove lastne veljave. Preprič, nasilje, mržnjo so usmerjali proti sovražniku, državljan je tekmoval s sodržavljanom samo v vrlinah. Pri bogočastju so ljubili sijaj in razkošje, doma so bili varčni, nasproti prijateljem zvesti.

Dejavstva knjižnica v Ljubljani

Z dvema vrlinama, držnostjo v boju in pravičnostjo po premirju, so skrbeli za lastno in skupno blaginjo. Za pravkar povedano imam tudi najvernejše dokaze. To, da so v vojni bolj pogosto kaznovali tiste, ki so proti poveju napadli sovražnika, in tiste, ki so se na povelje proti pozno vrnili, kakor tiste, ki so se predzrnili zapustiti bojne orle, ali pa so se premagani umaknili s položaja; v miru pa, da so uveljavljali svojo oblast bolj z dobrotami kakor s strahovanjem in da so tudi žalitive rajši odpustali kakor kaznovali.

10. Ko pa se je država z vztrajnim delom in pravičnostjo utrdila, si z vojnami podredila mogočne kraje in s silo podjarmila divja plemena in velike narode, ko je bila Kartagina, tekmitca rimskega imperija, razdejana z ognjem in mečem, in so nam bila odprta vsa morja in dežele, tedaj je začela sreča ugašati in vse je začelo zapadati v strašanski nered. Ljudem, ki so zlahka premagovali napore in nevarnosti, dobre in slabe čase, sta mir in bogastvo, ki sta sicer prizadevanja vredni dobrini, bila v breme in pogubo. Najprej se je porodilo poželenje po denarju, nato po oblasti. To dvojje je bilo hkrati tudi korenika vsega zla. Kajti lakomnost je pokopala zvestobo, občutek za pravičnost in druge čednosti. Namesto teh jih je učila prevzetnosti in krutosti, učila jih je zaničevati bogove in misliti, da je vse na prodaj. Zaradi časti-hlepnosti so mnogi ljudje postali hinavci in so eno skrivali v sebi, drugo nosili na jeziku. Sovražstva in prijateljstva niso vrednotili samih po sebi, marveč po koristnosti. Več je veljal lep obraz kakor plemenit značaj. Vse to se je razvijalo po malem, včasih so skušali to tudi zatreti. Ko pa so se slabi zgledi razširili kakor kuga, se je prebivalstvo v jedru spremenilo in iz najpravičnejše in najboljše države je postala kruta in takšna, da je ni več moč trpeti.

11. Kajpada je človeške duhove v začetku bolj kakor lakomnost podžgalo častihlepe, napaka, ki je skoraj krepost, kajti dobri in slabi, vsi si enako žele slave, časti in moči. Toda prvi si za to prizadevajo po pošteni poti, drugi, ki jim manjka dober značaj, pa z lažjo in prevaro. Lakomnost vzbujta slo po denarju, ki ji sicer ne podleže noben pravi modrec, zakaj kakor da bi jo s strupom vbrizgal v žile, ti pomehkuži telo in moškega duha; vedno brezmrejnja in nenasitna ne pojenja niti s preoblijem niti s pomanjkanjem.

Ko pa se je Lucij Sula z orožjem polastil oblasti v državi in po dobrem začetku zašel na slabo pot, so ropari in plenili vsi. Eden si je želel hišo, drugi zenjlo, zmagovalci niso poznali ne meje ne mere in so začeli zganjati strašne in odurne zločine nad svojimi sodržavljani. Poleg tega je L. Sula svoji vojski, ki je je bil peljal v Azijo, da bi si jo navezal nase, puščal v nasprotnu z navadami živeti skrajno razsipno in razpuščeno. Življenje v prijetnih, zapejivih krajih je z brezdeljem kmalu pomehkužilo trdo vzgojene vojsake. Tam se je rimska vojska najprej navadila živeti razuzdano, pijančevati, občudovati kipe, podobe in z ornamenti okrašene posode ter jih odveznati zasedbnikom in državi, ropati svetišča in skruniti vse posvečeno in neposvečeno. Ko so torej ti vojniki zmagali, niso pustili premaganecm ničesar. Toda če sreča hroni celo modrece, kako naj bi se brzdali ljudje pokvarjenih nravi, pa še po zmagi?

12. Ko je bogastvo začelo donášati čast, njej pa so sledile slava, moč in oblast, je začelo tudi poščenje bledeti, sironašstvo pa veljati za sramoto in nesebičnost za zlohotnost. Tako je mladeniče zaradi bogastva hkrati z željo po užitkih in lakomnosti popadla ošabnost. Ropali so in plenili, lastno imelje jim je bilo premalo, hiepeili so po tujem. Čut za čast in sramežljivost, božje in človeško so imeli za nekaj posttranskega, v ničemer niso poznali mere in meje. Bogato bi se splačalo spoznati kdaj hiše in vile, urejene po mestnem načinu, in si nato ogledati tudi svetišča, ki so jih zgradili naši predniki, bogaboječi ljudje. Resnično, zaradi pobožnosti so gradili svetišča, venčali s slavo lastne domove in celo premaganim odvzemali samo priložnost za krivična dejanja. Tle veličumpe pa so celo zaveznikom zločinsko pokradli vse, kar so jim pustili najhitrrejši možje kot zmagovalci. Šele od takrat velja, da vladati pomeni delati krivico.

13. Čemu bi govoril o rečeh, ki se zde vsem, ki jih niso videli na lastne oči, neverjetne, da so nanmeč nekateri za svoja zasebna poslopja odstranjevali hrtbe in zasipavali mojta. Bogastvo, se zdi, jim je služilo samo za igrackanje. Da, bogastvo, ki bi ga bili lahko poščno porabili,

so zlorabili kar najhitrreje in sramotneje. Popadla pa jih je še druga, nič manjša strast: nečistovanje, pijančevanje in druge nečedne razvade. Moški so se puščali zlorabljati kakor ženske in ženske so javno ponujale svoje čare. Na kopnem in na morju, povsod so se gnali samo za užitki. Spat so hodili brez potrebe po počitku, niso čakali lakote in žeje, mraza in utrujenosti, marveč so se lahko miselno predajali uživanju. To pa je mlade ljudi, ko jim je pošlo družinsko premoženje, podžgalo k zločinom. Kogar so enkrat zapejčala slaba nagrujenja, ta se zlepa ne bo več odpovaldal užikom. Toliko laže so se torej predajali pridobivanju in tratenju denarja po vsej sili.

14. Ob takšni, v temnejih pokvarjeni državni skupnosti je Katilina, in bilo mu je kaj lahko, kot kako telesno stražo zbral okrog sebe zločince in izprience vseh vrst. Kajti vsi veseljaki, nečistniki in lahkoževci, ki so s svojim popivanjem, razsipnostjo, požrešnostjo in orgijami zapravili podedovano premoženje in se do vratu zadolžili, da bi s tujim denarjem popravili kak zločin ali sramotno dejanje, razen teh z vseh strani natepeni morilci, skruniti svetišč, sodno kaznovani in takšni, ki so se zaradi svojih prekrškov bali kazni, dalje vsi, ki so s krajjo in krivoprisezništvom živeli na račun sodržavljaniov, skratka, vsi, ki jih je težji kak zločin, pomanjkanje denarja ali zavest krivde, so bili Katilini novi najožji zaupniki. Če pa je zašel v ta krog kdo, ki je imel še čisto vest, je zaradi vsakdanjega zglada in zapejčevanja kmalu postal prav tak kakor drugi.

Zlasti pa je Katilina gojil prijateljstvo do mladenčev, ki so se zaradi mehkega in nestalnega značaja zlahka vjeli na njegove limanice. Zakaj natanko po njihovih nagrujenjih, ki so ustrezala njihovim letom, jim je preskrboval ženske ali pa kupoval pse in konje, ob kratkem, ničesar mu ni bilo žal, dokler si jih je lahko ovijal okoli prsta. Kolikor vem, mnogi tudi sumijo, da so mladeniči, ki so se gibali v Katilini hiši, prav sramotno in protinaravno nečistovali. Ta domneva pa temnej bi bolj na drugih vzrokih, kot pa samo na tem, kar se sliši.

15. Že v zgodnji mladosti se je Katilina pogosto predajal sramotnemu nečistovanju. Najprej se je pregrešil nad neko deklico iz dobre hiše, nato nad neko Vestino svečeno, a tudi sicer je storil mnogo nezakonitega in nespodobnega. Nazadnje je imel razmerje z Avrelijo Orestilo, na kateri ni noben poščen človek razen telesne lepote imel kaj pohvaliti. Ker pa je iz strahu pred pravkar doraslim bodočim pastorkom omahovala, ali naj se s Katilino omoži, je ta, in to je dokazano, z umorom lastnega sinu napravil prosto pot za ta sramotni zakon. Prav ta zadeva pa je, kakor se mi zdi, pospešila njegov sramotni zlo-

čin. Umazan po duši in sprt z bogovi in ljudmi ni namreč našel miru ne podnevi ne ponoči, tako močno ga je pekla njegova razrvana notranjost. Zategadelj je imel tudi mrtvaško bled obraz, nemiren pogled in zdaj maglo zdaj omahujočo hojo. Skratka: njegov obraz in pogled sta izdajala blazneža. *Zarabljati je še nepotrojen mladič*

16. Mladeniče, ki jih je, kakor smo že povedali, zvaljaval k sebi, je na različne načine navajal k malopridnosti. Iz njihovih vrst je izbiral krivoprišežnike in ponarejevalce dokumentov, ki so se malo menili za zvestobo, denar in nevarnosti. Ko jim je tako omajal dobro ime in čut za čast, jih je postavjal pred težje naloge. Tudi če kdaj ni bilo prave priložnosti za kak večji zločin, so morali vendar obkrožati svoje žrtve in nastavljati zanke tako nedolžnim kot krivim. Razumljivo: njihove zločinske roke in njihov izprijeni duh niso smeli nikoli ohrometi, zato jih je stalno uril v prostiaštvu in krutosti.

Zanašajoč se na takšne tovariše in pajdaše si je Katilina izdelal načrt za državni prevrat. Njegovi dolgovci so namreč v vseh deželah nezasišano narasli, hkrati pa so si tudi bivši Sulovi vojaki, ki so bili zadržali svoje imetje in se spominjali starih roparskih pohodov in zmag, večinoma želeli državljanske vojne. V Italiji ni bilo tedaj nobene vojske. Gnej Pompej se je bojeval v daljnjih deželah. Katilina se je z velikim upanjem potegoval za konzulat. Senat je bil popolnoma nepripravljen. Tudi splošen položaj se je zdel varen in miren. Prav to pa je bila voda na Katilinov mlin.

17. Torej se je okrog prvega junija tistega leta, ko sta bila konzula Lucij Cezar in Gaj Figul, najprej sestal z nekaterimi posamezniki, ki jih je ene spodbujal, druge izkušal. Prikazal jim je svojo moč, nepripravljeno državno vodstvo in velike možnosti za uspešno zaroto. Ko se mu je zdelo, da je to, kar je koval, dovolj dognano, je sklical na nekem kraju najprej tiste, ki so tičali v najhujši stiski in kazali največji pogum. Pokazali so se tam iz senatorskega stanu Publij Lentul Sura, Publij Avtronij, Lucij Kasij Longin, Gaj Ceteg, Servijevega sinova Publij in Lucij Sula, Lucij Varguntej, Kvint Anij, Mark Porej Leka, Lucij Bestija in Kvint Kurij, nato pa še iz viteškega stanu Mark Tulij Nobilior, Lucij Statilij, Publij Gabrimj Kapit in Gaj Kornelij. Poleg teh še mnogi iz naselbin in podeželskih mest, ki so veljali doma za odlične. Nadalje so pri tej zaroti bolj prikrito sodelovali tudi številni drugi odličniki, in sicer jih je k temu bolj spodbujalo upanje na oblast kot pa pomanjkanje imetja ali kaka druga potreba. Sicer je podpiral Kati linov naklep večji del mlajšega rodu, zlasti iz vrst plemstva. Čeprav bi bili lahko častno in veselo živeli v brezdeležju, so vendar dajali prednost negotovosti pred

gotovostjo in vojni pred mirom. Bili so celo nekateri, ki so menili, da ti načrti tudi Marku Liciniju Krasu niso bili čisto neznan. Njegov osebni sovražnik Genj Pompej je namreč vzdrževal veliko vojsko, zato bi bil rad videl, če bi si bil kdor koli drug pridobil vrhovno poveljstvo nad njegovo vojsko. Prav tako je trdno upal, da bi, če bi se zarota posrečila, postal eden izmed njenih voditeljev.

18. Toda že poprej so se nekateri, sicer maloštevilni moške na enak način zarotili proti državi, med njimi tudi Katilina. O tem naj kar se da verodostojno poročam.

V letu, ko sta bila konzula Lucij Tul in Manij Lepid, sta bila izvoljena konzula Publij Avtronij in Publij Sula obtožena podkupovanja volivcev in sodno kaznovana. Kmalu nato so Katilino poklicali na zagovor zaradi izsiljevanja in mu nato preprečili, da bi se potegoval za konzulat, ker se v sodno določenem roku ni mogel prigrisati med kandidate.

Bil pa je tedaj neki mladenič, Gnej Pizo po imenu, sicer plemiškega rodu, a reven, velik pretepač in hujskač, ki sta ga njegova revščina in slab značaj izpodbujala k državnemu udaru. Skupaj z njim sta Katilina in Avtronij, potem ko so se zarotili, okrog 5. decembra začela s pripravami, da bi 1. januarja na Kapitolu umorili konzula Lucija Koto in Lucija Torkvata; onadva bi prevzela oblast, Pizo pa bi odkorakal na čelu vojske, da bi zasedel obe hispanski provinci. Ko pa se je začelo o tem šušljati, so predvideni pokol preložili na 5. februar. Že takrat so nameravali ubiti ne samo oba konzula, marveč tudi večino senatorjev.

Ko bi ne bil Katilina pred mestno zbornico prezgodaj dal svojim tovarišem znamenja, bi se bil tega dne zgodil najhujši zločin, odkar je bil ustanovljen Rim. Ker pa se ni dovolj naglo zbralo zadosti obo-rožencev, se je načrt izjalovil.

19. Pozneje je bil Pizo kot kvestor s pretorskimi pooblastili poslan v Tostransko Hispanijo, in sicer mu je pri tem pomagal Kras. Ta je namreč spoznal v njem zagrizenega Pompejevega nasprotnika. Sicer pa mu tudi senat ni nerad dal province, ker je želel imeti nevarnega moža čimdlje od državne uprave. Hkrati so tudi dobromisleči moške videli v njem protituež zoper takrat že grozečo Pompejevo moč.

Toda tega Pizona so v provinci hispanski vitezi, ki so služili v njegovi vojski, na nekem pohodu ubili. Nekateri trdijo, da zato, ker da Hispanci niso mogli prenašati njegovega nepoštenega, prevzetnega in okrutnega vedenja, drugi pa, da so ti vitezi kot stari in zvesti pristaši Gneja Pompeja na le-tega željo spravili Pizona s pota. Še nikoli prej

niso Hispanci storili česa takega, marveč so velikokrat mirno prenesli takšno ravnanje.

O tej zaroti bodi povedano dovolj.

20. Ko je Katilina videl prej omenjene pred seboj zbrane, se mu je, čeprav se je z njimi že iztrpno pogovoril med štirimi očmi, zdelo potrebno, da spregovori še vsem skupaj in jih opogumi. Umaknil se je v odročni kot prostorne hiše in imel potem, ko je dal odstraniti nezahelene priče, naslednji govor:

»Ko bi ne bil preizkusil vaše odločnosti in zvestobe, bi bila ugodna priložnost popolnoma brezupna. Sifajna možnost in moč bi bili zaman v vaših rokah. Prav tako bi ob strahopetnosti ali samo hinjenem pogumu ne zamenjal gotovosti za negotovost. Ker pa sem ob mnogih nevarnih položajih spoznal v vas trdno odločene in predane moč, sem si upal spraviti v tek to veliko in sifajno nakano, in to tem bolj, ker zagotovo vem, da meni in vam prinaša srečo ali nesrečo. Isto hoteti ali ne hoteti, to je šele temelj vsakega tdnega prijateljstva.

O tem, kaj nameravam, ste slišali že vsek posebej. Zdaj pa se vsek dan bolj razvema v meni, če pomislim, kakšno življenje nas čaka v prihodnosti, če se ne osvobodimo sami. Kajti odkar je država prešla pravno in dejansko v roke maloštevilnih oblastnikov, so jim z davki podložni kraji in velikaši, cela ljudstva in narodi jim morajo plačevati davke. Mi drugi, modri in pošteni možje, plemiči ali meščani, pa smo samo raja brez vpliva in pomena, podložni tistim, ki bi jim ob zdravi državnih ureditvi bili v strah in trepet. Ves vpliv, vsa oblast, čast in bogastvo so tako v njihovih rokah ali v rokah tistih, ki so njim po volji, nam pa preostajajo samo nevarnosti, omalovaževanje, sodno preganjanje in uboštvo.

Zares, kako dolgo boste to še trpeli, vi hrabri možje? Ali ni boljje junaško umreti, kakor po sranočno izgubiti življenje, potem ko si klavirno živel in bil igrača v tujih rokah? Toda resnično, pri zvestobi bogov in ljudi, zmaga je v vaših rokah, ker ste mladi in zdravega duha! Pri onih, naspromno, pa je vse ohromelo zaradi starosti in bogastva. Samo začeti je treba, nato bo šlo samo. Kdo, ki v sebi še čuti moškega duha, more prenašati, da se oni davijo v bogastvu, ki ga razsipavajo, ko gradijo v morju in zravnavaajo hribe, medtem ko si mi ne moremo privoščiti najnujnejšega? Da si oni gradijo hišo ob hiši, mi pa nimamo nikjer strehe, da bi si postavili skromno lastno ognjišče? Čeprav si nakupujejo slike, kipe in drage izdelke, podirajo nove hiše in jih spet gradijo, skratka, na vse načine zapravljajo in zlorablajo denar, vendar ob vsej iznajdljivosti ne morejo pospraviti svojega bogastva. Nam pa preostaja

doma stiska, zunaj dolgovi, bedna sedanost in še slabša prihodnost. Ob kratkem, kaj nam preostaja razen ponilovanja vredno življenje? Čemu se tedaj ne dvignete? Glejte, svoboda, tista svoboda, po kateri ste tolikokrat zahrepeneli, hkrati pa bogastvo, slava in čast leže pred vami! Vse to je usoda namnila za nagrado zmagovalcu. Okoliščine, čas, nevarnost, pogum, bogat vojni plen vas vabijo močneje od mojih besed. Naj bom vaš vojskovodja ali pa samo navaden vojak, z dušo in telesom sem vaši! Vse to bom, tako sem prepričan, dosegel skupaj z vami kot konzul, če se morada ne motim in vi rajši ostanete hlapci, kakor pa bi postali gospodarji.«

21. Ko so možje, ki so do vratu tičali v tegobah, ki pa tudi niso imeli nobenega veselja do sedanjega življenja več in ne upanja na boljše, to slišali, so, čeprav jih je zadovoljevala misel na prevrat, vendar vsi zahlevali, naj jim razloži, kakšne so možnosti za izid vojne, kakšno plačilo silahko pridobe z orožjem in kaj bodo imeli v sedanosti in prihodnosti. Tedaj jim je Katilina obljubil nove dolžne knjižice, posestva, ki bodo odvezala bogatašem, državne in svečeniške službe, neposredni vojni plen in vse drugo, kar navadno vojne prinašajo zmagovalcem. Razen tega da čakata z vojsko v Tostranski Hispaniji Pizo, v Mavretaniji pa Publii Sitij Nucern, oba njegova pristaša. Za konzulat se poteguje Gaj Antonij, ki bo, kakor je upati, njegov službeni tovariš; mož pa je prvič njegov prijatelj, drugič pa tudi sam tiči v hudi stiski. Skupaj z njim, je dejal, namerava zadevo tudi začeti. Nato je vse poštene ljudi ozmerjal, svoje pristaše pa imenoma pohvalil. Enega je spomnil na njegovo pomanjkanje, drugega pa na njegove posebne želje, številne na sodni proces in sranočno, mnoge na zmago pod Sulo in plen, ki so si ga z njo pridobili. Ko je tako vsem vilil poguma, jih je pozval, naj ga podpro pri njegovi kandidaturi. Nato je razpustil zborovanje.

22. Nekateri so takrat zatjevali, da je Katilina po govoru, ko je zaprisegel svoje pristaše, ponujal naokrog čašo, v kateri je bila vinu prinesšana kri. Vsi so baje po prisegi pili iz nje, kakor se to navadno dela pri svetih obredih, nato pa naj bi jim bil Katilina razkril svoje načrte. To naj bi bil storil zato, da bi se, ko so se že povezali za tako hud zločin, povezali med seboj v kar najtrdnější zvestobi. Nekateri pa menijo, da so si vse to in še marsikaj drugega izmislili tisti, ki so upali, da bodo s pričevanjem o grozoti tega zločina omilili sovraštvo do Cicerona, ki se je pozneje porodilo. Kar se mene tiče, se mi zdi to spricho pomembnosti premalo dokazano.

23. Med zarotniki je bil tudi Kvint Kurij, mož plemenitega rodu, a ves omadeževan s sranočnimi dejanji in zločini, zato so ga cenzorji

zaradi njegovega nečednega življenja spodili iz senata. Bil je prav toliko puhloglav kot predrzen. Ni hranil zase, kar je slišal, saj niti lastnih zločinov ni prikrival in je sploh govoril in delal, kar se mu je delo. Že dolgo je imel grešno razmerje s Fulvijo, žensko iz plemenite hiše. Toda bil ji je že malce odveč, zakaj bil je brez imetja in ji ni mogel poklanjati bogatih darov. Nepričakovano pa ji je začel obljubljati gradove v oblakih in vmes groziti z bodalom, če mu ne bi hotela biti na voljo. Sploh se je vedel bolj divje kakor sicer. Fulvija pa, ki je odkrila vzrok njegovega nenavadnega vedenja, ni obdržala tako velike nevarnosti za državo zase, marveč je, ne da bi omenjala njenega kovarja, pripovedovala mnogim ljudem vse, kar je slišala o Katilinovi zaroti.

To je predvsem vzbudilo splošno mnenje, da je treba postaviti za konzula Marka Tulija Cicerona. Poprej se je namreč večina plemstva zaradi zavisti vznemirjala in mislila, da bo konzulska čast oskrunjena, če bo dosegel to službo kak prišlek, pa naj bi bil še tako pomemben. Ko pa se je tako zelo približala nevarnost, sta odpor in ponos uplahnila.

24. Torej sta bila v ljudski skupščini izvoljena za konzula Mark Tulij in Gaj Antonij. Ta dogodek je zarotnike v začetku vznemiril, vendar pa Katilini ni upadel pogum, marveč je postajal vsak dan podjetnejši. Povsod po Italiji je dal na pripravnih krajih zbirati orožje, denar pa, ki si ga je sposojal na svoje ime in na račun prijateljev, pošiljati v Fezule Manliju, ki je pozneje prevzel vojaško vodstvo. Takrat si je moral pridobiti še veliko najrazličnejših prijateljev, med njimi tudi nekaj žensk, ki so sprva svojo neznanstvo potratenost zmogle s prodajanjem teles, pozneje, ko jim je njihova starost omejevala obrt, ne pa tudi zupravljivosti, pa zabredle v strašanske dolgove. Z njihovim sodelovanjem, tako je upal, bo nahujskal mestne sužnje k upor, mesto zažgal, njihove može pa si bodisi pridobil, bodisi jih odstranil.

25. Med omenjenimi je bila tudi neka Sempronija, ki je, večkrat z naravnost moško drznostjo, zagrešila mnogo zločinov. Ta ženska je bila plemenitega rodu in lepa, imela je moža in otroke in je tudi sicer živela v urejenih razmerah. Zelo dobro je poznala grško in rimsko književnost, pela ob spremljavi citer in plesala tako graciozno, kakor to pritiče vzgojenim gospem, spoznala pa se je tudi na vse druge spretnosti, ki lajšajo človeku življenje. Toda od nekdanj ji je bilo vse drugo bolj pri srcu ko damska čast in sramežljivost. Ni se dalo ugotoviti, ali manj ceni denar ali dobro ime. Njena poltenost je bila tolikšna, da je večkrat šla sama k moškim, kot so ti prišli k njej. Že večkrat je prelo-mila dano besedo in s prisego zanikala dolgove, razen tega pa je vedela za neki umor. Zaradi razsipnega življenja in pomanjkanja, ki mu je

sledilo, se je znašla na dnu. Toda bila je duhovita ženska. Znala je kovati verze, duhovičiti, govoriti modro in nežno pa tudi kvantati. Skratka, obdarovana je bila z dokajšnjo bistrroumnostjo in smislom za humor.

26. Kljub vsem omenjenim pripravam se je Katilina potegoval, da bi prihodnje leto postal konzul, in sicer v upanju, da si bo zlahka pridobil Antonija, če bo izvoljen. Medtem pa si ni privoščil nobenega počitka, marveč je na vse mogoče načine nastavljal Ciceronu zanke. Le-ta je bil dovolj bister in premeten, da je stal na preži. Takoj ko je nastopil konzulsko službo, si je namreč z velikimi obljubami pridobil Fulvijo in z njenim posredovanjem dosegel, da mu je pravkar opisani Kvint Kurij izdal Katilinove načrte. Razen tega je svojega sokonzula, kateremu je preskrbel namestništvo v provinci, pripravil do tega, da je opustil sovravnosti nasproti državi. Skrbel je tudi za svoje osebno varstvo, tako da je neopazno zbral okrog sebe prijatelje in kliente. Ko sta se Katilini na dan volitev ponescrčila tako izvolitev kot predvideni napad na konzula na volišču, se je kar najhitreje odločil. Sklenil je zgrabiti za orožje in tvegati najhujše, ko so se že njegovi prikriti poskusi končali tako slabo in sramotno.

27. Poslal je torej Gaja Manlija v Fezule in tisti del Etrurije, Septimija iz Kamerina v picensko okrožje, Gaja Julija v Apulijo, razen tega pa tega sem, drugega tja, kjer se mu je pač delo, da mu bo kdo bolj koristen. Medtem pa je tudi v Rimu marsikaj naklepal: organiziral je napad na konzula, pripravil požige in z oboroženci zasedel pripravna mesta. On sam je odhajal z doma samo še oborožen. Taisto je ukazal tudi drugim in jih opominjal k čuječnosti. Podnevi in ponoči je delal mrzlično in ni se dal utruditi ne po naporih ne po nespečnosti. Slednjic, ko ni zadeva kljub vnetemu hujskanju nič kaj napredovala, je neke noči pri Marku Porciju Leksi spet sklical vodje zarote. Briddo se je pritožil nad njihovo nedelavnostjo in jim povedal, da je že poslal Manlija k množici, ki jo je bil določil, da bo zgrabila za orožje, druge pa na primerne kraje, da bi začeli z vojno. On sam da želi tudi oditi k vojski, brž ko bo poprej opravil s Ciceronom, ki da zelo ovira njegove načrte.

28. Medtem ko so se drugi prestrašili in so omahovali, mu je neki rimski vitez, Gaj Kornelij po imenu, obljubil sodelovanje. Ponudil se je, da se bo še to noč, samo nekoliko pozneje, skupaj s senatorjem Lucijem Varguntejem z oboroženim krdelom prikradel kot za jutranji pozdrav k Ciceronu in ga nepripravljenega še pred jutranjim svitom umoril v njegovi lastni hiši. Ko pa je Kurij videl, kako velika nevarnost

preji konzulu, mu je brž po Fulviji izdal načrt, ki se pripravljala. Tako so tisti, ki so jih prijeli že na pragu Ciceronove hiše, zaman tvegali tako hudo zločin.

Medtem je Manliji v Etruriji hujškal ljudstvo, ki si je zaradi revščine in iz bolečine nad krivicami že tako želelo prevrata. Pod Sullovo strahovladno je nanreč izgubilo vsa svoja polja in vse, kar je premoglo. Razen tega je ščuval tudi vsakovrsne tolovaje, ki jih je kar mrgolelo v teh krajih, in prav tako nekateri izmed Sulovih kolonistov, ki so z razuzdanim in razjipnim življenjem potratili ves svoj neznamenit plen.

29. Ko so to sporočili Ciceronu, je ta strahoma zaslutl dvojno nevarnost. Ker ni mogel z zasebnimi ukrepi dolgo braniti mesta pred napadi, niti ni bil dovolj poučen, kako močna je Manlijeva vojska in kaj ina za bregom, je sklenil zadefvo predložiti senatu, ki so ga bile že prej vznemirile govorice med ljudstvom. In tako je le-ta, kakor se ob velikih nevarnostih rado zgodi, sprejel sklep, da morata konzula poskrbeti, da bi država ne trpela škode. To, po rimskih običajih, podeljeno polnomočje daje oblastniku kot največje pravico in dolžnost: organizirati vojsko, voditi vojno, z vseni sredstvi krotiti zaveznike in državljaner odločati v miru in vojni o vojaških in upravnih zadevah. Sicer pa se brez narodovnega ukaza ne dovoljuje konzuloma nič takega.

30. Čez nekaj dni je senator Lucij Senij prebral v senatu pismo, ki ga je, kakor je dejal, prejel iz Fezul. Pismo je imelo naslednjo vsebino: »Gaj Manliji je 27. oktobra z znatnimi vojaškimi silami začel sovražnosti. Nekateri pripovedujejo — v takšem položaju ni to nič nenavadnega — o nenavadnih dogodkih in čudežnih znamenjih, drugi o zbiranju čet, transportih orožja in o vsitaji sužnjev v Kapui in Apuliji.« Takoji so na podlagi senarnega sklepa poslali Kvinta Marcija v Fezule in Kvinta Metela Kretika v Apulijo in okoliške kraje (oba poveljnika sta pravkar stala pred prestolnico, da bi proslavila triumf, a so jima spletkami to preprečili nekateri, ki po navadi iz slehene stvari, bodi časti ali sramote, kujejo svoj kapital), pretorja Kvinta Pompeja in Kvinta Metela Celerja pa v Kapuo in na Picensko polje, in sicer s pooblastilom, naj si glede na čas in okoliščine zbereta vojski. Razen tega so za tistega, ki bi prijavil kakšno zoper državo usmerjeno zaroto, razpisali nagrado, in sicer za sužnja osvoboditev in 100.000 sestercijev, za svobodnega državljana pa immunit in 200.000 sestercijev. Sklenili so še, naj se gladiatorske družine glede na to, koliko jih lahko sprejmejo, porazdele na Kapuo in druga podeželska mesta. V Rimu pa da morajo biti v vseh mestnih okrajih postavljene straže, in sicer pod poveljstvom nižjih državnih uradnikov.

31. Ti ukrepi so močno vznemirili meščane in podoba mesta se je popolnoma spremenila. Namesto sproščene veselosti, ki jo je prinesel dolgotrajni mir, je nenadoma vse prevzela globoka žalost. Ničče ni več našel mira, vse je begalo, nikjer se nisi čutil varnega, nikomur se ni zaupalo, to ni bil ne mir in ne vojna, vsak je ocenjeval nevarnost po lastnem strahu. Ženske, ki jih spričo velike države še nikoli ni prevzel strah pred vojno, so žalovale, proseče vile roke k nebu, objokovale svoje majhne otroke, sprraševale vsevprek, se plašile ob najmanjšem šumnu, pozabljale na svoj ponos in radoživost, skrataka, obupavale nad seboj in državo.

Medtem je Katilina z vso krutositjo še naprej urednjeval svoje načrte, čeprav so bile razpostavljene straže in so ga bili v smislu Plaucijevega zakona po Luciju Pavlu sodno poklicali na odgovor. Končno se je pokazal v senatu, odločen, da bo vse tajil ali pa se opravičil, če bi ga samo grajali. Tedaj je imel konzul Mark Tulij Ciceru, ki ga je njegova navzočnost bodisi skrbela bodisi jezila, svoj stajni in za državo zdravilni govor, ki ga je pozneje tudi objavil. Ko pa je spet sedel, je Katilina, ki je bil pripravljen, da se bo vedel tako, kakor bo pač kazalo, najprej z vdanim obratom in prosečim glasom pozval senatorje, naj nikar ne vejanjejo vsega o njem. Prvič je potomec plemenitega rodu, drugič pa je sam od mladih nog vselej ravnal tako, da lahko sedaj pričakuje samo dobro. Nikar naj kdo ne misli, da hoče on, patricij, čigar predniki so si pridobili velike zasluge za rimski narod, palmiti sedaj državo v prepad, Mark Tulij pa, ki se je samo pritepel v Rim, pa da je njen rešitelj. Ko je takšno sramotenje nadaljeval, so vsi začeli nanj vpiti in ga imenovati sovražnika države in velezdajalca. Nato je besen dejal: »Ker so me torej obkolili nasprotniki in me ženejo v propast, bom svoj požar pogasil z ruševinami!«

32. Nato je zdrvel iz zbornice domov. Tam je sam zase dolgo premišljeval o tem in onem. Ker se mu niso posrečili njegovi napadi na konzula, videl pa je tudi, da je mesto zastraženo pred požigom, zato se mu je zdelo najbolje, da si okrepi vojsko in si, še preden nabere legije za pohod, preskrbi zares dovolji vojnega prateža. Nato je pozno ponoči z rečkim spretnostvom odpotoval v tabor k Manliju Ceteju, Lentulu in drugim, katerih očitno drznost je bil spoznal, pa je ukazal, naj na vse načine okrepijo udarno moč stranke, pospešijo napad na konzula ter pripravljajo umore, požare in druga nasilja. On sam pa da bo v bližnjih dneh z veliko vojsko odkorakal proti prestolnici.

Med temi dogodki v Rimu je Gaj Manliji postal nekaj svojih ljudi k Marciju Reksu kot odposlanec z naslednjim sporočilom:

33. »Vojskovodja, pri bogu in ljudeh prisegamo, da nismo prijeli za orožje niti zoper domovino, niti zato, da bi koga ogrožali, marveč samo zato, da bi obvarovali svoja telesa pred nasiljem, mi, ki smo nesrečni in reveži zaradi brezobzirnosti in krutosti večinoma izgubili očetovo hišo, vsi pa ugled in premoženje. Nobenemu izmed nas ni bilo dano, da bi ga bili varovali zakoni, kakor je bilo to v navadi pri naših prednikih, in da bi bil po izgubi podedovanega imetja ohranil vsaj osebno svobodo. Tolikšna je bila trdosrčnost oderuhov in pretorja. Naši predniki so rimskemu ljudstvu, ki se jim je smililo, s svojimi odloki pogosto pomagali lajšati njegovo pomanjkanje in še nedavno je bilo, česar se vsi spominjamo, omogočeno, da so dolgove v srebru odplačevali z bakrom. Prav tako so se plebejci že prej večkrat sprii s patriciji, bodisi da bi si pridobili oblast, ali pa zato, ker so višje oblasti pretrdo ravnale z njimi. Nam pa ni do oblasti in bogastva, ki vedno povzročata vojne in razprtije med ljudmi, marveč hrepenimo samo po svobodi, ki se ji noben pošten mož ne odpove niti ob zadnjem dihu. Rotimo tako tebe kakor senat: Skrbite za svoje nesrečne sodržavljane, vrnite nam varstvo zakonov, ki nam je bilo odvzeto zaradi pretorjeve pristranosti, in ne pehajte nas v položaj, da bi morali skrbeti, kako bi kar najdražje prodali svojo kri, preden propademo.«

34. Kvint Marcij jim je nato odgovoril, da če hočejo senat česa prositi, morajo najprej odložiti orožje in s svojo prošnjo ponižno priti v Rim. Senat rimskega naroda da je bil vedno tako uviden in blag, da še nikoli ni nihče zaman prosil njegove pomoči.

Tudi Katilina je spotoma poslal večini bivših konzulov in najbolj vplivnim optimatom pisma: Preobložen s lažnimi obdolžitvami in ker ni v stanju, da bi se postavil proti stranki svojih sovražnikov, se vdaja v usodo in odhaja v Masilijo v pregnanstvo, in sicer ne zato, ker bi se zavedal kakega zločina, marveč zato, da bi se država pomirila in da ne bi zaradi njegovega volivnega boja prišlo do kakega upora.

Drugo pismo čisto drugačne vsebine je Kvint Katul prebral v senatu, češ da mu ga je bil poslal Katilina. Pismo bodi tu prepisano:

35. »Lucij Katilina Kvintu Katulu pozdrav! Tvoja izredna zvestoba, ki sem jo bil preizkusil v dejanjih in mi je spričo velike nevarnosti, ki mi preti, še posebej mila, mi daje zaupanje v mojo veljavo. Zato se ne mislim braniti zaradi nepredvidene obdolžitve, da sem rovaril proti državi, sklenil pa sem, da se, zavedajoč se svoje nedolžnosti, opravičim tebi, ker je to, kar ti bom povedal, res, tako mi bog pomagaj. Izpodbujen zaradi krivice in obdolžitve, ker sem bil oropan plodov svojega dela in znojja in ker nisem dobil nobene svojemu stanu primerne službe,

sem sprejel zadeve zatiranih kot splošne zadeve na svoja lastna ramena. Tega ne delam zato, ker bi dolgovi, ki sem jih naredil na svoje ime, ne mogel poravnati iz lastnega premoženja (Orestila je v svoji velikodušnosti s svojimi in hčeriniimi sredstvi plačala celo dolgove, ki so bili narejeni v imenu drugih), marveč zato, ker vidim, kako se izkazujejo časti nevrednim, jaz pa sem zaradi krivičnega suma zapostavljen. Iz tega vzroka sem stopil na pot, ki je v mojem položaju dovolj častna in mi daje upanje, da bom obvaroval svoje dostojanstvo. Rad bi ti pisal še več, a so mi sporočili, da so bili storjeni zoper mene oblastni ukrepi. Zato ti sedaj, zaupajoč v tvojo zvestobo, kar najtopleje priporočam Orestilo. Pri tvojih lastnih otrocih te rotim, varuj jo pred krivico. Srečno!«

36. Sam se je nekaj dni zadrževal pri Gaju Flaminiju v okolici Arecija, razdelil prebivalstvu, ki je bilo že prej nahujskano, orožje, nato pa se z liktorskimi svežnji in drugimi znamenji vrhovne oblasti odpravil v tabor k Manliju. Ko se je to v Rimu izvedelo, je senat njega in Manlija proglasil za sovražnika države, za vse člane njegovega spremstva pa določil dan, do katerega lahko brez kazni odlože orožje; izvezeti so bili samo tisti, ki so bili obsojeni zaradi zločinov, ki se tudi sicer kaznujejo s smrtjo. Razen tega je sklenil, da morata konzula izvesti nabor, nato pa Antonij kar najhitreje popeljati vojsko proti Katilini, Cicero pa braniti prestolnico.

Po mojem mnenju je bila rimska država tedaj v zares žalostnem položaju. Sicer ji je bilo pokorno, kar si je podvrgla od vzhoda do zahoda, v domovini pa je ljudstvo obilno uživalo plodove miru in bogastva, ki sta po mnenju ljudi najljepši dobrini. Vendar pa se ni manjkalo ljudi, ki so trmasto stremeli za tem, da bi tako sebe kot državo pahnili v pogubo. Kajti kljub obema senatnima odlokoma in kljub temu da so bile razpisane velike nagrade, ni nobeden izmed številnih udeležencev izdal zarote, niti ni en sam zapustil Katilinovega tabora. Tako huda je bila bolezen, ki je kakor prava kuga okužila večino ljudi.

37. Ne samo da so bili tako zelo pokvarjeni tisti, ki so vedeli za zaroto, marveč vse nižje ljudstvo je v želji po prevratu soglašalo s Katilinovo namero. To njegovo početje se je, kakor se zdi, skladalo z željo ljudstva. V vsaki državni skupnosti namreč revni vedno zavidajo bogatim in se zavzemajo za slabe, sovražijo staro in se ogrevajo za novo. Brezskrbno žive v nemirnih in razburkanih časih, zakaj revnemu je vedno lahko, ker nima kaj izgubiti. Široke množice v prestolnici pa so bile zaradi mnogih vzrokov v resnici pripravljene na vse. Predvsem so

biti to tisti, ki so se vsepovsod najbolj proslavili s srantomini dejanji, dalje tisti, ki so se po izgubi dednega premoženja srantomno prebitali skozi življenje, in končno vsi tisti, ki so bili zaradi zločinov ali srantomte pregnani z doma. Vsi ti so bili navreli v Rim kakor v kak kanal. Potem so mnogi še vedno mislili na zmago, ki so jo izvojevali pod Sulo; saj so vendar lahko videli nekatere navadne vojake sedeti v senatu, druge pa se valjati v bogastvu, da so se šopirili ko kakšni kralji, in vsakdo si je obetal podobnega, če bi se udeležil zarote. Razen tega je mladina, ki se je morala s trdim delom svojih rok bedno preživljati na deželi, zapeljavana z zasebno ali celo državno podporo, začela dati prednost lenarjenju v mestu pred nehvaležnim delom na deželi. Ti in vsi drugi so sedaj živeli na račun splošne nesreče. Toliko manj se je torej čuditi, da so ti ljudje brez imetja in živčev v slabih razmerah, najmanj toliko mislili na svojo prihodnost kot na državo. Na izid vojne pa gotovo niso mislili drugače tudi tisti, katerih starši so bili zaradi Sulove zmage poslani v pregnanstvo, oropani premoženja, ali pa so jim okrnili pravice, ki so jih uživali kot svobodni državljani. Nadalje bi bili tisti, ki so pripadali kakih drugi stranki in ne stranki senata, rajši videli, da bi bila država propadla, kot pa da bi se zmanjšal njihov vpliv. To zlo je po mnogih lelih znova zajelo državo.

38. Ko so pod konzulstvom Greja Pompeja in Marka Krasa znova vzpostavili tribunsko oblast, so mladi ljudje, ki so dosegli to službo, začeli v svoji mladostni vihravosti hujšati ljudstvo proti senatu in ga z obilnimi darovi in objubami raznemati; tako so postali sami slavni. Proti njim je močno zavzejo nastopila večina plemstva, in sicer baje v interesu senata, v resnici pa samo zaradi lastne veličine. Kajti, da na kratko povemo resnico: Kdor je v tistih časih povzročil v državi nemir, je delal to pod časno prevezo, in sicer ta, da hoče zavarovati koristi ljudstva, drugi pa, da hoče kolikor se da povečati oblast senata. Vendar pa je vsak izmed njih imel skupno blaginjo samo na jeziku, v resnici sta se oba bojevala za lastno korist. V teh prizadevanjih pa niso poznali niti vzdržnosti niti mere: obe skupini sta grdo izrabljali svojo zmago.

39. Medtem ko je bil Pompej odtrnil na vojno proti morskim razbojnikom in Mitridatu, je bil vpliv ljudstva omejen in je začela rasti moč maloštevilnih. Ti so imeli v rokah službe, province in vse drugo. Uredili so si varno, udobno in brezskrbno življenje, druge pa so brzdali z grožnjami, češ da jih bodo sodno preganjali, če bi pri uradovanju preblyago ravnali z ljudstvom. Ko pa se je v negotovih razmerah povečalo upanje na državni prevrat, so se zopet znašli v starih sporih. Ko bi bil Katilina ob prvem spopadu zmagal, ali pa končal bitko neodločeno,

bi bila državo v resnici zadela velika škoda in nesreča. Tudi bi se zmagovalci ne bili mogli dolgo veseliti svoje zmage, ne da bi si bili močnejši podvrželi v boju oslabiljenega in mu izkravljajemno iztrgal oblast in svobodo. Vendar je bilo precej taktičnih, ki sicer niso bili med zarotniki, a so takoj v začetku odšli h Katilini, da bi se mu pridružili. Med njimi je bil tudi Fulvij, sin nekega senatorja, ki ga je dal njegov oče privedi s pola nazaj in usmrtiti.

Ob istem času je v Rimu Lentul po Katilinem naročilu osebo ali pa po drugih hujškal na boj vse, o katerih je mislil, da se po značaju ali zaradi svojih razmer nagibajo k zaroti, in sicer ne samo meščanov, marveč ljudi vsake vrste, da so le bili uporabni za boj.

40. Tako je ukazal Publiju Umbrenu, naj obišče odposlanca Alobrožanov in jih, če le moreče, pridobi za sodelovanje v vojni. Menil je, da so zaradi zasebnih in javnih dolgov v hudi stiski in da se bodo dali zlahka pridobiti, saj je galsko ljudstvo že po naravi zelo bojevito. Umbren, ki je nekóč trgoval po Galiji, je bil namreč dobro znan med galskimi poglavarji, hkrati pa je tudi on dobro poznal nje. Ko je torej na Forumu zagledal njihovo odposlanstvo, se je takoj na kratko pozanimal za njihovo zadevo, nato pa jih začel brez odloga poln razumnovanja sprševati o razmerah v državi in o njenem brezizhodnem položaju, pa kako si predstavljajo, da se bo to rešilo. Ko je videl, kako so tarnali nad lakomnostjo rimskih uradnikov in obtoževali senat, ker da jim ne nudi nobene pomoči, edino rešitev za svoje trpljenje pa videli v smrti, je dejal: »Torej vam bom, če je v vas le kaj moža, pokazal pot, po kateri lahko ubežite svoji veliki stiski.« Po teh besedah je Alobrožane navdalo veliko upanje in prosili so Umbrena, naj se jih usmili, češ nič ni tako zamudno in težavno, česar ne bi navdušeno vzeli nase, samo da bi svoje plemo odrešili brenmena dolgov. Umbren jih je nato odvedel v hišo Decima Bruta, ker je stala blizu Forumu in ker je bil po Semproniji seznanjen z načrtom. Bruta tedaj ni bilo v Rimu. Razen tega je dal poklicati zraven še Gabinija, da bi dal pogojanjem večji poudarek. V njegovi navzočnosti jim je razkril zaroto, navedel pojmensko njene člane, med njimi celo mnogo neudležencev iz vseh stanov, da bi tako odposlanca opogumil. Ko so mu zagotovili svoje sodelovanje, jih je odpustil.

41. Alobrožani so dolgo omahovali, kako naj se odločijo. Na eni strani so videli svoje dolgove, bojno navdušenje in prednost, ki bi jim jih prinesla zmaga, na drugi strani pa večji vojaški potencial, varne načrte in gotovo plačilo namesto negotovega upanja. Ko so tako tehtali zadevo z ene in z druge strani, je naposled le zmagala sreča države.

In izdali so Kvintu Fabiju Sangi, čigar pokroviteljstvo je bilo za pleme najpomembnejše, vso zadevo tako, kakor so bili izvedeli zanjo. Cicero, ki ga je bil Sanga seznanil z načrtom, je ukazal Alobrožanom, naj še nadalje vneto hlinijo veliko zanimanje za zaroto, obiščejo pa naj tudi druge, jih pridobe z velikimi objubami in si prizadevajo, da bodo zarotnike kar najpopolneje speljali na led.

42. Nekako ob istem času so v Gornji Italiji, onstran Alp v Galiji, prav tako v Picenu, Bruttiju in Apuliji izbruhnil nemiri. Može, ki jih je bil tja poslal Katilina, so namreč nepremišljeno in noro počenjali vse hkrati in so z nočnimi posvetovanji, s prevozi napadalnega in obrambnega orožja, s prehitevanjem in z vso svojo dejavnostjo sploh povzročili več strahu kakor resnične nevarnosti. Mnoge izmed njih je dal pretor Kvint Metel Celer na podlagi senatnega sklepa in po sodnem procesu vréči v ječo; prav isto je storil tudi Gaj Murena v Tostranski Galiji, ki je upravljal to provinco kot legat.

43. V Rimu pa je medtem Lentul v sodelovanju z drugimi voditelji zarote zbral po svoji lastni oceni pomembne vojaške sile in sklenil tole: Ko bo Katilina prišel s svojo vojsko na območje Fezul, naj ljudski tribun Lucij Bestija skliče ljudsko zborovanje, se na njem pritoži nad Ciceronovimi ukrepi in odličnega konzula tudi obtoži odgovornosti za strašno vojno. To naj bi bilo znamenje, na katero bi v naslednji noči vsak izmed zarotnikov izpolnil nalogo, ki mu je bila zaupana. Vloge so baje bile razdeljene takole: Statilij in Gabinij naj bi s številnimi soldavci hkrati na 12 krajih zažgala Rim, da bi tako s splošno zmedo olajšali dohod h konzulu in drugim, na katere so bili pripravljali atentate. Ceteg naj bi zasedel vhod Ciceronove hiše in ga napadel, drugi naj bi prav to storili z drugimi. Sinovi pa, ki so večinoma pripadali plemstvu, naj bi pomorili lastne očete. Ko bi tako z umori in požari postavili vse na glavo, pa naj bi si iz mesta utrli pot h Katilini. Med temi pripravami in odločitvami se je Ceteg hudo pritoževal nad strahopetnostjo sozarotnikov, češ da se je zaradi njihovega omahovanja in odlašanja z enega dne na drug dan pokvarilo že veliko ugodnih priložnosti. Delati in ne samo premišljevatii je treba v tako nevarnem položaju. On sam da bo, če mu pomaga samo peščica, vsej mehkuznosti drugih navkljub, sam izvedel napad na zbornico. Bil je po naravi nagel, strasten in osebno hraber, zato je pripisoval ves uspeh naglici.

44. Medtem so se Alobrožani po Ciceronovem ukazu s postredovanjem Gabinija sestali s svojimi tovariši. Od Lentula, Cetege, Statilija in Kasija so zahtevali pisano, s prisego potrjeno izjavo, da bi jo lahko črno na belem in s pečatom opremljeno vzeli s seboj k svojim plemenskim

bratom, sicer da jih zlepa ne bodo mogli pridobiti za tako pomemben korak. Drugi so jim, ne da bi koltikaj sumili, izročili izjavo, Kasij pa je dejal, da bo v kratkem sam odpotoval v njihove kraje in je tudi v resnici zapustil prestolnico nekaj pred odhodom odposlanstva. Lentul pa jim je dal s seboj na pot Tita Volturcija iz Krotونا, da bi lahko še pred svojim popotovanjem z obojestransko prisego potrdili svojo zavezo s Katilino. Razen tega je dal Volturcij za Katilino lastnoročno napisano pismo naslednje vsebine: »Kdo ti pošilja to pismo, boš zvedel od princa šalca. Misli na veliko nevarnost, ki ti grozi, in misli na to, da si mož. Preudari, kaj terjajo tvoji interesi. Poišči si pomoči povsod, tudi v najbližjih krogih.« Fridal pa je še ustno naročilo: Če ga je že senat pronašil za sovražnika države, čemu potem odklanja sužnje. V prestolnici je pripravljeno vse, kakor je bilo ukazano. Torej naj nič več ne odlašaj, marveč začne!

45. Po teh dogodkih je Cicero, ki so ga bili odposlanci o vsem povedali, v noči, ki je bila določena za njihov odhod, ukazal pretorjema Luciju in Valeriju Flaku in Gaju Pomptinu, naj Alobrožane in njihove spremljevalce na Mulijskem mostu presenečita in zgrabita. Razložil jima je, s kakšnim namenom ju pošilja, sicer pa naj ukrepata, kakor bodo pač terjale razmere. Ta dva sta kot izkušena vojaka neopazno postavila zasedo in skladno s poveljem čisto tiho zasedla most. Brž ko so odposlanci z Volturcijem prispeli tja in se je na obeh straneh hkrati razlegel krik, so se Galci, ki niso takoj razumeli, za kaj gre, brez odpora vdali pretorjema. Volturcij je najprej razpodbujal druge k odporu in se sam z mečem upiral premoči. Ko pa je videl, da so ga odposlanci pustili na cedilu, je najprej rotil Pomptina, ki ga je osebno poznal, naj mu prizanesse. Končno je v strahu za življenje obupal nad vsem in se vdal pretorjema na milost in nemilost.

46. Ko se je ta zadeva srečno končala, so o njej brž obvestili konzula. Le-tega pa sta hkrati popadla huda skrb in veselje. Bil je namreč srečen, ko je videl, da je država zaradi odkritja zarote rešena nevarnosti. Na drugi strani pa ga je skrbelo, ker ni vedel, kaj naj stori s tako številnimi vplivnimi meščani, ki so jih zalotili pri najhujšem početju. Če jih kaznuje, je mislil, se bo to otepalo njemu samemu, če pa jih ne kaznuje, bo morala propasti država. Naposled pa se je le zbral in dal poklicati predse Lentula, Cetege, Statilija, Gabinija in Ceparija iz Teracine, ki se je bil pravkar odpravil na odhod v Apulijo, da bi tam hujškal sužnje. Vsi so se pri priči prikazali, razen Ceparija, ki je bil maloprej odšel z doma; zvedel je namreč, da so ga ovadili in je pobegnil iz mesta. Letula, ki je bil pretor, je konzul prijel pod roko in ga osebno privedel

v senat, druge pa je dal s stražo odgnati v sveište Sloge. Tja je namreč sklical senat in dal ob številni udeležbi senatorjev privesi Volturcija in odposlanca, pretor Flak pa je moral prinesiti zvitek s pismi, ki jih je bil prejel od odposlancev.

47. Volturcij, ki so ga spraševali o njegovem potovanju, pismih in o tem, koliko in zakaj je bil udeležen pri početju, je najprej vseprek tajil in se delal, kakor da ne ve o zaroti nicesar. Ko pa so mu zagotovili osebno varnost in ga pozvali, naj pove vse po resnici, je razložil vse tako, kot se je tudi dogajalo. Poudaril je, da sta ga za zaroto šele pred nekaj dnevi pridobila Gabinij in Ceparij in da ne ve o njej nič več kakor odposlanec. Le to da je bil večkrat slišal od Gabinija, da sodelujejo v zaroti Publij Avtronij, Servij Sula in Lucij Varguntej, razen teh pa še mnogi drugi. Nekaj podobnega so izpovedali Galci in prav isto so dokazali tudi Lentulu, ko je skušal tajiti v svojem pismu navedeno in tudi sicer večkrat ponovljeno izjavo: Sibihinske knjige prerokujejo, da bodo Rimu vladali trije Kornelijci. Pred njim sta to bila Cina in Sula, on pa da je tretji, ki mu je sojeno, da bo postal gospodar prestolnice. Pa še, da je prav to leto tisto dvajseto leto po kapitolškem požaru, o katerem so vedeževalci oznanili, da bo zaradi vojne krvavo. Ko so nato prebrali pisma, še prej pa so vsi priznali pečate na njih za prave, je senat sklenil: Lentulu naj odloži častno službo, nato pa naj se z drugimi ved pridrži v častnem priporu. Tako so izročili Lentula Publiju Lentulu Spinturu, ki je bil tedaj edil, Cetege Kvintu Kornificiju, Gabinija Marku Krasu, Ceparija, ki je bil maloprej prijet na begu, pa senatorju Gnejju Terenciju.

48. Medtem se je mnenje množice, ki si je najprej želela prevrta in vojne, zaradi odkritja zarote popolnoma spremenilo. Preklinjala je Katilinove nakane, Cicerona pa poveljevala do neba. Bila je vsa iz sebe od veselja, kakor da bi bila pravkar oeta suženjstva. Ni se bala vojne, ker je menila, da bi ji prinesla več plena ko škode, požig, ki se je pripravljal, pa se ji je zdel nekaj strahnega, brezmejnega in za ljudstvo še posebej neprijetnega, saj so bile vse njegovo imeče obleke in drugo, kar se potrebuje v vsakdanjem življenju.

Naslednjega dne so priveli pred senat Lucija Tarkvinija, ki so ga baje prišli na poti h Katilini in ga prignati nazaj. Izjavil je, da bo poročal o zaroti, vendar pa da mu morajo prej uradno zagotoviti osebno varnost. Ko ga je konzul pozval, naj pove, kar ve, je izpovedal senatu približno isto ko Volturcij: o pripravi požigov, pokolu vseh poštenih ljudi in prenikih sovražnih čet. Razen tega, da ga je Mark Kras poslal h Katilini z ustnim sporočilom, češ naj ga ne zbega aretacija Lentula,

Cetege in drugih zarotnikov, marveč da naj kar najhitreje prodira proti Rimu, da bi znova vrnil pogun drugim in jih ten laže otel nevarnosti. Ko je Tarkvinij imenoval Krasa, ki je bil zelo bogat in vpliven plemič, se je zadeva zazdela nekaterim neverjetna. Del senatorjev jo je sicer verjel, vendar se mu je v danih razmerah zdelo boljše, da tako vplivnega moža rajši pomri kot pa razdraži. Večina pa je Krasu iz osebnih vzrokov dolgovala hvaležnost in tako so vsi hkrati začeli kričati, češ da je ovaruh in lažnivec, in zahtevali so, naj se o zadevi razpravlja. Tako je senatna skupščina ob zelo dobri udeležbi sklenila naslednje: Tarkvinija izpovedi veja za krivo. Možja je treba pridržati v zaporu in mu prepovedati vsakršne nadaljnje pričevanje, če ne izda tistega, po čigar naročilu je iznesel tako hudo laž. Nekateri so tedaj menili, da si je bil to ovarho izmislil Publij Avtronij, da bi Kras, če bi se omenilo njegovo ime, s svojim vplivom laže kril druge v skupni nevarnosti. Drugi pa so zahtevali, češ da je Tarkvinija pridobil za to Ciceru, in sicer z namenom, da se ne bi Kras po svoji stari navadi zavzel za nepošteno ljudi in povzročil v državi nemira. Jaz sam sem pozneje na lastna ušesa slišal od Krasa, da mu je ta očitek napril Cicero.

49. Ob istem času sta si Kvint Katul in Gaj Pizo zaman prizadevala s prošnjami, z denarjem ali prilozovanjem pridobiti Cicerona, da bi po kakem Alobrožanu ali komeh koli z lažnim pričevanjem navedla Gaja Cezarja. Oba sta namreč gojila do njega hudo sovraštvo. Pizo zato, ker ga je Cezar pred sodiščem tožil za denarno odškodnino, ker je bil nad nekim Transpandencem po krivem izrekel smrtno obsodbo, Katul pa mu je postal gorak, ko sta se skupaj potegovala za najvišjo svečeniško čast, a ga je Cezar kljub njegovi častitljivi starosti in najvišjim službam, ki jih je opravljal v državi, potolkel in se je moral umakniti. Zadeva pa se je zdela verjetna, ker je bil Cezar zaradi pretirane radodarnosti z zasebnim in državnim imetjem zabredel v hude dolgove. Ko pa se konzula nista dala zapeljati k tako hudemu in sramotnemu delanju, sta se onadva lotila posameznih ljudi in jim lagala, kaj vse sta izvedela od Volturcija in Alobrožanov. S tem sta tako zelo raznehtila sovraštvo do Cezarja, da so nekateri vitezi, ki so oboroženi stali na straži okrog sveište Sloge, bode zaradi nevarnosti, ki je grozila državi, bodi zato, da bi zaradi prejšnje omahljivosti pokazali večjo vdarnost državi, z meči grozili Cezarju, ko je ta zapuščal senat.

50. Ko so v senatu o tem razpravljali in so alobrožanskim odposlancem in Volturciju kot priznanje za njihovo dokazno pričevanje določili celo nagrade, so skušali Lentulu osvobodenci in nekateri klienti na raznih krajih in cestah nahujskati rokodelce in sužnje, da bi

s silo osvobodili gospodarja. Drugi so medtem pridobili vodje tolpa, ki so za denar povzročale v državi nemire. Četeg pa je po zaupnikih nujno pozival svoje sužnje in osvobojenke, izbrane in izvežbane ljudi, k vratolomnemu dejanju: Morali bi se bili zbrati in si z meči utreti pot do njega. Ko je konzul slišal o teh pripravah, je času in okoliščinam ustrezno razpostavil straže, nato pa sklical senat in zahteval, naj se odloči, kaj bo s priporniki. Toda številno zbrani očetje so že pred tem odločili o njihovi usodi, ko so jih namreč proglasili za veleizdajalce. Tedaj so prvega vprašali za mnenje izvoljenega konzula Decima Julija Silana. Ta je predlagal, naj bi zapornike ter Lucija Kasija, Publija Furija, Publija Umbrena in Kvintia Anija, brž ko bi jih prijeli, usmrtili. Pozneje, ko je nanj vplival Cezarjev govor, je izjavil, da se pridružuje predlogu Tiberija Nerona, ki se je bil zavzel za to, da bi najprej odstranili straže in šele nato pretresali zadevo. Nato je prišel na vrsto Cezar. Ko ga je konzul vprašal za njegovo mnenje, je imel naslednji govor:

51. »Senatorji! Vsi ljudje, kadar se posvetujejo o nevarnih zadevah, morajo biti prosti sovraštva, prijateljstva, jeze in sočutja. Le težko je jasno videti pravo pot, če jo ovirajo takšna čustva. Še nikoli ni nihče enako upošteval osebnih nagnjenj in stvarne koristi. Če se prepustiš treznemu preudarjanju, zmaguje treznost, če pa te prevzame čustvenost, si le-ta hkrati pridobi tudi vso oblast in onemogoči razsodnost. Lahko bi vam, senatorji, naštel nešteto primerov, kako so kralji in narodi, ki sta jih zapeljali jeza ali sočutje, delali nepravilne sklepe. Vendar naj rajši opozorim, kako so naši predniki v nasprotnju s svojimi nagnjenji ravnali vedno pametno in prav. V makedonski vojni, ki smo jo bojevali s kraljem Perzejem, se je velika in sijajna država Rodošanov, ki je bila zrasla ob pomoči rimskega naroda, vedla do nas nezvesto in sovražno. Ko pa je po končani vojni prišlo do posvetovanja o usodi Rodošanov, so jih naši predniki pustili nekaznovane, da ne bi nihče mogel reči, češ da smo začeli vojno bolj zaradi bogastva kakor zaradi krivice, ki nam je bila narejena. Tudi v vseh punskih vojnah, ko so vendar Kartaginci tako v miru kot med premirjem počenjali mnogo zločinov, niso sami nikoli delali kaj takega, četudi bi bili lahko. Vedno so se predvsem spraševali o tem, kaj bi bilo bolj vredno njih, kot pa, kaj bi se s pravega stališča lahko storilo proti onim. Zato morate tudi vi, senatorji, predvsem poskrbeti, da zločin Publija in Lentula in drugih ne bo odločil toliko ko vaše dostojanstvo in da vas ne bo vodila toliko vaša jeza kot vaše dobro ime. Če bi namreč za njihova sramotna dejanja zares lahko našli tudi ustrezne kazni, bi se rad strinjnal z novim predlogom. Če pa so

njihovi zločini tako veliki, da v resnici presegaajo vse mere, tedaj je treba, tako menim, pogledati, kaj za take primere predpisujejo zakoni.

Večina tistih, ki so povedali svoje mnenje pred menoj, je v izbranih in sijajnih besedah tožila nad nesrečo države. Našleti so, kako besnijo vojne strasti in kakšna usoda čaka premagance: dečki in deklice bi bili odpeljani, otroci iztrgani iz naročja staršev, matere bi morale pretreti, kar bi si izmislili zmagovalci, svetišča in hiše bi bile izropane, vrstili bi se umori in požigi, skratka, vse dreveni od strahu pred mrličji in orožjem, vse plava v krvi in solzah. Toda pri nesmrtnih bogovih, kakšen smisel ima takšno govorjenje? Da bi vas nakuril proti zaroti? Seveda, kogar ni mogla pretresti tako velika in težka stvar sama, ga bodo sedaj razvnele besede! Nikakor! Še nikoli ni noben človek zmanjševal krivice, ki so mu jo storili, nasprotno, mnogi delajo stvari hujše, kot so zares. Toda senatorji, eno je za ene, drugo za druge. Če nekdo živi skromno in skrito, pa ga kdaj popade jeza, izvedo za to le redki, ostal bo tako neznan kot nepomemben. Dejanja mož pa, ki jim je dana velika oblast in stoji na visokih mestih, poznajo vsi ljudje. Čim više je torej kdo, tem manj si lahko dovoli. Ne sme ne ljubiti ne sovražiti, kaj šele da bi se predajal togoti. To, kar velja pri drugih za jezo, lahko pomeni pri visokih uradnikih za predrznost in krutost. Tudi jaz, senatorji, menim, da bi bile vse muke premalo glede na njihov zločin. Toda večina ljudi ohrani v spominu samo tisto, kar se zgodi nazadnje. Pri zločincih popolnoma pozabljajo na zločine in govori samo o kazni, če je le troho prestroga.

Vem, da je Decim Silan odkrit in odločen mož, da ga je pri njegovem govoru vodila skrb za državo in da se pri tako pomembnem vprašanju ni dal zapeljati simpatijam ali sovražnim čustvom, zakaj dobro poznam njegov značaj in njegovo zmrtnost. Vendar pa se mi njegov predlog ne zdi morda krut (kako bi namreč s takšnimi ljudmi sploh dovolj trdo ravnali), marveč je naši državi tuj. Kajti, Silan, gotovo te je nagnil ali strah ali pa maščevalnost, da si kot bodoči konzul predlagal nov način kaznovanja. O strahu govoriti bi bilo odveč, saj je vendar naš dični konzul dovolj pokazal svojo čuječnost, ko je dvignil k orožju tako pomembne sile. Sploh pa, kar se kazni tiče, lahko rečem samo to, kakšna je stvar v resnici: Smrt je v žalosti in stiski samo odrešiteljica, veselja niti žalosti. Toda pri nesmrtnih bogovih, zakaj nisi svojemu predlogu dodal, da jih je treba prej prebiti? Morda zato, ker prepoveduje to Porcijev zakon? Saj tudi drugi zakoni predpisujejo, da rimski državljani ne more biti usmrčen, marveč je lahko samo pregan! Ali pa

morda zato, ker je bičanje hujske od smrti? Kaj pa je potem pretrdega in prestrogega za ljudi, ki jim je dokazan tako hud zločin? Če pa je ta kazen prelahka, kako se potem ujema to, da se zakon v nebstivnih rečeh plašno spoštuje, v mnogo pomembnejših pa prezira? Toda, kdo bo kritiziral, kar bo država ukrenila zoper veleizdajalec? To bodo storile okoliščine, čas, usoda, ki vodi razpoloženje ljudi. Po pravici bodo kaznovani, pa naj bo kazen takšna ali drugačna. Toda vi, senatorji, dobro premislite, kaj boste ukrenili proti drugim. Vsi slabi ukrepi nastajajo iz poštenih pobud. Če pa preide država oblast na nevedne in neprerisane ljudi, tedaj bodo odredbe zadele ne samo tiste, ki so jim namenjene in zanje pritrjene, marveč tudi nedolžne. Lakedemonci so potem, ko so si podvrgli Atence, postavili trideset mož, da bi upravljali atensko državo. Ti so začeli vladati tako, da so vse pokvarjene in v javnosti osovražene ljudi poslali brez rečnih obsodb v smrt. Ljudstvo je to burno odobraval in dejalo, da se dela pravica. Pozneje, ko je njihova samovolja na splošno naraščala, so — pač po svojem razpoloženju — morili dobre kakor slabe in vlivali strah v kosti tudi drugim. Tako so zaslužjeni meščani drago plačali svoje noro veselje. Ko je za naših dni dal zmagoviti Sula vzeti glavo Damaspisu in drugim njemu podobnim, ki so se na škodo države polastili oblasti, kdo ni hvallil njegovega početja? Govorilo se je, da so bili zločinci in prekučuhi, ki so z upori razkrajali državo, po pravici usmrčeni. Toda to je bil samo začetak velikih pokolov. Kajti brz ko si je nekdo zaželel hiše, posestva, nazadnje pa tudi samo oročja in oblačil nekoga drugega, se je potrudil, da ga je spravil na proskripcijsko listo. Tako so bili tisti, ki so se veselili Damaspipove smrti, kmalu nato tudi sami pomorjeni, in pokol se ni končal tako dolgo, dokler ni Sula vseh svojih pristašev zasul z bogastvom. Seveda se česa takega ne bojim ob Marku Tuliju in v sedanjih razmerah. Toda v veliki državni tvorbi imamo opraviti z mnogimi, zelo različnimi značaji. V drugačnih časih in pod drugim konzulom, ki ima prav tako na voljo vojsko, lahko velja nekaj nepravilnega za pravilno. Če bo tedaj, vzemimo naš primer, potegnili neki konzul na podlagi senatnega sklepa meč, kdo ga bo mogel zaustaviti, ali, kdo ga bo brzdal?

Našim prednikom, senatorji, ni nikoli manjkalo ne preudarnosti ne drznosti, niti jih ni ovirala domišljavost, da ne bi prevzemali navad od drugih narodov, če so le bile poštene. Orožje za vojake so vzeli od Samnitov, znanjenja za uradnike pa večinoma od Tuskov. Skratka, kar se jim je zdelo pri zavaznikih ali sovražnikih uporabnega, so z veliko vrnemo uvedli tudi pri sebi doma. Dobre navade so rajši posnemali, kakor jim zavidali. Toda skoraj ob istem času so prevzeli tudi grško navado in so obsojene rimske državljane najprej bičali in šele nato izvrševali nad njimi smrtno obsodbo. Ko je nato država rasla in so začele pri velikem številu državljanov stranke postajati vplivne, so začeli zapletati v mreže tudi nedolžne ljudi in počenjati druge podobne grdobije. Tedaj so bili ustvarjeni Porcijev zakon in drugi zakoni, s katerimi je bilo obsojenim omogočeno oditi in pregnanstvo. V tem, senatorji, vidim razlog, da naj bi ne sprejemali kakšnih novih ukrepov. Resnično, naši predniki, ki so iz tako skromnih začetkov ustvarili tako mogočno državo, so bili iznajdljivejši in modrejši od nas, nas, ki komaj znano ohranjati, kar so oni tako veličastno zgradili.

Naj torej sklenemo, da bomo pripornike izpustili in tako okrepili Katilinovo vojsko? Nikakor! Pač pa predlagam, naj se jim zapleni premoženje, oni sami pa naj se konfirirajo po večjih in močnejših podeželskih mestih. Ničče ne sme pozneje gledati njih česa predlagati senatu in tudi ne razpravljati o njih pred ljudstvom. Kdor bi delal drugače, naj velja po senatnem sklepu za veleizdajalca in rušilca javne blaginje.«

52. Ko je Cezar končal svoj govor, so ga navzoči sprejeli zelo različno. Mark Porcij Karo, ki so ga vprašali za mnenje, je takole odgovoril: »Jaz, zbrani očetje, sem popolnoma drugačnega mnenja, če prehtam naš položaj in grozečo nevarnost, pri tem pa mislim na predloge nekaterih. Ti so, takšen vris sem pač dobil, govorili predvsem o kazni za tiste, ki so pripravljali vojno proti domovini, staršem, božjim oltarjem, domovom in ognjiščem. Položaj pa nas opozarja, da se moramo bolj varovati pred njimi, kakor pa razpravljati, kaj naj proti njim storimo. Zakaj vsa stranotna dejanja se preganjajo šele takrat, ko so storjena. Če pa v tem primeru ne preprečimo tega, kar se lahko zgodi, bomo takrat, ko se bo zares zgodilo, zaman klicali na pomoč sodišče. Brž ko bi namreč zavzeli mesto, bi bilo za premagance prav vse izgubljeno. Toda, pri nesmrtnih bogovih, na vas se obračam, na vas, ki so vam hiše, posestva, kipi in podobne vedno pomenile več ko država. Ako želite vse to, kar vam je pri srcu, ohraniti, ako hočete imeti mir za svoje uživanje, tedaj se končno zganite in se zavzemite za državo. Kajti v tem primeru ne gre za davke, ne za krivice, prizadejane zavaznikom — naša svoboda in naše življenje sta v nevarnosti!

Pogosto in izčrpno sem vam, senatorji, govoril s tega mesta. Pogosto sem grajal razkošnost in pogočnost naših sodržavljanov. Zaradi tega sem si nakopal mnogo sovražnikov, in to jaz, ki se po svojem prepričanju nisem nikoli dal zapletati v kaj slabega in ki tudi nikoli nisem odobraval stranotnih dejanj drugih. Četudi ste to komaj opazili,

je vendar bila država dovolj močna in je prav zaradi svoje moči lahko prenesla vašo brezbriznost. Zdaj pa ne gre za to, kako velika in imenitna je vladavina rimskega naroda, marveč samo za to, ali bo, takšna ali drugačna, v naših rokah, ali pa hkrati tudi v rokah naših sovražnikov. Naj mi še kdo tveži o prizanesljivosti in dobrosrčnosti! V resnici smo že zdavnaj pozabili prava imena za stvari. Zakaj podariti tuje imetje velja za širokogrudnost, drznost pri sramotnih dejanjih za srčnost. Zato pa je država na robu propada. Ko so se že razpasle takšne razvade, naj le razsipavajo imetje zaveznikov, naj le božajo tatove ljudskega denarja! Samo naše krvi naj nikar ne razdajajo in naj nikar ne upropščajo vseh poštenih državljanov, ko že prizanašajo maloštevilnim zločincem.

S tega mesta je Gaj Cezar malo pred menoj v lepih, dobronamernih besedah govoril o življenju in smrti. On ima, kakor mislim, za napačno naše mnenje o posmrtnem življenju, da namreč hudobni pridejo po čisto drugačni poti kakor dobri na strašno zoprn in ostuden kraj. Zato je predlagal, naj bi jim samo zaplenili premoženje, njih same pa porazdeljevali po podeželskih mestih konfirirali. Očitno zaradi skrbi, da bi jih, če bi ostali v Rimu, utegnili zarotniki ali podkupljene tolpe s silo osvoboditi. Seveda, kakor da bi bili malopridneži in zločinci samo v Rimu in ne po vsej Italiji in kakor da ne bi tam, kjer so na voljo piclejša obrambna sredstva, še več zalegla drznost! Zato je ta predlog v resnici slab, če se Cezar boji samo nevarnosti z njihove strani. Če pa se spričo dolžnost, da se bojim zase in za vas. Bodite torej prepričani, da ko odločate o usodi Publija Lentula in drugih, izrekate hkrati obsodbo nad Katilinovo tolpo in vsemi zarotniki! Čim srčnejši boste vi, tem bolj bo upadel pogum njim. Če pa boste samo troho popustili, boste tako imeli spet vse na vratu.

Nikar ne mislite, da so naši predniki iz skromnih začetkov z orožjem naredili našo državo veliko! Ko bi to bilo res, bi bila sedaj v najlepšem redu, saj vendar imamo več zaveznikov in državljanov, več orožja in konj, kot so jih imeli oni. Pač pa nekaj drugega jo je naredilo veliko, kar pa ji manjka: pridnost doma, zdrav režim zunaj, duh, ki zna trezno presojudati in ki ni obiezen ne s krivdo ne s strastjo. Namesto tega imamo razkošnost in pohlepnost, prazno državno blagajno in neizmerno zasebno bogastvo. Cenimo bogastvo in podlegamo brezdelju. Ne ločimo več poštenja od nepoštenja; vse nagrade za vrlino imajo karikeristi. Prav nič čudnega! Če vsakdo med vami odloča samo sebi v prid, če v zasebnem življenju strežete le svojim strastem, tu pa se ženete za denar

in prestiž, pač lahko pride do tega, da se napad na nezavarovano državo posreči. Toda naj s tem končam. Možje iz najvišjega plemstva so se zarotili in pahnili domovino v vojni požar. Galsko ljudstvo, ki iz dna srca sovraži vse, kar se imenuje rimski narod, so pritegnili v vojno, sovražni vojskovodja ogroža s svojo vojsko prestolnico. Vi pa še omahujete in pomišljate, kaj vam je storiti s sovražnikom, ki ste ga zgrabili znotraj mestnega obzidja. Le imetje sočutje in usmiljenje z njimi! Saj so se samo mladi ljudje pregresili z napačno častihlepnostjo! Osvobodite celo oborožence! Samo da se ne bi vaša blagost in sočutje spremenila v bolečino, ko bodo oni spet potegnili za meč! Položaj je v resnici skrajnje resen, vi pa se ga prav nič ne bojite! Ne, ne, vaš strah je tolikšen, da ne more biti večji! Pa vendar zaradi svoje lenobe in nemoškosti omahujete, zanašajoč se eden na to, drugi na drugo, očitno zaupajoč v bogove, ki so to državo že pogosto rešili najhujše nevarnosti. Toda niti zaobljube niti babje tarnanje ne rodi božje pomoči. Le z budnostjo, delom in zrela preudarnostjo se da vse obrniti na dobro. Neodločneži in omahljivci se zaman obračajo k bogovom, ker so nanje jezni in jim nasprotujejo.

Za naših prednikov je dal Avlus Manlij Torkvat v vojni proti Galcem umoriti lastnega sina, ker se je v nasprotju s povedjem bojeval proti sovražniku, in sijajni fant je moral svoj nebrzdani pogum plačati s smrtjo. Vi pa še omahujete, ko bi morali nastopiti proti najodurnejšim izdajalcem? Seveda, vaše življenje si tudi sicer oporeka s tem zločinom. Le upoštevajte Lentulovo dostojanstvo, če je on kaj upošteval poštenje, dobro ime in spoštovanje do bogov ali kogar koli izmed ljudi! Prizanesite mlademur Cetegu, ko ni že drugič ogrozil domovine z vojno! In kaj naj rečem o Gabiniju, Statiliju, Cepariju? Ko bi bili kdaj imeli vsaj trohico pomisleka, ko se ne bi bili lotili takih načrtov proti domovini. Skratka, senatorji, če bi, pri Herkulu, sploh bila mogoča kaka pomoč, tedaj bi zelo rad, da bi vas o povedanem poučila dejstva, ko že nič ne daste na besede. Toda z vseh strani smo ogroženi: Katilina nas s svojo vojsko stiska za grlo, drugi sovražniki pa že stojijo znotraj obzidja in sredi mesta. Ne moreš več neopaženo storiti protiukrepev, niti jih predvideti. In ker je to tako, je treba še bolj pobiheti.

Zategadej predlagam naslednje: Ker je država zaradi podtalnega napada zločinskih državljanov zašla v najhujšo nevarnost, naj bodo tisti, ki jim bo po pričevanju Tita Volturcija in albrožanskih odposlancev dokazano in so sami priznali, da so pripravljali pokol, požig in druge strašne zločine proti sodržavljanom in državi, usmrčeni, in sicer tako, kakor tisti, ki se zasačijo pri zločinih, za katere velja smrtna kazen.«

53. Ko je Kato sedel, so vsi bivši konzuli in velik del senatorjev hvallili njegov predlog in do nebes povzdigovali govornikovo možatoost. Drug drugemu so očitali omahljivost, v Katonu pa so gledali moža, ki ga je treba občudovati. Senat je sprejel sklep, ki je ustrezal njegovemu predlogu.

Veliko berem in slišim o veličastnih dejanjih rimskega naroda v vojni in miru, na morju in na kopnem, pa se mi zdi zanimivo pomisliti, kaj ga je najbolj uspobilo za tako velike napore. Vem, da se je pogosto samo s peščico mož bojeval proti velikim sovražnim vojskam. Slišal sem, da je z maloštevilnimi četami vodil boje proti množičnim kraajem, da pa je pogosto občutil okrutnost usode in da so ga Grki prekašali v govorništvu, v vojni slavi pa Galci. Tako sem, premissijnoč veliko o tem in onem, ugotovil, da je to zmogla izredna iznajdljivost nekaterih maloštevilnih mož. Le tako je bilo mogoče, da je revščina premagovala bogastvo in manjšina premoč. Ko pa se je meščanstvo v bogastvu in brezdolju pokvarilo, je spet lahko država zaradi svoje moči prenašala napake, ki so jih delali vojskovođe in uradniki. A kakor bi se bila država izčrpala kakor mati po porotih, dolgo časa v Rimu ni bilo več moža, ki bi se bil lahko postavil s svojo modrostjo. Toda za mojih dni smo imeli dva izredno modra, čeprav po značaju zelo različna moža — Marka Katona in Gaja Cezarja. Ker ju že zgodovina omejuje, ju ne kaže zamolčati, zato si nisem mogel kaj, da ne bi, kolikor pač morem, vsaj poskusil opisati njune duševne in značajske lastnosti. Torej:

54. Oba sta potekala iz malone plemenitega rodu, bila sta istih let in oba dobra govornika, enako modra in slavna, a vsak po svoje. Cezarja so imeli za velikega zaradi njegove radodarnosti in prostodušnosti, Katona zaradi njegove neomajnosti. Ori je slovel zaradi svoje blagosti in uvidevnosti, ta zaradi svoje strogosti. Cezar si je pridobil slavo z dajanjem, nudenjem pomoči in odpuščanjem, Kato s tem, da ni nikoli v ničemer popustil. Eden je bil pribežniške nesrečnih, drugi poglbel pokvarjenih. Častili so onega dostopnost in tega neomajnost. Končno je bilo Cezarjevo načelo: vedno kaj delati in biti na preži. Mislil je korist svojih prijateljev je zamenjal lasne koristi in ni odklanjal ničesar, kar je bilo darila vredno. Želel si je veliko moč, vojsko in novo vojno, v kateri bi lahko zaoblestea njegova hrabrost. Kato pa je mislil na samopremagovanje, na dostojanstvo in predvsem na skrajno strogost. Ni teknoval z bogatimi za bogastvo, ne s strankami za politični vpliv, marveč z odličnimi možmi za možatost, s skromnimi za čut za čast, z neomajnimi za nesebičnost. Več mu je bilo do

resničnega poštenja kakor do zunanjega videza. In čim manj je iskal slave, tem večjo slavo si je pridobival.

55. Ko je, kot že povedano, senat pritrdil Katonovemu predlogu, se je zdelo konzulu najbolje izrabiti naslednjo noč, da ne bi medtem prišlo do kakega presenečenja. Ukazal je krvniški trojci, naj pripravi vse potrebno za usmritev. Porazdelil je varnostne straže in osebo popeljal Lentula in državno ječo. Z drugimi sta to storila pretorja. V državni ječi je prostor, ki se imenuje Tullianum. Leži, če se na levi nekoliko povzpeješ, približno dvanaest čevljev pod zemljo. Obdajajo ga stene in počez leži kamnit obok. Videti je hudo zamarnjen, strašno smrdi in vzbuja grozo. Sem so vrgli Lentula in rabiji so ga, kakor je bilo ukazano, zadavili. Tako je ta stari plemič iz zelo slavne rodbine Kornelijcev, ki je dala Rimu konzula, našel svojim nagrujenjem in zločinu primeren konec. Cetej, Statilij, Gabinij in Ceparij so bili usmrčeni na enak način.

56. Med temi dogodki v Rimu je Katilina iz cele množice, ki jo je bil zbral sam, ali pa jo je imel Manlij sestavil dve legiji in, kolikor je število dopuščalo, izpopolnil kohorte. Nato je enakomerno porazdelil nanje prostovoljce ali sozarotnike, kar jih je prišlo v njegov tabor, in v kratkem času izpopolnil svoji legiji, medtem ko je imel v začetku na vojni kornaj kakih 2000 mož. Toda samo ena četrtina izmed njih je bila oborožena s poštenim orožjem. Drugi so, kakor je pač naneslo, nosili lovske palice in osti, spet drugi spredej ošijene kole. Ko pa se je svojo vojsko približal Antonij, je Katilina prodiral čez gorovje zdej proti Rimu zdej proti Paliji in dajal sovražniku malo priložnosti za boj. Upal je, da bo imel v nekaj dneh na vojšo veliko redno vojsko, če bodo le njegovi sozarotniki izpolnili vsak svojo nalogo. Medtem je odklanjal krdela sužnjev, ki so se v velikem številu stekali k njemu. Računal je namreč z bojnimi enotami zarotnikov, razen tega pa se mu je zdelo nezdrunljivo v njegovimi načrti, da bi zadewe rimskih državljanov urejal skupaj s pobežnimi sužnji.

57. Ko pa je prispela v tabor novica, da je bila v Rimu zarota odkrita in da so bili Lentul, Cetej in drugi prej imenovani usmrčeni, se je večina tistih, ki sta jih privabila samo upanje na rop in veselje do prevratov, razbežala. Tiste, ki so ostali, je Katilina po pustem gorskem svetu v naglem pohodu popeljal na območje Pistorije, z namenom, da bi skozi gorske soteske neopažen pobežnil v Onostransko Galijo. Toda na Pienstem polju je s temi legijami čakal na preži Kvint Celer. Zaradi težkega položaja je pravilno sklepal, kaj namerava Katilina, kakor smo povedali prej. Ko je torej po prebežnikih izvedel za smer

Katilinove poti, se je pomaknil bliže in se utaboril ob vznožju gora, kjer se bo oni moral spustiti navzdol, ko bo hitel v Galijo. A tudi Antonij ni bil daleč, saj je z veliko vojsko na ravnem terenu neoviran sledil tistim, ki so se zakasnili na begu. Ko pa je Katilina videl, da je obkoljen od gora in sovražnih čet, da je z njegovo zadevo v Rimu slabo in da ni nobene možnosti več niti za pobeg niti za kako pomoč, se mu je zdelo najbolje, da poskusi bojno srečo. Sklenil je torej, da se bo čimprej pomeril z Antonijem. Sklical je tedaj svoje čete in imel naslednji nagovor:

58. »Vojaki, iz izkušnje vem, da besede ne rodijo junaštva in da govor vojskovođe ne more narediti iz reve junaka in iz plašljivca pogumnega moža. Kolikršen pogum je komu prirojen ali privzgojen, tolikšen se navadno pokaže tudi v boju. Tistega, ki ga ne moreta razvneti niti slava niti nevarnost, izpodbujajš zaman. Strah ima gluha ušesa. Sklical pa sem vas zato, da bi vam povedal nekaj besed in vam hkrati razložil tudi vzroke za svojo odločitev.

Seveda veste, vojaki, kako veliko škodo sta omahljivost in nemožnost napravili tako Lentulu samemu kot nam in zakaj nisem mogel odriniti v Galijo, ko sem čakal na okrepitev iz prestonice. Kako resen je sedaj položaj, veste sami prav tako dobro kakor jaz. Dve sovražni vojski nas ogrožata, ena iz Rima, druga iz Galije. Ostati v tej okolici pa naj bi to še tako želeli, nam brani pomanjkanje živeža in drugega prateža. Kamor koli bi se zdaj tudi obrnili, povsod bi si morali utreti pot z meči. Zato vas opominjam, da bodite hrabri in nenehno na preži. Ko greste v boj, mislite na to, da je vaše bogastvo, slava in čast pa tudi svoboda in domovina v vaših rokah. Če zmagamo, si bomo priborili vse, tudi živeža na pretek. Na stečaj nam bodo odprta vsa okrožna in deželna mesta. Če pa iz strahu odnehamo, se bo vse to obrnilo proti nam. Nobeno mesto, niti en sam prijatelj ne bo branil tistega, ki ga ne varuje njegovo lastno orožje. Sicer pa, tovariši, onih tam ne priganja tolikšna življenjska nuja kot nas. Mi se bojujemo za svobodo in domovino, za svoja življenja. Njim pa se ni treba bojevati, ker se bojujejo za oblast peščice. Toliko smejeje planite torej na sovražnika in mislite na svojo preizkušeno hrabrost. Čisto na voljo vam je bilo dano, ali hočete strašno osramočeni životariti v pregnanstvu: nekateri izmed vas bi bili lahko po izgubi imetja ostali v Rimu in čakali tuje pomoči. Ker pa je to za moze nečastno in nevzdržno, ste se odločili, da boste šli po tej poti. Kdor hoče sedaj zaviti z nje, si veliko upa. Samo zmagovalec lahko zamenja vojno za mir. Popolna blaznost je, če kdo misli na beg in rešitev takrat, ko je odvrget orožje, s katerim si brani življenje.

106

V boju so vedno izpostavljeni največji nevarnosti tisti, ki se najbolj bojijo. Nasprotno pa je hrabrost najboljša obramba.

Ko vas gledam, vojaki, in ocenjujem vašo dejanja, me navdaja veliko upanje na zmago. Vaš duh, vaša leta, vaša hrabrost, hkrati pa neizhoden položaj, ki vliva pogum celo bojazljivcem, vse to me spodbuja. Četudi je sovražnik številan, mu ozek prostor preprečuje, da bi nas obkolil. Če pa bi zavistne usoda le iztrgala vaši hrabrosti zmago, tedaj pazite, da ne zapravite svojih življenj brez masčevanja in da se ne boste rajši dali poklati ko čreda ovac, kakor da bi se bojevali kot pravi mošje in prepustili sovražniku le s krvjo omadeževano in s solzami oblitto zmago.«

59. Takoj po svojem govoru je dal zatrobiti znamenje za napad in je svoje urejene enote popeljal na ozemlje, ki se mu je zdelo ugodno za bitko. Nato je dal odgnati vse konje, da bi vojake spričo enake nevarnosti prevzel še večji pogum. Tudi sam je bil peš in je razporedil vojsko tako, kakor sta terjali ozemlje in njena opremljenost. Tam, kjer se ravnina med gorami na levi strani in neprehodno steno na desni razširi, je frontalno razvrstil osem kohort, druge pa strnil za rezervo. Iz teh kohort je odbral vse stotnike, vse izbrane in izkušene vojake, izmed navadnih vojakov pa najboljše in najboljše oborožene in jih postavil v prvo vrsto. Gaju Manliju je izročil poveljstvo na desnem krilu, nekemu oficirju iz Fezul pa na levem. Sam je s svojimi osvobodenci in najemniki zavzel položaj poleg bojnega orla, ki ga je baje vodil s seboj Gaj Marij v cimbrskih vojnah.

Na nasprotni strani je Gaj Antonij, ki je takrat bolehal na nogah in se ni mogel udeleževati bitke, izročil poveljstvo legatu Marku Petreju. Tudi ta je stare vojake, ki so bili vpoklicani zaradi nemirov, razvrstil frontalno, ostanek vojske pa pustil zadaj za rezervo. Jezdil je od enega do drugega, jih ogovarjal po imenih in jih pozival, naj mislijo na to, da se bojujejo proti neoboroženim razbojnikom za domovino, otroke, božje oltarje in domača ognjišča. Kot star vojak, ki je nad trideset let zelo slavno služil kot vojni tribun, prefekt, legat in pretor, jih je večinoma poznal osebno in so mu bila znana tudi njihova dejanja. Z obujanjem teh spominov je podžigal vojski pogum.

60. Brž ko so bili opravljeni vsi pregledi, je dal Petrej zatrobiti znamenje za napad in je ukazal kohortam, naj se počasi pomikajo naprej. Enako je storila sovražna vojska. Ko sta se obe vojski tako približali, da bi bili lahko pračarji začeli boj, sta se med glasnim krikom vrgli druga na drugo. Kopja so bila odveč, začel se je boj z meči. Veterani,

107

zvesti svoji prejšnji hrabrosti, so vneto pritiskali v gnečo, a sovražnik se je neustrahšeno upiral. To je bil boj na življenje in smrt.

Katilina je medtem z izbranimi možmi stal v prvi bojni črti, hitel ogroženim na pomoč, pošiljal sveže moči na mesta ranjenih, bil vsepovsod na preži in se tudi sam vneto bojeval. Pobil je prenekega sovražnika in izpolnil tako dolžnost pogumnega vojaka kot spretnega poveljnika.

Ko je Petrej videl, da se je Katilina proti vsakemu pričakovanju spoprijel z njim z vso močjo, je povedel svojo osebno kohorto v sredo sovražnih enot, povzročil v njej zmedo in pobil vse, kar se mu je tu ali tam postavljalo po robu. Nato je na obeh bokih napadel tudi preostale. Manlij in Fezulanec sta padla, ko sta se bojevala v prvih vrstah. Ko je Katilina videl da so njegove čete premagane in da je ostal sam z le redkimi vojaki, se je zvest svojemu rodu in svojemu prejšnjemu položaju pognal v najgostejše sovražno krdečo. Tam so ga v boju prebodli.

61. Šele po končanem boju se je dalo zares videti, kakšen pogum in notranja moč sta navdajali Katilinovo vojsko. Kajti slaherni vojak je prav tisti prostor, ki ga je bil zavzel v boju, pokrtil tudi s svojim truplom, ko je izgubil življenje. Samo tisti, ki jih je v sredini razgnala Petrejeva osebna kohorta, so popadali nekoliko vstran, toda vsi ranjeni na sprednjem delu telesa. Katilino pa so našli daleč proč od njegovih ljudi, sredi sovražnih trupel. Še je pomalen dihaval, izraz njegovega obraza pa je še vedno kazal upornega duha, ki ga je navdajal za njegovega svobodni državljan. Tako so v enaki meri prizanašali svojemu lastnemu kot sovražnikovemu življenju.

Toda tudi vojska rimskega naroda ni požela srečne in nekravne zmage, kajti prav najhrabrejši so v bitki padli, ali pa se vrnili iz nje ranjeni. Vsi pa, ki so prišli iz tabora iz radovednosti ali želje po plenu, so pri obračanju trupel našli kakega znanca, večkrat pa tudi prijatelja ali sorodnika. Prav tako so nekateri prepoznali med njimi svoje osebne sovražnike. Tako je bilo razpoloženje v vsaj vojski različno, vladala je radost in žalost, bolečina in burno veselje.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, september 2015

Anja Božič

Izjava kandidatke

Spodaj podpisana Anja Božič izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in

dovoljujem / ne dovoljujem

objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum: 4. september 2015

Podpis kandidatke: